

**Львівський
державний
університет
внутрішніх справ**

**Західний
науковий центр
НАН України
та МОН України**

СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Матеріали наукового семінару

25 червня 2021 р.

Львів
2021

УДК 342.4(477)

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 червня 2021 р. № 14)

Упорядник – **Марія ГАВРИЛЬЦІВ**,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ

Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М.Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 300 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень із проблем теоретичного та прикладного значення теорії та практики сучасного конституціоналізму, реалізації положень Конституції України в законодавстві та діяльності органів влади в умовах суперечливого розвитку суспільства, стабілізації й упорядкування відносин у різних сферах суспільного життя.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 342.4(477)

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021

25 РОКІВ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Чверть століття тому сталася історична подія, яка дала українцям «дорожню карту» на шляху в цивілізоване майбутнє. 28 червня 1996 року на 107-му засіданні п'ятої сесії Верховної Ради України другого скликання був ухвалений Основний Закон нашої держави – Конституція України.

Конституція України – це Основний Закон держави, який закріплює права, свободи і обов'язки громадян України, закладає підґрунтя організації і діяльності держави та формування у ній громадянського суспільства. Вона має особливий правовий статус – вищу юридичну силу, особливий порядок прийняття, підвищену стабільність та високий рівень захисту з боку держави.

Процес підготовки і прийняття нового Основного Закону України був довгим і тернистим. Для національно-демократичної спільноти, борців за незалежність і дисидентів він став спробою реалізації багаторічних мрій про українську державність і європейську демократію. Однак більшість громадян України і політичної еліти у той час жила ще в парадигмі радянських міфів і комуністичного світогляду, і всіляко опиралася новим віянням.

Конституція України, насамперед, задекларувала ті демократичні перетворення, що відбулися. Вона не лише змістом, а самим фактом свого існування перекреслила авторитарне минуле та дала початок новій історії України.

Прийнята 1996 року Конституція України, увібравши в себе досягнення вітчизняної та зарубіжної наукової юридичної думки, впродовж чверті століття слугує правовою основою розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави, правовим базисом формування і вдосконалення інститутів державної влади, становлення громадянського суспільства. Конституція

України стала важливим політико-правовим актом, який стабілізував незалежний розвиток України як у внутрішніх, так і зовнішніх справах.

Конституція відіграла свою позитивну роль як Основний Закон держави і суспільства. У ній з урахуванням європейських стандартів демократичної держави та історичного досвіду конституціоналізму було відображено стан розвитку українського суспільства і держави, визначено засади конституційного ладу України, закріплено основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Доводиться констатувати, що в Україні присутня суттєва відірваність основоположних конституційних цінностей і принципів від соціальної дійсності. Її характерними рисами є низький рівень конституційної культури, системна неповноцінність механізмів забезпечення верховенства права, наявність деформованої, внутрішньо суперечливої правової системи, відсутність єдиного системного розуміння соціальних орієнтирів суспільного розвитку.

Стан сучасного українського суспільства і політичного процесу в Україні об'єктивно потребує необхідності вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин. Ці зміни мають сприяти досягненню визначеної у чинній Конституції України мети, пов'язаної, зокрема, з прагненням розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, а також з необхідністю забезпечення наступництва у конституційному творенні. Вони також продиктовані практикою застосування положень Конституції України, виявленням та необхідністю усунення в її змісті певних недоліків, а саме, недостатності гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, недоліків в організації та функціонуванні державного механізму, недосконалості системи стримувань і противаг, яка мала б забезпечувати збалансованість та єдність цього механізму.

Подальший розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави зумовлює необхідність належного наукового забезпечення процесу

творення національного конституційного законодавства з урахуванням європейського і світового досвіду сучасного конституціоналізму.

Разом з тим, практика реалізації Конституції України і внесення до неї змін свідчать про її певну, в тому числі концептуальну, недосконалість, завдяки чому виявлено недоліки, що впливали на виникнення політико-правових конфліктів або на законність їх розв'язання. Рівень захищеності конституційних прав громадян залишається досі низьким, не реалізується повною мірою головний обов'язок держави перед людиною. Таким чином, суспільство і держава постають перед необхідністю усвідомлення вказаних недоліків і внесення відповідних змін до Конституції України.

Вироблення концепції змін до Основного Закону та на її основі законопроекту про внесення змін до Конституції України стає все більш вагомим фактором стимулювання подальшого розвитку вітчизняної конституційно-правової думки, підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення. Водночас, доцільним є більш активне залучення вчених-правознавців до вирішення проблеми конституційного реформування державного управління.

Метою наукового семінару є обмін науковими ідеями та обговорення викликів у контексті реалізації сучасного конституціоналізму, актуальних теоретичних і практичних проблем проведення конституційної реформи в Україні, враховуючи позитивний досвід зарубіжних країн, а також євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення нашої держави.

Бажаю Вам, шановні колеги, плідної праці, цікавих дискусій, успіху в утвердженні ідеалів та принципів українського конституціоналізму задля успішного демократичного державотворення та розвитку новітнього конституційного процесу в державі!

Р. І. Благута,

*кандидат юридичних наук, професор
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ*

А. М. Апетик,
*аспірантка кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Виникнення персональних даних як категорії в інформаційному праві та національному праві тісно пов'язане з ідеєю захисту приватного життя, яке в умовах розвитку інформаційного суспільства піддається різного виду загрозам. Саме бажання забезпечити належний рівень захисту особи від інформаційних загроз призвело до ідеї контролю над оборотом інформації про особу – персональними даними, виділивши в особливий вид інформації, яка потребує захисту.

У зв'язку з цим говорити про юридичну природу персональних даних, не розглядаючи у ракурсі співвідношення з категорією права на недоторканність і повагу до приватного життя недоцільно.

У даний час право на захист інформації про приватне життя, так само як необхідність поваги приватної, особистої сфери життя особи, так само як право особи на захист інформації про неї (персональних даних) вважаються невід'ємними правами людини.

Особливу заклопотаність у більшості країн викликали нові можливості для автоматизованої обробки даних про особу, аж до фактичного прийняття рішень у рамках автоматизованих систем обробки даних без участі особи, маючи серйозні юридичні наслідки для особи.

Як приклад такої практики можна вважати поширену в Україні практику залучення до адміністративної відповідальності за порушення Правил дорожнього руху на основі даних автоматичної відео фіксації.

З метою запобігання загрозам прав і свобод людини, викликаних маніпулюванням даними про фізичних осіб, з'явилися спеціальні норми про

захист останніх шляхом обмеження поширення і обробки. Це стало причиною появи нової правової категорії – персональних даних як особливого різновиду інформації про фізичну особу, з особливим правовим режимом, необхідність якого обумовлена серйозною потенційною небезпекою заподіяння шкоди правам і свободам особи при порушенні правил обробки.

В Європейських країнах зазначена категорія була введена в обіг понад 30 років тому, спочатку як один з важливих елементів захисту права на недоторканність і повагу до приватного життя. Законодавство про персональні дані прийнято у всіх країнах Європейського Союзу, яке в багатьох положеннях схоже між собою. Необхідність захисту персональних даних розглядають як необхідний у суспільстві розвинених інформаційних технологій елемент захисту прав і свобод особи.

Преамбула Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року пов'язують поняття захист недоторканності приватного життя та міжнародних обмінів персональними даними [1].

В обох випадках вказується в якості мети гармонізації національного законодавства – зміцнення гарантій прав особи, права на недоторканність приватного життя особи в умовах автоматизованої обробки даних про неї.

Преамбула Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) у п. 4 говорить про те, що предметом національного законодавства про персональні дані є захист фундаментальних прав і свобод, перш за все – права на приватне життя [2].

Європейський суд з прав людини у практиці, що стосується статті 8 Конвенції про захист прав людини і його основних свобод, визнав, що захист персональних даних від розголошення є одним з важливих елементів здійснення права особи на повагу до особистого та сімейного життя [3].

Законодавство спочатку не пов'язувало захист персональних даних і право на повагу та недоторканність приватного життя.

Остаточну крапку у цьому питанні була поставлена у Законі України «Про захист персональних даних», де в якості основної мети захисту персональних даних вказується забезпечення прав і свобод людини та громадянина, у тому числі захисту прав на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [4].

Буде логічно зробити висновок про наявність прямого зв'язку між захистом персональних даних і правом на недоторканність приватного життя.

Орієнтуючись на законодавче визначення персональних даних, де останні включають інформацію про фізичну особу, можна обґрунтовано зробити висновок про те, що коло інформації, яка може бути представлена у вигляді персональних даних, не обмежується приватною, особистою чи сімейною сферою життя особи.

Персональні дані можуть включати відомості про суспільне життя особи, про службову та професійну діяльність і багато іншого, що не завжди може охоплюватися поняттям приватне життя або викликати сумнів такого віднесення до зазначеної категорії.

З аналізу існуючих положень законодавства випливає, що потенційно персональні дані включають, поряд з відомостями про приватне життя особи, коло відомостей, які охоплюються іншими правовими категоріями, які існували і з'явилися у праві раніше категорії персональні дані.

По тексту Закону України «Про захист персональних даних» можна прийти до висновку, що в окремих положеннях йдеться про персональні дані, що становлять одночасно відомості, що охороняються на умовах інших режимів: державної таємниці; особистої, сімейної таємниці; таємниці приватного життя; лікарської таємниці; таємниці слідства; таємниці правосуддя і оперативно-розшукової діяльності.

У всіх випадках загальним моментом є те, що ця інформація про індивіда, відносно неї введено правовий режим таємниці. Режим таємниці відповідно до

законодавства означає охорону від поширення інформації щодо третіх осіб, з огляду на те що подібне поширення здатне завдати шкоди правам і законним інтересам, у даному випадку – таємниці приватного життя фізичної особи або близьких родичів. Такий стан можна співвіднести з режимом конфіденційності, який встановлюється законом «Про захист персональних даних».

Говорячи про співвідношення персональних даних і права на недоторканність приватного життя, обґрунтовано можна зробити висновок, що вони є пов'язаними поняттями, але не тотожними. Останнім часом цьому питанню присвячено достатню увагу у наукових публікаціях, де виділяють правові норми, що регулюють порядок обігу персональних даних, у самостійний правовий інститут. Приблизно схожі міркування про самостійність інституту персональних даних в порівнянні з правом на недоторканність приватного життя можна зустріти у зарубіжних авторів. Це підтверджує загальний вектор розвитку права і напрямі, який орієнтує на самостійність правового інституту персональних даних.

Ідея прав людини є динамічним утворенням і поступово еволюціонує, приростаючи новими значеннями, новими правами та свободами, які з розвитком суспільства починають сприйматися невід'ємними та фундаментальними.

Аналогічно зародженню права на захист приватного життя з ідеї особистої свободи, можна з обґрунтованістю припускати про появу нового права – права на захист персональних даних, необхідного елементу інформаційної культури громадянського суспільства, без якого неможливо забезпечити необхідний рівень захисту особи.

Конфіденційність є скоріше вимогою, зверненим до операторів персональних даних, є безумовною, якщо інше не передбачено законом або самим суб'єктом, а у деяких випадках взагалі не залежить від волі останнього. Конфіденційність варто розглядати як один з елементів захисту персональних даних як інформацію особливого роду, але не єдиний.

Право на конфіденційність даних швидше варто розглядати не більше,

ніж елемент права на захист персональних даних. Режим конфіденційності персональних даних сприяє встановленню режиму конфіденційності інформації, що становить таємницю приватного життя, особисту та сімейну таємницю індивіда, гарантує недоторканність приватного життя, обмежуючи доступ до такої інформації щодо третіх осіб, надаючи особі можливість контролювати поширення такої інформації на підставі Закону України «Про захист персональних даних».

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : Закон України від 06.07.2010. № 2438-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2438-17>.
2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/475/97-%D0%B2%D1%80>
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2297-17>.

М. В. Баран,

аспірантка кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ОТРИМАННЯ І ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Феноменом століття є Інтернет, який дозволяє шукати, одержувати, обробляти, розміщувати та передавати інформацію. Склалися нові суспільні відносини, які зажадали нормативно-правового врегулювання. Основою реалізації багатьох прав і свобод людини є конституційне право особи на свободу отримання та поширення інформації. Воно показує, на якому етапі розвитку перебуває держава і як забезпечує рівень особистої свободи, досягнутий суспільством.

Відповідно до Конституції України, кожен має право вільно отримувати та поширювати інформацію будь-яким не забороненим законом способом [1].

Перелік відомостей, що становлять державні секрети, визначається законом. Не допускаються пропаганда або агітація насильницької зміни конституційного ладу, порушення цілісності, підриву безпеки держави, війни, соціальної, расової, національної, релігійної, станового і родового переваги, культу жорстокості та насильства. Це накладає обов'язки на державу і її органи.

Одним з основних завдань є вдосконалення нормативно-правової бази інформаційної безпеки держави, особи, суспільства, що включає механізми реалізації права громадян на інформацію.

Згідно з Конституцією України, кожен має право на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист честі та гідності, на таємницю особистих вкладів і заощаджень, листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних і інших повідомлень. Обмеження цих прав

допускаються тільки у випадках і в порядку, прямо встановленого законом.

Державні органи, громадські об'єднання, посадові особи та засоби масової інформації зобов'язані забезпечити кожному громадянину можливість ознайомитися з документами, рішеннями і джерелами інформації, що зачіпають права і законні інтереси.

Зміст поняття «право на інформацію» включає право на створення, пошук, збір, отримання, використання, зберігання, поширення та захист інформації не забороненим законом способом, заборона цензури, обов'язок власників інформації забезпечити кожному громадянину доступ до інформації.

Інформація може бути різною: масової, персональної, що містить державні секрети, комерційну або службову таємницю. Відкритою для доступу інформацією є масова інформація призначена для необмеженого кола осіб – друковані, аудіовізуальні та інші повідомлення та матеріали.

До засобів масової інформації належать періодичні друковані видання, телеканали, радіоканали, кінодокументалістика, аудіовізуальні записи і інші форми періодичного або безперервного публічного розповсюдження масової інформації, включаючи Інтернет-ресурси.

Забезпечення доступу до інформації ґрунтується на принципах: законності; відкритості, прозорості діяльності володарів інформації; достовірності та повноти; актуальності та своєчасності; рівного доступу до інформації; нерозголошення державних секретів та інших охоронюваних законом таємниць; недоторканності приватного життя, особистої та сімейної таємниці; дотримання прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Право на доступ до інформації може бути обмежено тільки законами та лише у тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту конституційного ладу, охорони громадського порядку, прав і свобод людини, здоров'я та моральності населення.

Аналіз законодавства показує, що єдиною підставою для відмови в публікації актів, що містять норми права (крім законів, міжнародних договорів і актів, що стосуються прав, свобод і обов'язків громадян, які підлягають

офіційному опублікуванню в обов'язковому порядку), є віднесення до числа актів з обмеженим доступом, тобто містять державні секрети, комерційну або іншу охоронювану законом таємницю.

Закон України «Про інформацію» встановлює перелік інформації, доступ до якої не підлягає обмеженню: про надзвичайні ситуації та катастрофи, які загрожують безпеці та здоров'ю громадян, і їх наслідки, про стихійні лиха, їх офіційних прогнозах і наслідки; про стан охорони здоров'я, санітарії, демографії, міграції, освіти, культури, соціального захисту, економіки, сільського господарства, про стан злочинності; про факти вчинення актів тероризму; про стан екології, пожежної безпеки, а також про санітарно-епідеміологічної та радіаційної обстановки, безпеки харчових продуктів; про привілеї, компенсації та пільги, що надаються державою фізичним та юридичним особам; про факти порушення прав і свобод людини та громадянина [2].

Даний перелік може бути розширений у частині документів, що містять інформацію про діяльність органів держави та місцевого самоврядування, про стан економіки та потреби населення, за винятком відомостей, віднесених до державної таємниці; документи, що накопичуються у відкритих фондах бібліотек і архівів, інформаційних системах органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, організацій, що представляють суспільний інтерес або необхідних для реалізації прав, свобод і обов'язків громадян.

Інформація з обмеженим доступом – інформація, віднесена до державних секретів, особистої, сімейної, лікарської, банківської, комерційної і іншим охоронюваним законом таємниць, службова інформація з позначкою «Для службового користування». Це – конфіденційна інформація.

Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої може бути обмежений законом, у тому числі відомості, що містять державні секрети, службову, особисте, сімейне, комерційну, іншу охоронювану законом таємницю. Сам перелік відомостей, що мають конфіденційний характер,

визначається різними нормативно-правовими актами, що ускладнює роботу з нею і її охорону.

У зв'язку з цим для впорядкування роботи з конфіденційною інформацією необхідно законодавчо закріпити єдиний перелік видів такої інформації з визначенням їх співвідношення, механізмів реалізації та встановлення відповідальності за порушення режиму обмеження доступу до неї, а також способів зміни режимів обмеженого доступу.

Студентами спеціальності «право», на підставі запропонованого переліку питань, було проведено соціологічне опитування населення з питань інформаційної безпеки. Було опитано 100 респондентів. У ході опитування з'ясувалося, що значну частину з них склали військовослужбовці (67%), люди працездатного віку (19%). Частина опитаних (29%) отримує середню, середньо-спеціальна, вища освіта, 30% працює в організаціях або самостійно. Саме ці цільові групи (за віком і зайнятістю) є найбільш активними споживачами та розповсюджувачами інформації.

Опитування показало, що основними джерелами отримання інформації є, у першу чергу, інтернет-сайти (44%) і традиційні засоби масової інформації: телебачення, періодика тощо. (26%). Громадяни розуміють, що в Інтернеті є корисна та шкідлива інформація. Дві третини опитаних (65%) піддавалися негативному впливу в Інтернеті через перегляд фільму, читання контенту, спілкування з людьми, які пропагують небезпечний спосіб життя. З них 17% особисто або їхні знайомі, друзі, родичі стикалися з групами, які пропагують радикальні течії, суїцид.

Аналіз результатів соціологічного опитування показав, що, хоча переважна більшість людей усвідомлює існуючі загрози інформаційній безпеці, особливо, які виходять з Інтернету, але значна частина з них не знає або не замислюється про те, що робити в разі витоку інформації (48%).

Незважаючи на те, що більшість громадян, усвідомлює небезпеки, які можна зустріти у мережі, лише 49% перевіряє інформацію, отриману в Інтернеті, інші не перевіряють або перевіряють в окремих випадках. Це вказує

на довірливе ставлення до віртуального світу.

Третина опитаних не знає або не вважає за необхідне користуватися методами захисту інформації в Інтернеті (30%), а дві третини (65%) не користуються сертифікованими засобами захисту. 40% чули про кіберзлочинність, але конкретно не уявляють, у чому вона виражається. Половина опитаних (50%) позитивно ставиться до хакерів. Більшість респондентів (70%) нічого не робить для забезпечення інформаційної безпеки.

Це факти, що свідчать про недостатню обізнаність і розуміння ступеня небезпеки у цих питаннях. Необхідно підвищувати обізнаність громадян про загрози інформаційної безпеки, у тому числі при отриманні, використанні та розміщенні інформації на різних інтернет-сайтах, соціальних мережах, формувати навички безпечної поведінки у мережі.

З цією метою доцільно ширше використовувати традиційні засоби масової інформації, навчальні ролики в Інтернеті, роз'яснювальну роботу державних органів, закладів освіти. Потрібно пояснювати необхідність користуватися антивірусними програмами, офіційними джерелами, легальними програмами, захищати акаунти, персональні дані.

Забезпечення реального доступу до відкритої інформації має супроводжуватись охороною конфіденційної інформації і освітньою роботою серед населення щодо захисту персональних даних.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

В. А. Бондаренко,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
факультету № 2 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА ТА ЇЇ СТРУКТУРИ

Питання про комунікативну компетентність завжди постає, коли йдеться про якісні характеристики діяльності людей тих професій, у яких фахівці мають справу з людьми. До таких професій належить і діяльність юриста.

Зміст професії юриста становить складну, багатокомпонентну систему видів діяльності, серед яких невід’ємними складовими виступають взаємодія з учасниками правовідносин, безпосередня комунікація з людьми. Отже, формування комунікативної компетентності у майбутніх юристів є одним із важливих завдань, які повинен ставити навчальний заклад, що готує фахівців у галузі права.

Теоретичний аналіз наукових праць засвідчує, що поняття «комунікативна компетентність» неоднаково трактується вченими.

Деякі автори під поняттям «комунікативна компетентність» розуміють здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми [1, с. 64]. Ю. Ємельянов розглядає комунікативну компетентність як засновану на знаннях і чуттєвому досвіді здатність орієнтуватися в ситуаціях спілкування і передбачає здатність до соціально-психологічного навчання, тобто подальшу можливість вчитися спілкуванню [2, с. 38].

На думку О. Корнева, комунікативна компетентність передбачає здатність працівника до самостимуляції та самокорекції не лише поведінки, а й власних переживань у спілкуванні. Вона несе у собі здатність до оволодіння технологією впливу на інших, що передбачає використання у повному обсязі

когнітивного потенціалу особистості працівника, узагальненого в її специфічних здібностях адекватно сприймати та розуміти соціальні об'єкти, прогнозувати динаміку розгортання соціальної ситуації та встановлювати її причини [3, с. 115].

Л. Орбан-Лембрик визначає комунікативну компетентність як інтегральну якість особистості, що пронизує всі її професійно-особистісні утворення, як сукупність знань у галузі взаємодії, поведінки, обміну інформацією, сприймання людьми один одного, як оформленість індивідуальної програми поведінки в системі соціальних відносин, як мотиваційну приналежність до певного соціального середовища, спрямованість на розвиток комунікативних здібностей, прагнення до збереження та розвитку соціально-психологічних традицій конкретного соціального інституту та тієї групи, в якій відбувається її соціалізація, загалом як сформованість комунікативного стилю життя індивіда [4, с. 320].

Володіння мистецтвом діалогічного спілкування в наш час необхідне в усіх сферах суспільних відносин, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння; його роль в роботі майбутніх фахівців права постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному і ефективному розв'язанню проблем, уникненню конфліктів, протистояння та протидії.

За визначенням О. Бовдир, комунікативна компетенція юриста – це, насамперед, обізнаність фахівця із процесами спілкування з різними верствами населення; це вміння у процесі спілкування адекватно застосовувати методи виховання (переконання, бесіда, приклад, навіювання тощо), конкретно розв'язувати конфліктні ситуації [5, с. 135].

Ефективність мовлення юриста залежить від рівня володіння мовою, правильного вибору мовних засобів, від культури мовлення. Зрозуміло, що досягти високої культури мовлення неможливо без високої лінгвістичної свідомості носія мови, любові до мови, постійного аналізу, удосконалення, шліфування власного мовлення.

С. Вишневська пропонує модель структури комунікативної компетентності юриста, яка вміщує такі компоненти:

– *інформаційно-комунікативний компонент:*

- сукупність юридичних знань (правових і нормативних актів);
- знання психології особистості, професійного спілкування та міжособистісної взаємодії;

- орієнтування в професійних ситуаціях на порядок реалізації прав і свобод громадян;

- здатність до самоаналізу і самопізнання;

– *афективно-комунікативний компонент:*

- система цінностей особистості;
- система соціальних настановлень;
- уміння і навички управління своїм емоційним станом, здатність до саморегуляції;

- система ставлень особистості, досвід міжособистісного, професійного спілкування та правових стосунків;

- здатність до емпатії;

– *регулятивно-комунікативний компонент:*

- уміння і навички комунікативної діяльності майбутнього юриста, засновані на правових стосунках;

- володіння техніками спілкування;

- уміння і навички вербальної та невербальної взаємодії;

- уміння і навички конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу [6, с. 76].

В. Васильєв зазначає, що комунікативна компетенція юриста складається із: 1) уміння встановити і підтримати психологічний контакт з будь-яким учасником спілкування, подолати психологічно-комунікативні бар'єри; 2) уміння вільно володіти вербальними і невербальними засобами комунікативного впливу; 3) уміння зрозуміти невербальну поведінку

співрозмовника, його внутрішній світ, диференціювати його психологічні особливості; 4) уміння розрізняти правдиві й неправдиві свідчення; 5) володіння культурою міжособистісного спілкування й культурою мовлення; 6) здатність гнучко змінювати стиль спілкування в конфліктних ситуаціях; 7) здатність до критичного самоаналізу і самооцінки, наявність почуття гумору [7].

Цілісна система соціально-психологічних засобів формування комунікативних умінь сприяє оформленню професійної ідентичності майбутніх юристів, психологічної готовності до професійної комунікативної діяльності, а також розвитку комунікативних умінь, ціннісного ставлення до власної професії, людей, світу.

Майбутні юристи мають бути готові до різнобічних ділових контактів, ґрунтуючись на принципах взаємоповаги, підтримки, справедливості й об'єктивності. Таким чином, важливим завданням професійної освіти є пошук ефективних засобів формування комунікативної культури у майбутніх юристів. Варто зауважити, що саме високий рівень розвитку комунікативної культури фахівця-юриста забезпечує успішність виконання професійних обов'язків, своєчасного вирішення поточних завдань [8, с. 284].

Отже, комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому базується на досвіді спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої комунікації, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішення. У процесі розвитку комунікативної сфери людина запозичує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних та візуальних форм.

Комунікативна компетентність правника – це сукупність знань, умінь і навичок, за допомогою яких правник може конструктивно спілкуватися та взаємодіяти у будь-яких життєвих ситуаціях, з різними типами особистостей, спираючись на набутий досвід та культуру спілкування.

Комунікативна компетентність є результатом навчально-пізнавальної та практичної діяльності, а також результатом власного життєвого досвіду.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник. Москва: Аспект Пресс, 2001. 376 с.
2. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. Луганск: ЛГУ, 1985. 167 с.
3. Корнєв О.М. Соціальні здібності у структурі комунікативної компетентності працівників оперативних підрозділів. *Психологічні аспекти національної безпеки*: тези другої міжнар. наук.-практ. конф. Львів: ЛьвДУВС, 2008. С. 113–117.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Детермінанти соціально-психологічної компетентності. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2005. Вип. XIII–XIV. С. 314–322.
5. Бовдир О. Комунікативна культура юриста: сутність та особливості. *Молодь і ринок*. 2011. № 5. С. 132–135.
6. Вишневська С.Л. Развитие профессиональной коммуникативной компетентности юриста в системе высшего профессионального образования: дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Ижевск: РГВ, 2007. 205 с.
7. Васильев В.Л. Юридическая психология. Москва: Юрид. Лит., 1991. 464 с.
8. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2007. Вип. 47. С. 283–288.

Н. П. Бортник,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І ОСОБИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Формування та розвиток базових, конституційних цінностей, що лежать в основі правового регулювання взаємовідносин держави і особи, багато в чому визначається концепцією демократії, обраної в якості пріоритету на певному історичному етапі розвитку держави та права. На різних історичних етапах розвитку української держави найбільш затребуваними були концепції ліберальної демократії.

До числа принципово нових для держави та права конституційних основ взаємовідносин держави і особи, сформульованих відповідно цінностями ліберальної демократії можна віднести норми Конституції України, що закріплюють: пріоритет прав людини над усіма іншими та перетворенні їх у найвищу цінність держави та суспільства, що зобов'язує органи і посадових осіб публічної влади, визнавати, дотримуватися та захищати права і свободи людини без відповідного обов'язку людини визнавати, дотримуватися і захищати права держави та суспільства; природний і невідчужуваний характер прав і свобод людини і відповідно дуалізм правового статусу особи; визнання в Україні та забезпечення гарантій реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та безпосереднє дію основних прав і свобод людини та громадянина, які повинні визначати зміст і застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування, забезпечуються правосуддям.

Безпосередньо діючий характер основних прав і свобод означає, що у ряді випадків суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційних положень, можуть регулюватися тільки конституційними нормами, які діють безпосередньо не вимагають прийняття інших нормативно-правових актів.

Права і свободи виступають в якості суб'єктивних прав, що підлягають державно-правовому захисту, а не як елементи правоздатності, що вимагають неодмінну передумову реалізації конкретизації у законі.

Відповідно орган публічної влади при здійсненні нормотворчої, правозастосовної або правоохоронної діяльності не може виходити за рамки положень розділу 2 Конституції «Права та обов'язки людини і громадянина», які згідно вимог Конституції України не можуть бути переглянуті [1].

Наведені конституційні положення закріплюють конституційні обов'язки держави дотримуватися права і свободи людини та громадянина, від свавілля органів публічної влади є логічним продовженням положень Конституції про те, що здійснення прав і свобод людини та громадянина не повинно порушувати прав і свобод інших осіб.

Тим самим стверджується одне з основних правил ліберальної демократії, відповідно до якого свобода особи має встановлені законодавством межі. Держава, не втручаючись без об'єктивної потреби у відносини, що складаються у суспільстві, зобов'язана з метою охорони та захисту суспільних інтересів не допускати зловживання громадянами правами та свободами.

Правові рамки діяльності правоохоронних органів щодо обмеження прав і свобод людини та громадянина у конституційно значимих цілях визначаються у законах: «Про Службу безпеки України»; «Про Національну поліцію»; «Про Національну гвардію України»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб».

Правову основу введення особливого правового режиму надзвичайного стану на всій території України або в окремих місцевостях складають положення Конституції. Згідно з її вимогами в умовах даного режиму у

конституційно значимих цілях забезпечення безпеки та захисту конституційного ладу передбачена можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням меж терміну дії.

Наведені конституційні норми деталізуються та конкретизуються у законі «Про правовий режим надзвичайного стану». У законі передбачається можливість обмежень конституційних прав і свобод – встановлення обмежень на свободу пересування по території, на якій введено надзвичайний стан, введення особливого режиму в'їзду на зазначену територію і виїзду з неї, включаючи встановлення обмежень на в'їзд на зазначену територію та перебування іноземних громадян і осіб без громадянства; встановлення обмежень на здійснення окремих видів фінансово-економічної діяльності, включаючи переміщення товарів, послуг і фінансових коштів; заборона або обмеження проведення зборів, мітингів і демонстрацій, ходів і пікетування, інших масових заходів; заборона страйків і інших способів призупинення або припинення діяльності організацій.

Важливо відзначити, що багато вчених і практиків відзначають суперечливість положень Конституції, покладених в основу юридичної конструкції обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, яка передбачає з одного боку можливість обмеження в умовах постійного правового режиму будь-яких прав і свобод без вказівки тимчасових меж таких обмежень, а з іншого боку - встановлення тільки окремих обмежень прав і свобод в умовах режиму надзвичайного стану.

Відсутність єдиних концептуальних підходів у визначенні взаємопов'язаних правових категорій, які використовуються у Конституції і законодавстві України для правової регламентації загальних умов настання обмежень конституційних прав і свобод, і різних режимів обмеження окремих прав і свобод можна віднести до числа дефектів юридичної техніки, що створюють умови для виникнення проблем у правотворчій і правозастосовній діяльності у даній галузі.

Законодавець не завжди при визначенні обмежень конституційних прав і

свобод людини і громадянина у повному обсязі керується вимогами Конституції.

Зросла на початку нинішнього століття актуальність дослідження проблеми можливих обмежень окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина, обумовлена чинниками об'єктивного характеру, серед яких виділяється необхідність прийняття законодавчих заходів з протидії міжнародному тероризму та іншим новим загрозам, викликає необхідність розробки концептуальних підходів до формування теорії обмеження прав і свобод громадян, що має бути предметом окремих державно-правових досліджень.

У рамках таких наукових досліджень важливе значення має визначення основних принципів, якими має керуватися держава при застосуванні такого заходу реагування, що має не тільки вимушений, а й винятковий за змістом характер. Однак ці конституційні норми потребують наукового осмислення, за результатами якого можлива розробка певних критеріїв для забезпечення пропорційності встановлюються у законодавстві обмежень основних прав і свобод людини та громадянина конституційно значимим цілям, для досягнення яких встановлюються такі обмеження.

Відповідно до концепції ліберальної демократії в аналізованих конституційних основах взаємин держави і особи в Україні одночасно знаходить відображення не тільки пріоритет загальновизнаних принципів і норм міжнародного права у встановленні міжнародних стандартів прав і свобод людини, а й їх конституційне сприйняття, що породжує певні зобов'язання для всіх органів і посадових осіб публічної влади з визнання, гарантування, реалізації, охорони та захисту цих прав і свобод. На важливість і складність такого перехідного етапу, а також необхідність реформування, у тому числі публічно-правових основ відносин держави й особи відповідно з принципово новими для держави та права конституційними цінностями та основами звертають увагу вчені.

Перетворення, що відбуваються у даний час в Україні, можна вважати

тільки у тому випадку виправданими, якщо вони здійснюються в інтересах особи. У правовій демократичній державі баланс у взаємовідносинах держави і особи досягається тільки при обмеженні влади на користь прав і свобод людини.

На зміну концепції ліберальної демократії приходить неоліберальна модель народовладдя, головні ціннісні уявлення якої засновані на обов'язку держави матеріально піклуватися про громадян. Це призводить до соціалізації політики держави.

Такі цінності повинні знайти відображення у програмних державних документах, що прямо впливають на всі аспекти внутрішньої та зовнішньої політики, розвиток державності, а також у програмах політичних партій, які відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні» повинні визначати принципи діяльності політичної партії, цілі і завдання, методи реалізації цілей і рішення завдань.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80# Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)

Н. П. Бортник,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
(Національний університет «Львівська політехніка»)

С. С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інформація – ключовий ресурс і головна рушійна сила сучасного суспільства. На сьогоднішній день інформаційні системи інтегровані в усі сфери життя. Загрози національній безпеці існували завжди, однак останнім часом вони набувають нового інструментарію у контексті кіберзлочинності. Зі значним збільшенням числа користувачів інформаційними системами за останнє десятиліття пропорційно зростає кількість загроз безпеці даних.

Кіберзлочини це порівняно новий вид загроз національній і міжнародній безпеці, які набувають глобальні масштаби саме в інформаційному суспільстві. З удосконаленням технологій з'являються нові, більш витончені методи розкрадання та руйнування даних.

Значну небезпеку становлять кіберзлочини національного масштабу, що включають атаки на інформаційні системи військових об'єктів і критичної інформаційної інфраструктури держав. Кіберзлочини здатні впливати на всі аспекти національної безпеки, включаючи економіку та політичну обстановку у державі [1].

Надійність і захищеність роботи телекомунікаційних каналів передачі інформації, комп'ютерних систем і мобільних пристроїв – головні умови

функціонування держави та підтримки економічної стабільності.

Безпека роботи національних інформаційних систем може бути підірвана такими факторами, як кібератаки, порушення з використанням фізичної сили, виведення з ладу програмного та апаратного забезпечення, людський фактор.

Велика частка нелегального впливу на інформаційні системи доводиться на атаки з впровадження шкідливих кодів (23%), атаки, пов'язані зі штучною перевантаженням серверів, так звані DDoS-атаки (25%).

Загроза дестабілізації економіки не єдина проблема. Кіберзлочинці частіше атакують державні та військові об'єкти. Збиток може стати не тільки матеріальним; він може вимірюватися серйозної військової загрозою безпеки країни та людськими жертвами. Тому забезпечення надійності та захищеності самих даних і шляхів передачі має стати першочерговим завданням держави.

Кібербезпека – стратегічна проблема державної ваги, що стосується всіх верств суспільства. Державна політика кібербезпеки встановлює регламент заходів щодо забезпечення безпеки та надійності інформаційних систем і інформаційних ресурсів держави.

Фактично стратегія є моделлю рішення задачі кібербезпеки всередині держави. Небезпека кіберзлочинності в тому, що вона не має національних кордонів і може здійснюватися з будь-якої точки світу. Труднощі у боротьбі з кіберзлочинами викликані таким фактором, як складність обчислення та піймання зловмисників.

Виявити терориста в інформаційному просторі дуже важко, так як він діє через один або кілька підставних комп'ютерів, що ускладнює його ідентифікацію та визначення місцезнаходження. Загрози кібератак і кібертероризму сприяють співпраці держав НАТО в боротьбі проти них.

Протидією займаються міжнародні органи і організації: ООН, Рада Європи, Інтерпол, Європейський Союз, НАТО. Основна відповідальність за координацію робіт по даному напрямку покладено на ООН, перш за все, на її головні органи - Генеральну Асамблею, Рада Безпеки, різні багатосторонні неформальні організації.

Національна безпека України перебуватиме під загрозою, якщо не буде вжито заходів щодо забезпечення кібербезпеки в контексті її складових. Відповідно до закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України має повноваження щодо розробки державної системи виявлення, запобігання та ліквідації кібератак на інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні мережі, що знаходяться на території України, у дипломатичних представництвах і консульських установах України за кордоном. Запропоновані заходи сприятимуть економічній стійкості, безпеки військових об'єктів і національної безпеки країни [2].

Країни, які входять в Організацію Північноатлантичного договору, визнають, що кіберзлочини це актуальна проблема сучасності, що має глобальний характер, зростаюча у ході вдосконалення та поширення інформаційних технологій. Тому ефективне міжнародне співробітництво у галузі попередження та ліквідації наслідків кібератак має велику значення.

Список використаних джерел

1. РНБО ухвалила стратегію кібербезпеки України на наступні п'ять років. 14.05.2021 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rnbo-kiberbezpeka-strategiya/31255437.html>
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2163-19>

В.М. Висоцький,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Г.Ю. Лук'янова,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Однією з найбільш складних і наболілих проблем, що незмінно супроводжують Україну з моменту проголошення незалежності, є становлення і розвиток механізму публічної влади, який забезпечив би оптимальний баланс між інтересами людини й громадянина, та одночасно сприяв би здійсненню ефективного процесу управління всією державою.

Сучасне українське суспільство поставило перед собою важливу мету – реформування політичної системи держави з імплементацією європейських принципів державного управління, що актуалізує питання модернізації конституційно-правового статусу публічних службовців та трансформації системи публічної служби в цілому. Завданням такого удосконалення є наближення системи публічного управління до європейських стандартів, професіоналізацію представників публічної служби, перетворення існуючих механізмів адміністрування публічної служби з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних світових тенденцій удосконалення публічної служби.

У науковому дискурсі поширеною є точка зору, що публічні службовці – це посадові (службові) особи, які займають адміністративні посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих, консультативно-дорадчих, контрольно-наглядових та інших управлінських функцій, а також наданням адміністративних і публічних послуг. Однією з переваг професії публічного службовця полягає в можливості брати участь в аналізуванні та оцінюванні публічних програм, політики, законів та управлінських проблем [1, с. 94-95].

Основу правового статусу публічного службовця визначають такі структурні елементи: обов’язки публічного службовця, права, обмеження, гарантії, соціально-матеріальне забезпечення, відповідальність, що в сукупності забезпечують відповідне правове положення особи у публічно-службових відносинах і створюють умови для виконання завдань і функцій держави. Цілком логічним є закріплення цих елементів у законодавстві, оскільки встановлення обов’язків службовця робить необхідним закріплення його прав, а наявність обов’язків і прав породжує різні обмеження діяльності, а також необхідність встановлення гарантій та відповідальності [2, с. 70-71].

Статус публічного службовця є професійним статусом, оскільки публічна служба передусім пов’язана з професійною діяльністю особи, яка займає посаду в органі публічної влади. Вступ на таку службу відбувається за власною волею особи виконати усі необхідні умови та пройти визначену законодавством процедуру. Зайняття посади публічного службовця вимагає наявності у кандидата на цю посаду необхідного рівня освіти, професійної кваліфікації, навичок, стажу та досвіду діяльності, а також відповідності особи іншим особистісним критеріям, що ставляться до кандидатів на публічну службу [3, с. 64].

Правовий статус публічних службовців закріплюється, як правило, у загальному законі про публічну службу та спеціальних законах, що регулюють окремі види публічної служби, що існують в державі.

З метою чіткого визначення поняття *публічного службовця* слід визначити ознаки, які властиві виключно особам, які є носіями статусу публічних службовців, зокрема, це такі ознаки:

- 1) зайняття посади в органі публічної (державної чи муніципальної) влади;
- 2) виконання завдань і функцій держави й суспільства, або ж окремої громади в межах покладених на них повноважень;
- 3) фінансування з державного (або місцевого) бюджету.

Важливо звернути увагу на те, що публічна служба викликає необхідність органічного поєднання особистісних, морально-етичних, ділових і правових вимог до публічних службовців, що в своїй сукупності дають можливість забезпечити професіоналізм і компетентність, об'єктивність і відповідальність службовців при виконанні своїх службових обов'язків для забезпечення реалізації завдань і функцій держави, надання якісних державних і громадських послуг.

За своєю сутністю діяльність публічного службовця носить соціальний характер, що виявляється через особистісні, моральні, духовні, комунікативні, професійні та політичні принципи та ціннісні орієнтації їх носія:

- до особистісних якостей відносяться чесність, добросовісність, справедливість, порядність, працездатність, придатність до праці в особливих умовах та інші;
- до моральних і духовних якостей, що споріднені між собою, відносяться: інтелектуальна природа, внутрішня моральна сутність людини, визначення духовної культури особистості, що задає міру та якість свободи самореалізації людини;
- до комунікативних якостей відносять доброзичливість, товариськість, уміння прислуховуватися до людей, налагоджувати ділові контакти, регулювати міжособистісні відносини, здатність сприймати чужу думку, переконувати;

- до системи професійних (ділових) якостей належать такі, як інтелектуальність, компетентність, організаторські здібності, вміння ефективно й цілеспрямовано по-новому діяти; високого рівня професіоналізму публічні службовці можуть досягнути шляхом як удосконалення знань і вмінь, так і в результаті розвитку особистісно-професійних якостей, що потрібні їм для співпраці з іншими учасниками суспільних відносин;

- до політичних якостей зазвичай відносять патріотизм, готовність відстоювати конституційний устрій держави, наявність громадянства, тобто приналежність до тієї держави, інтересам якої й підпорядкована публічна служба певного посадовця.

Соціальний характер публічної служби визначається демократичними процедурами її функціонування, до яких слід віднести:

- колективний характер вироблення й прийняття найбільш важливих рішень (зокрема, в рамках роботи колегій, експертних груп, юридичних служб, нарад службовців з різних професійних і службових питань);

- наявність обліку й контролю за ходом виконання прийнятого рішення з використанням зворотного зв'язку, що дозволяє управлінським органам враховувати думку підлеглих, контролювати і корегувати прийняті рішення;

- особисте спілкування керівників державних та місцевих органів із підлеглими для погодження й координації діяльності підлеглих структур [1, с. 104].

Таким чином, базовими характеристиками правового статусу публічного службовця слід визнати такі структурні елементи: права публічного службовця; обов'язки публічного службовця; обмеження, що стосуються окремих видів діяльності; гарантії, здійснення повноважень; соціально-матеріальне забезпечення; відповідальність публічного службовця. У своїй сукупності ці складові статусу забезпечують відповідне правове становище особи у публічно-службових відносинах і створюють умови для виконання завдань і функцій

держави. Тому, ці елементи правового статусу публічного службовця необхідно закріпити на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене; Запоріз. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 606 с.
2. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В.П. Тимошука, А.М. Школика. Київ: Конус Ю, 2007. 735 с.
3. Ромазанов О. Соціальна сутність статусу публічного службовця *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 59-65.

В. О. Воловик,
*аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого
(Міжрегіональна Академія управління персоналом)*

ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Проблема визначення об'єкта правового забезпечення має велике значення для побудови ефективної системи правового регулювання. Для того, щоб правильно сконцентрувати зусилля суб'єктів певних видів діяльності, необхідно знайти обґрунтовану відповідь на питання: яке благо має бути отримано (досягнуто, сформовано, вироблено) у результаті їх правомірних активних дій та утримання від дій, заборонених правовою нормою? Відповідь на це питання потребує звернення до теорії адміністративного права, в якій об'єкт адміністративно-правового забезпечення розуміється як теоретична конструкція, що формується в межах науки адміністративного права і правозастосовної діяльності і визначає вектори розвитку адміністративного законодавства в досліджуваній сфері. При цьому у змісті об'єкта адміністративно-правового забезпечення знаходять втілення суспільні інтереси, сукупність яких має певною мірою нестабільний характер, що зумовлено динамікою ситуації у сфері протидії злочинам та правопорушенням, домінуванням певних форм власності тощо [1, с. 66]. Крім позиції, відповідно до якої об'єкт адміністративно-правового забезпечення розглядається у контексті суспільних інтересів, існує позиція, відповідно до якої вказана категорія вважається тотожною суспільним відносинам. Так, наприклад, на думку І. Личенко, об'єктом адміністративно-правового забезпечення та гарантування виступають суспільні відносини, пов'язані зі збереженням

здоров'я та життєдіяльності людей, запобігання погіршенню екологічної ситуації та здоров'я населення, на підставі науково обґрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери [2, с. 167]. Ми не можемо погодитися з таким ототожненням, оскільки суспільні відносини мають дуже різноманітний характер, виникають з різних приводів, у тому числі внаслідок вчинення деліктів, захисту порушених прав тощо. Натомість, об'єкт правового забезпечення як певна ідеальна модель, результат бажаного стану розвитку суспільних відносин [3, с. 68], на нашу думку, найбільш близький за своєю сутністю до концепції суспільного блага.

Концепція суспільних благ була запропонована шведським економістом Е. Ліндалем в нарисі «Справедливе оподаткування – позитивна теорія» (1919 р.). У цій праці вчений, розвиваючи ідеї свого вчителя К. Вікселля, вказує на цілий ряд властивостей суспільних благ, що не дозволяють ринку повною мірою оцінювати вигоди і витрати їх виробництва: 1) неподільність, яка ґрунтується на тому, що суспільні блага надаються всім учасникам ринку одночасно і їх споживання не може носити індивідуальний характер; 2) невичерпність – використання суспільного блага одним учасником ринку не зменшує кількість цього блага на ринку і, отже, не звужує можливості інших учасників ним скористатися; 3) невиключеність, згідно якої обмежити доступ споживачів до такого блага практично неможливо [4, с. 33-34]. Отже, виходячи із загальнофілософського розуміння сутності об'єкта як конкретної речі, явища або процесу, на які спрямована активність суб'єкта [5, с. 14] (у філософії – у першу чергу пізнавальна активність), ми можемо сформулювати поняття об'єкта адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби як суспільного блага у вигляді зростання готовності майбутніх військовослужбовців до ефективного вирішення своїх службово-бойових завдань та відповідності їх знань, вмінь та навичок, а також особистісних якостей, умовам військової служби.

Список використаних джерел

1. Мулявка Д. Г. Об'єкт адміністративно-правового забезпечення недержавної охоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2020. №1. Ч.2. С.62-66.
2. Личенко І. Поняття та ознаки адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 876 (15). С.163-169.
3. Шопіна І.М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. №4. С.67-71.
4. Чекаловська Г.Б. Суспільне благо освітніх послуг в системі стимулювання розвитку «нової економіки»: Дис. ...канд. економ. наук: 08.00.01. Тернопіль, 2016. 280 с.
5. Словник-довідник з курсу Філософії для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / Укл. А.Г. Чичков, О.М. Башкеєва, О.М. Патеріло. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2014. 20 с.

М.Т. Гаврильців,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Сутність законодавчого процесу в кожній державі визначається багатьма факторами, включаючи як суб'єктивні, так і об'єктивні. На якість результату законотворчого процесу впливає рівень професіоналізму суб'єктів законотворчого процесу, громадська думка, поведінка політичних партій, діяльність опозиції, участь у процесі законотворення експертів, науковців, конституційний контроль, відповідальність за порушення законодавчої процедури, процеси лобіювання прийняття певних законів, очікування громадян, рівень соціально-економічного розвитку країни тощо.

Конституція України, визначивши Верховну Раду єдиним органом законодавчої влади (ст. 75), передбачає, що парламент у нашій державі приймає закони, постанови та інші нормативні акти (ст. 91), детально диференціює повноваження (ст.ст. 85, 92), залишаючи поза увагою регламентацію окремих стадій законодавчого процесу, особливо його початкових етапів [1].

Сучасні дослідники, серед основних проблем законодавчого процесу вирізняють: слабку прогнозованість законодавчого процесу; зловживання народними депутатами правом законодавчої ініціативи; недостатньо активну роль уряду; прийняття законів, що мають характер інструкцій; нехтування положеннями Конституції України; постійне відхилення від норм регламенту рішеннями *ad hoc* тощо [2, с. 17].

Недостатня прогнозованість національного законодавчого процесу насамперед зумовлена непослідовністю загальнодержавної політики в галузі

нормотворення, відсутністю належного урахування існуючих науково-теоретичних доктрин, зневажливим ставленням до слідування концепціям розвитку окремих галузей законодавства, затверджених (прийнятих) під час перебування при владі попередніх політичних сил [3, с. 204].

Унаслідок такого стану речей, не зважаючи на наявність значної кількості документів, затверджених або прийнятих на найвищому законодавчому рівні у вигляді різноманітних концепцій, стратегій, що є теоретико-концептуальним або ж доктринальним (науковим) підґрунтям для прийняття законодавчих актів у нашій державі, проте вони не змогли виконати свого призначення у забезпеченні стабільності прийнятих на їх основі нормативно-правових актів, правої узгодженості окремих галузей права. Найбільш яскраво це демонструє приклад проведення конституційної реформи судової влади, дискусії щодо завершальної стадії якої тривають вже не одне десятиліття. При чому новий імпульс цьому перманентному процесу дає щоразу новий законопроект. У зв'язку з цим перманентність є однією з основних ознак реформування судової гілки влади. Хоча, сучасна Українська держава гостро потребує звершення конституційного реформування судової системи та судової ладі в цілому.

Загалом, конституційна реформа – це процес, що включає в себе сукупність політико-правових і організаційних заходів, спрямованих на прийняття нової чи якісну зміну чинної Конституції держави за визначеними юридичними процедурами. Цілком обґрунтованими підставами для реформування, зокрема, судової влади є формування незалежної судової влади у системі поділу державної влади, функціонування якої спрямовано на забезпечення принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини [4, с. 42].

Остання ґрунтовна конституційна реформа судової влади була проведена у 2016 році згідно з Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 року [5], згідно з якою було змінено систему судів України, змінено статус Верховного Суду, Конституційного Суду України та органів прокуратури.

Проте, вже 16 жовтня 2019 року Верховною Радою України було прийнято чергову законодавчу новелу – Закон України № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». Окремі положення цього закону Конституційний Суд України визнав неконституційними у своєму рішенні від 11 березня 2020 року [6].

Необхідно зазначити, що протягом практично усіх без винятку конституційних реформ судової влади конституційне та процесуальне галузеве законодавство постійно змінюється шляхом створення таких механізмів, які, на думку законодавця, судова влада здійснювати свої функції більш ефективно та забезпечить захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. Однак, необхідно враховувати й те, що конституційна реформа судової влади є досить чутливою проблемою, тому що вона: по-перше, проводиться в час безперервного функціонування судової влади, адже суди постійно здійснюють судочинство та вирішують конфлікти з приводу права в суспільстві, забезпечують захист прав, свобод та інтересів громадян; по-друге, деякою мірою конституційна судова реформа може розглядатися як зазіхання на незалежність судової влади.

Доводиться констатувати, що в Україні традиційно є низка реформ, які десятиліттями нагадують відому тезу про ремонт будинку, який ніяк не можна завершити. І серед них судова реформа – це один з таких довгобудів-рекордсменів. Адже судову реформу проводять безупинно вже майже тридцять років безупинних реформ. Адже тільки за 2020 рік зареєстровано понад сорок проектів змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та більш ніж сімсот змін до процесуальних кодексів.

Закликають також припинити гонку перманентних і необґрунтованих реформ авторитетні міжнародні організації, які рекомендують дати спокій державно-правовим інститутам (зокрема, судовій владі). Навіть ПАРЕ закликала Україну утриматися від подальших дій, які можуть мати «тривалий згубний вплив» на незалежність судової влади та верховенство права. Про це

йдеться у Резолюції ПАРЄ «Прогрес моніторингової процедури Асамблеї у січні-грудні 2020 року», яка була ухвалена 25 січня у Страсбурзі під час зимової сесії ПАРЄ [7].

Тому вважаємо, що такі постійні трансформаційні зміни і прийняття змін і доповнень у чинні закони, прийняття нових редакцій законів, кодексів повинні бути обґрунтованими, відповідати вимогам сучасності, і найважливіше – потребам людини, суспільства та держави. Державним інститутам і правовій системі потрібна стабільність.

Також потрібно наголосити на тому, що серед законодавчих джерел права наукова концепція чи доктрина як методологічне підґрунтя для проведення реформ законодавства чи прийняття нових законів є важливим джерелом права.

У зв'язку з цим виникає потреба формування так званої конституційної доктрини, що передбачає існування двох автономних значень:

- перше значення – слід розуміти як концепцію, юридичну теорію конституціоналізму, сформульовану науковцями;
- друге значення – втілення розуміння права, притаманного виключно державному органу конституційної юрисдикції.

На переконання В. Речицького, саме в другому випадку можна говорити про існування офіційної конституційної доктрини. Офіційна доктрина є пов'язаною з поглядами наукової спільності лише на філософському рівні. Її існування пояснюється, насамперед, потребою в забезпеченні цілісності національної правової системи. Сама по собі офіційна доктрина може існувати лише тоді, коли більшість поглядів на роль і функції Основного Закону є усталеними, «класичними». У випадку, коли погляди конституційних судів є нестабільними та постійно змінюються, говорити про офіційну конституційну доктрину можна лише із застереженнями, тобто умовно [8, с. 5-6].

Визнання значущості офіційної конституційної доктрини проявляється в трьох нормативних вимогах: а) офіційна доктрина повинна глибоко розкривати зміст Основного Закону; б) подібне розкриття змісту повинно бути юридично

обов'язковим; в) офіційна доктрина повинна підсилювати верховенство Основного Закону.

Значущість офіційної конституційної доктрини полягає в тому, що вона вимагає усвідомлення сутності верховенства Основного Закону. Водночас офіційна доктрина служить джерелом широкого розуміння сутності й ролі сучасного конституційного права загалом [8, с. 6].

Отже, одним з напрямів удосконалення правової політики в сфері законодавчої функції парламенту повинна стати обов'язкова підготовка науково обґрунтованих концепцій законів. Це зобов'яже суб'єкта законодавчої ініціативи аналізувати різноманітні соціальні фактори, що зумовлюють потребу в законодавчому регулюванні певних видів суспільних відносин; виявляти й враховувати інтереси окремих соціальних груп; здійснювати спеціальні дослідження з метою визначення оптимальних варіантів нормативно-правового регулювання відносин у суспільстві.

Сприяти підвищенню якості законопроектів, що вносяться на розгляд Верховної Ради, підвищення рівня обізнаності народних депутатів щодо потенційного впливу законопроекту на суспільні відносини, що потребують юридичної регламентації змогло би істотне розширення вимог щодо оформлення законопроектів, з урахуванням при цьому успішної практики з урегулювання подібних питань у парламентах розвинутих європейських країн.

Таким чином, необхідною умовою ефективного здійснення законодавчої діяльності Верховної Ради України насамперед є вдосконалення процедури прийняття законів. Це сприяло б уникненню зайвого поспіху, допомогло більш продуманій організації законодавчої роботи та відмові від абстрактних, популістських і політично мотивованих рішень.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України. *Парламент: науково-популярний журнал*. 2011. № 1. С. 16–17.
3. Бринцев В.Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. / Кн. 1: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
4. Крусян Р. Доктринальні основи реформування системи судоустрою України у контексті теорії правової реформи. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 4. С. 38-45.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду від 11.03.2020 № 4-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#Text>.
7. Резолюція ПАРЄ «Прогрес моніторингової процедури Асамблеї у січні-грудні 2020 року» від 25.01.2021. URL: <https://www.dw.com/uk/rezoliutsiia-parie-kyiv-maie-utrymatysia-vid-dii-shcho-shkodiati-verkhovenstvu-prava/a-56342759>.
8. Речицький В. Чи може в Україні існувати офіційна конституційна доктрина? *Роботи учасників шостої щорічної міжнародної наукової конференції «Парламентські читання» (м. Київ, 18-19 листопада 2016 року)*. К.: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2016. С. 5-11.

М.Т. Гаврильців,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В.І. Солодкевич,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

В умовах сучасних демократій вибори можна визнати стрижневим механізмом, основною формою прояву суверенітету та політичної волі народу. Вибори представляють в органах влади інтереси різних суспільних груп, а для громадян є однією з форм їх реальної участі в політиці.

Закономірно, що вибір електоральної системи є важливим політико-правовим рішенням для демократичної держави, адже цей вибір має вирішальне значення для всієї політичної системи суспільства. Проте, доводиться констатувати, що на практиці виборчі системи дуже рідко обираються усвідомлено та цілеспрямовано. У деяких випадках вибір зумовлено історичною ситуацією – наслідком колоніального минулого чи близькістю впливового сусіда, але найчастіше виборча система формується в результаті збігу обставин.

Вибір типу і конкретного типу виборчої системи належить до визначальних у конституційно-правовому регулюванні. Вид виборчої системи має безпосереднє відношення до розвитку партійної системи, засад формування виконавчої влади, відносин між виконавчою та законодавчою владами та форми державного устрою.

Інститутом виборчого права є виборча система, яка поза сумнівом є одним з центральних та ключових елементів виборчого права. Саме від неї залежить формат проведення виборів, а також їх результат. Недарма у науці та практиці виборчого права вже давно набула усталеного характеру думка, що виборча система має неабияке значення та суттєвий вплив загалом на функції політичної системи в державі. Вдалий вибір виборчої системи сприяє значному прискоренню демократичних перетворень у державі, утвердженню в ній ефективної та сталої партійної системи, а також більш швидкому досягненню політичної багатоманітності суспільства. Відтак виборча система виступає важливою точкою опори сучасної демократії [1, с. 18].

В умовах сучасних демократій вибори можна визнати стрижневим механізмом, основною формою прояву суверенітету та політичної волі народу. Вибори представляють в органах влади інтереси різних суспільних груп, а для громадян є однією з форм їх реальної участі в політиці.

Сучасна наука конституційного права характеризується розмаїттям форм демократії, тому кожна цивілізована правова держава обирає оптимальне поєднання виборчих механізмів і виборчих систем з урахуванням умов конкретного історичного періоду розвитку. Для країн з різними політичними культурами різними мають бути й системи організації державної влади, а відтак і виборчі системи.

Іноді в наукових джерелах поряд з поняттям «виборча система» також вживається поняття «електоральна система», що є наслідком запозичення з англійської мови терміну «виборча система». Утім, поняття «виборча система» є більш усталеною категорією у вітчизняній юридичній термінології, оскільки вона вже давно використовується у чинному законодавстві України та має домінуюче вживання в науково-експертному середовищі. Окрім того, поняття «виборча система» у жодному разі не слід ототожнювати зі схожим за співзвучністю поняттям «система виборчого права», під якою слід розуміти внутрішню систему об'єктивного виборчого права, а не засади та порядок

проведення виборів чи спосіб визначення результатів голосування виборців за представницькі мандати [2, с. 12].

Виборча система – сукупність юридичних, організаційних та інших засобів формування представницьких органів державної влади та здійснення громадянами своїх виборчих прав. Їх характер безпосередньо зумовлює основні характеристики представницької системи. Вибори – не тільки важлива форма безпосередньої участі населення у здійсненні державної влади, не тільки акт обрання представників народу до органів державної влади. Це також засіб його виховання і самоорганізації, це практична реалізація виборчого права громадян, ефективний засіб перебудови сучасного суспільства.

Виділяють три основні різновиди виборчих систем – мажоритарну, пропорційну і змішану.

Мажоритарна виборча система – система визначення результатів виборів, завдяки якій депутатські мандати (один або кілька) від округу одержують тільки ті кандидати, які отримали встановлену законом більшість голосів, а всі інші кандидати вважаються необраними. Тут головним суб'єктом виборів є особа (кандидат).

Пропорційна виборча система (лат. *proportionalis* – співрозмірний) – система, за якої депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно до кількості голосів виборців, отриманих кожною з них у межах виборчого округу. Під час застосування цієї системи округи завжди багатомандатні.

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система заснована на одночасному поєднанні елементів мажоритарної та пропорційної систем під час виборів до представницького органу влади. Суть її в тому, що одна половина представницького органу обирається в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а друга половина – за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

За останні роки зміни у виборчому законодавстві були неодмінними супутниками проведення виборчих кампаній різних видів – від

загальнодержавних – до місцевих. Відтак, виробилась тенденція до перманентного пошуку оптимального типу проведення виборів, що обумовило чималу кількість наукових досліджень у цій сфері. Необхідно зауважити, що попри прийняття Виборчого кодексу України [3] в 2019 році, який набув чинності на початку 2020 року, багато науковців та політиків на основі аналізу виборчої практики України продовжують апелювати до необхідності удосконалення виборчої системи. Проте, зазначені фахівці, однак, не дають чіткої та однозначної відповіді на питання, чому і яка саме модель виборчої системи потрібна нашій державі. Не має також в науці одностайної уніфікованої позиції, що ж таке виборча система.

Ключовим фактором динаміки виборчої системи України протягом останніх десяти років став перехід до нової, суто пропорційної виборчої формули при виборах народних депутатів України:

по-перше, відбулося структурування українського електорату через концентрацію симпатій виборців навколо тих політичних сил, які здобували перемогу на парламентських виборах.

по-друге, забезпечено компенсацію втрачених голосів виборців.

по-третє, усунено диспропорції між результатами виборів у загальнонаціональному багатомандатному та територіальних одномандатних виборчих округах [4, с. 50–51].

Отже, запровадження пропорційної виборчої системи спричинює невідконтрольність персонального складу виборчих списків самим виборцям, що сприяє розвитку авторитарних тенденцій всередині партій та суттєво ускладнює відповідальність суб'єктів виборчого процесу перед виборцями.

Виборчий кодекс України [3] 2019 року уніфікував і привів до спільного знаменника законодавство про вибори, що удосконалило формально-правову організацію, структурування інституту виборів і виборчої системи. Виборчий кодекс дозволив уніфікувати виборчі процедури в рамках усіх типів виборів в Україні, вдосконалити політико-правове регулювання механізму судового захисту виборчих прав громадян України та оскарження порушень виборчого

законодавства України. Проте у найближчому майбутньому вирішення потребує і проблема визнання виборів недійсними. Сьогодні слід на законодавчому рівні чітко визначити перелік порушень по кожній стадії виборчого процесу, які є підставами для визнання виборів недійсними.

Для стабілізації політичної системи Україна потребує не стільки зміни виборчої системи, скільки узгодження загальних правил ведення виборчого процесу. Розвиток і зміцнення основних принципів демократії, таких як свобода вибору, ідеологічний плюралізм, правова держава, громадянське суспільство сприяють налагодженню ефективної роботи основних підсистем суспільства. І якщо демократія зараз не успішна, то необхідно шукати нові механізми її реалізації. Наукове середовище висуває багато варіантів удосконалення демократичних інститутів, політичному класу потрібна для їхньої реалізації тільки політична воля, яка є показником усталення демократичної культури та відкритості. Отже, оптимізація виборчих процедур, норм і правил може стати платформою партнерської взаємодії організацій громадськості і державних структур стосовно пошуку найбільш прийнятної моделі демократичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Нестерович В. Поняття виборчої системи та її основні розуміння в конституційному праві. *Публічне право*. 2019. № 1(33). С. 18-25.
2. Нестерович В.Ф. *Виборче право України: підручник*. К.: Ліра-К, 2017.
3. *Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n4459>.
4. *Україна в 2010–2020 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. Ю.Г.Рубана*. К.: НІСД, 2020. 655 с.

Н.В. Гайворонюк,
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
Інституту управління, психології та безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Стрімкі зміни, що нині відбуваються практично у кожній сфері суспільного та індивідуального буття, спонукають та підштовхують до перегляду та розуміння їх звиклих форм. Дискусії, що точаться у теорії права стосовно ролі, яке воно виконує сьогодні, щодо змісту та відображення у різних буттєвих іпостасях, є тому наочним підтвердженням. Якщо класичне розуміння права, що сформувалось у попередню(модерну) добу, характеризувалось як таке, що мало ознаки беззаперечної істини, то в умовах зміни духовної атмосфери та культурно-сміслових параметрів глобалізаційного світу все відбувається інакше. Право є однією із сторін буття, а тому як і буття, воно піддається змінам, які є результатом інсинуацій часу, що розпочались в різних країнах ще у минулому столітті і продовжуються донині.

Сучасне право стало плинним, рухомим. По суті йдеться про творення нового буття права і держави, котре як предмет наукового аналізу базоване на врахуванні кризових явищ у правовій реальності та державному житті сучасного суспільства [1, с. 51]. Найважливішою ознакою сучасного права є те, що воно є конструктом, правовою реальністю, яка створюється та реалізується людською активністю. Воно є діалогічним (поліфонічним), містить у собі протилежності, які й забезпечують його «перманентне становлення, яке ніколи не буде завершеним» [2, с. 12].

У будь-якому разі очевидно, що таке право тісно пов'язане із людиною та

її статусом у сучасному світі. Для розуміння цього моменту варто нагадати про антропологічний поворот у гуманітарній науці, який розпочався у 60-ті рр. XX ст. і відіграв вирішальну роль не лише у праворозумінні. Приблизно у цей же час психолог Е. Еріксон (у II пол. XIX ст.) досліджував психічні механізми процесу ідентифікації індивідів, чим започаткував постановку проблематики ідентичності. Як в зарубіжній, так і українській інтерпретації вона насамперед пов'язана з людиною та її головними смисловими запитаннями, що виникають на ґрунті співставлення понять «тотожність» і «відмінність».

Але, у сучасному світі ідентичність має свою специфіку і насамперед виражається через прийняття ідеї самоцінності кожного суб'єкта. Найбільш загальним для всіх соціальних наук є визначення ідентичності як активного процесу, що «відбиває уявлення суб'єкта про себе і супроводжується відчуттям власної безперервності, що дозволяє йому сприймати своє життя як досвід тривалості і єдності свідомості і дає можливість діяти послідовно» [3 с. 109].

Впевнена, що будь-яка ідентичність повинна починатися з *права на ідентичність* у фундаментальному сенсі цього слова (можна провести аналогію з правами людини) як свободи, свободи вибору своєї ідентичності. Іншими словами, це – невід'ємне право на своєрідність, право на самобутність, відмінність тощо.

Розуміння *права на ідентичність* започатковане відносно недавно в документах ООН стосовно розуміння його не лише як демократичної норми, а як акта вільного вибору, який здійснює індивід за наявності інших альтернатив. «Щоб стати повноцінними членами товариств, побудованих на різноманітті, і сприйняти загальнолюдські цінності терпимості і поваги до загальних прав людини, індивіди повинні вийти з жорстких рамок тієї чи іншої ідентичності» [4].

Почуття самобутності та водночас приналежності до групи, що поділяє загальні цінності, має величезне значення для індивіда. Однак кожна людина може ототожнювати себе з багатьма різними групами, а тому стосовно однієї людини у різних ситуаціях може йтися про національну, культурну,

громадянську, гендерну, статеву ідентичність. Щодо останньої, то для української спільноти, вітчизняного права та традиційних моральних цінностей, ця проблема стала справжнім викликом і випробуванням на толерантність.

У науковому плані вона спирається на ідею 1) подолання дискримінації щодо сексуальних меншин на основі міжнародно-правових актів про права людини (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права) та зміні міжнародного та внутрішнього законодавства на основі антидискримінаційного підходу; 2) наукову легалізацію, попри критику деякими вченими вживання термінів «сексуальні меншини» та «ЛГБТ», цих дефініцій як найбільш поширених збірних понять на позначення людей з мінорними за статистикою варіантами сексуальної орієнтації; 3) дотримання Україною Джокьякартських принципів, що містять перелік двадцяти дев'яти принципів рекомендаціями державам для запобігання і протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, які охопили широкий спектр стандартів у сфері прав людини і їхнє застосування щодо сексуальних меншин; 4) підтримку діяльності міжнародних неурядових та національних громадських організацій у забезпеченні інформованості громадян щодо порушень прав і свобод людини та громадянина за ознакою сексуальної орієнтації, долучення до процесу пошуку шляхів вирішення важливих проблем, особливо тих, що стосуються прогалин антидискримінаційного законодавства і поширеності злочинів на ґрунті ненависті; 5) приведенні Кримінального кодексу України у відповідність до міжнародних стандартів прав людини та Конституції України з метою забезпечення гарантованості притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину на ґрунті нетерпимості до сексуальних меншин, із врахуванням при кваліфікації злочину відповідного мотиву і обтяжуючої обставини, що призводитиме до призначення міри покарання, яка відповідатиме тяжкості злочину тощо [5].

Не беремося прогнозувати готовність суб'єктів правотворення,

громадської думки, а також церкви до прийняття як реального факту права на сексуальну ідентичність. Очевидно, що кроком у цьому напрямі могла би бути трансформація свідомості, сприйняття Іншого (філос. термін – Н.Г.) таким, яким він є у плюральному, мультикультурному світі, діалог і відкритість обговорення проблеми. При цьому слід пам'ятати, що у сучасному світі ідентичність конституюється як процесуальне розрізнення, комунікація відмінностей – індивідуального і соціального.

Варто погодитись із дуальністю, підміченою А. Гречко. Він зазначає, що у такій ідентичності індивідуальне тяжіє до екзистенції, або *справжнього* існування, а соціальне – до виразно мінімальної, але все ж гарантії того, що це справжнє існування збережеться, отримає інституційну підтримку, знайде безпечну інфраструктуру [6, с. 178]. Однією із опор такої «безпечної конструкції» для сучасної людини повинно бути право.

Список використаних джерел

1. Оборотов Ю. Н. Разнообразие парадигм правопонимания эпохи постмодерна. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. Т. VII. С. 49-55
2. Честнов І. Посткласична методологія права. *Право України*. 2014. №1. С.78–84
3. Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 С.
4. Доклад о развитии человека. Культурная свобода в современном многообразном мире. URL: hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2004-russian.pdf
5. Товпеко Я.К. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2017. 20 с.
6. Гречко П.К. Идентичность – постмодернистская перспектива. *Вопросы социальной теории*. 2010. Т. 4. С.171-190

А. Б. Грищук,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕФОРМА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стратегія реформування державної служби в Україні передбачає реалізацію сучасної філософії освіти, яка полягає у поетапному запровадженню нових освітніх інноваційних технологій, ефективних підходів до професійного навчання державних службовців, забезпечення функціонування системи «Освіта впродовж життя» шляхом застосування різних за профілем та тривалістю навчання програм підвищення кваліфікації працівників, зайнятих у сфері державного управління.

Реформування державної служби, як і формування української моделі державної служби, важко уявити без постійного руху у прогресивному напрямку. Відтак, впровадження організаційно-правових основ перетворення засадничих елементів системи державного управління, ускладнення трансформаційних процесів, упровадження новітніх інститутів, організаційних структур та методів державного управління, а також дії метою яких є законодавче, кадрове, наукове та інформаційне забезпечення трансформування, реформування, зміцнення та оновлення фінансово-економічних принципів державного управління, а з ним й державної служби мають проводитися постійно. Правовою основою цих процесів, як і їх напрямком, є Основний Закон України [1].

Отже, Конституція України загалом визначила основні засади функціонування державної служби, встановила пріоритетність законодавчої

регламентації функцій, повноважень та порядку діяльності державного апарату. Однак, зважаючи на суспільні та державні перетворення, в час яких зараз перебуває Україна, така регламентація уже не відповідає потребам управлінських рішень.

Державна служба є складовою частиною державного управління, а отже спрямована на задоволення потреб суспільства, забезпечення захисту основних прав і свобод людини та громадянина, послідовного і сталого розвитку країни та поступового входження її до європейської спільноти [2, с.10-11].

Початок конституційної реформи, реформи місцевого самоврядування та реформи статусу працівників системи правосуддя та державних службовців, розпочався із прийняттям Закону України «Про державну службу» [3], який визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях (про що йдеться в преамбулі зазначеного вище закону).

Введення в дію заходів, що налаштовані на формування моделі державної служби, дасть змогу сформуванню стратегічне бачення системи державної служби в Україні й таким чином удосконалити систему управління державною службою, нормативного регулювання питань державної служби, закріпити єдині стандарти якості державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створити механізм гарантування їх реалізації в усьому державному апараті, що призведе до зміцнення авторитету державної служби, а також поступово дасть змогу сформувати належні механізми забезпечення сервісного призначення державної служби, задовольняти потреби громадянського суспільства [4, с. 41-42].

Важливим аспектом реформи державної служби є імплементація зарубіжного досвіду організації державної служби для України. Проте, варто зазначити, що однією з проблем запозичення такого досвіду є неможливість, а у

більшості випадків безпотребність прямого копіювання моделей державної служби. У цьому певні й закордонні науковці: просто взяти якісь державні форми, стандарти і зразки державної служби та механічно скопіювати їх практично неможливо. Англійський фахівець із проблем державної служби К. Стоу в статті «Цілі адміністративної реформи у Великобританії і їхнє застосування в інших країнах» відзначає: «Не можна, щоб адміністративну реформу розробляв хтось на стороні, який би високий пост чи посаду він не займав. Вона повинна бути справою тих, хто буде втілювати її у життя. При цьому доречним є принцип: де створено, там і застосовується» [5, с. 48].

У європейських державах основними для формування та вироблення професіоналізму у державного службовця чи службовця органу місцевого самоврядування є такі якості людини як: порядність, людяність, доброзичливість, привітність, бажання зрозуміти іншого, впевненість, ввічливість, увага, дисциплінованість, толерантність тощо [6].

Наслідком реформи державного управління має бути ефективна організація державної служби, яка б забезпечувала розвиток України відповідно до напрямків, встановлених Конституцією, як правової, соціальної, демократичної, держави, важливими напрямками у діяльності якої є забезпечення надання якісних послуг народові та служіння суспільним інтересам. Цей процес пов'язаний із встановленням важливих законодавчих норм щодо організації державної служби, а також особливих умов її проходження, до яких належать: умови вступу на державну службу, способи заміщення посад державних службовців, професійна підготовка державних службовців тощо.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Венедиктов В. С. Організаційно-правові засади управління державною службою в Україні. Науково-практичний посібник. Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 309 с.
3. Про державну службу: Закон України № 889-VII від 10.12.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
4. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Ю. П. Битяк. Х. : Право, 2005. 304 с.
5. Професіоналізм управлінських кадрів / за заг. ред. В. Г. Ігнатова. М.: Прогресс, 1994. 246 с.
6. Грайнер Є. Окремі аспекти реформування державної служби на сучасному етапі державотворення в Україні. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 45. URL:http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_45/fail/31.pdf

А. Б. Грищук,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М. М. Апетик,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, СУСПІЛЬСТВА ТА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В умовах формування демократичного суспільства та держави виникає необхідність щодо формування та налагодження відносин між засобами масової інформації та органами державної влади та місцевого самоврядування.

Вникаючи у взаємодію з владними державними структурами засоби масової інформації, мають за мету задоволення інформаційних потреб, як окремого громадянина так й усього суспільства в цілому, а також публічного вираження загальнодержавних інтересів. Проте слід не забувати про той факт, що діяльність ЗМІ також скерована у напрям отримання прибутку від своєї діяльності від своєї аудиторії, яка складається з спонсорів, рекламних агентів тощо. Отже, слід підтвердити той факт, що взаємодія ЗМІ та державної влади має досить суперечливий характер, через різнобарвність напрямків діяльності, а також наявності у них індивідуальних інтересів тощо.

Цікавою є думка науковця Пашина Н.П., який зазначає, що ЗМІ певним обирає собі «героїв» (і з цим цілком слід погодитись) для випуску чи оприлюднення свого матеріалу, наділяють їх певними привілеями і власне через це допомагають їм «легітимізувати» організації, осіб про які вони розповідають. Попри це науковець, стверджує про те, що «об'єкт повідомлення

гідний бути виділеним з анонімної маси, його поведінка і думки важливі для всіх» [1]. Через це слід наголосити, що ЗМІ можуть використовувати або використовуватися як для досягнення згоди, що є необхідною умовою легітимації, так і для роз'єднання, поділу суспільства щодо певних подій.

Найбільш ефективними формами взаємодії органів державної влади та засобів масової інформації вважають науковці наступне: інтерв'ю; прес-конференції та брифінги; запрошення представників ЗМІ та заходи органів влади.

Зазначені форми мають характер прямого контакту журналістів з представниками влади, зосередивши при цьому увагу на актуальних питаннях та дозволяють довести до відома суспільства позицію влади щодо того чи іншого питання.

У зв'язку з цим можуть використовуватись й інші форми контактів: прес-клуби; прес-центри; гарячі телефонні лінії; обмін інформаційними повідомленнями [2].

Серед тих форм, які ще не були розглянуті важливо увагу приділити прес-релізу. Прес-реліз – це текстове інформаційне повідомлення, за допомогою якого організація інформує про новини та події з метою розміщення даної інформації в засобах масової інформації.

Інтерв'ю – одна з розповсюджених форм взаємодії зі ЗМІ в формі бесіди лідера думок з журналістом по певній темі. Для ЗМІ інтерв'ю має перевагу участі в ній відомої особи, що сприяє підвищенню популярності видавництва чи програми. Для аудиторії це нагода почути пряму мову суб'єкта який цікавить в його власній інтерпретації, а не у вигляді його власної статті. І врешті решт, для самого інтерв'юєрованого – це спосіб довести свою позицію до аудиторії та зробити свою особистість більш впізнавану та відому [2].

Слід підкреслити той факт, що форми взаємодії різняться між собою як на центральному так й на місцевому рівнях. Проте, з практичної точки зору органи державної влади та місцевого самоврядування щотижнево практикують проведення щотижневих прес-конференцій про основні події, які сталися

минулого тижня та роблять анонси про події поточного тижня, а також надають відповіді на запитання журналістів. Завдяки цій формі роботи, надається можливість забезпечення подачі офіційного погляду на події, які відбуваються в державі, в місті тощо усіма засобами масової інформації незалежно від форми власності та фінансування. Важливим елементом такої прес-конференції є те, що посадова особа органу державної влади чи місцевого самоврядування може відволікти увагу від теми (питання), яке було надто не вигідним чи гострим, що було запитано журналістом запропонувавши тему, яка є більш нейтральною для обговорення, чи про цікаві та успішні проекти, які були реалізовані містом чи державою загалом [3, с. 112-114].

Існує така модель зв'язку з громадськістю як управлінська, характерною особливістю цієї моделі є те, що громадськість є в контакті та взаємодії з державою як «клієнт», який отримує певні послуги. Громадськість сама по собі допомагає та сприяє у вирішенні певних об'єктивних суперечностей між багатоманітністю політичної сфери суспільства та цілісністю державної влади.

Ось чому згідно загальних особливостей розвитку суспільства державна влада та органи місцевого самоврядування повинні створювати усі належні умови для створення належного громадянського суспільства. Лише за результатами такої взаємодії може змінитись не лише об'єкт взаємодії, а й сам суб'єкт, що вступає у таку взаємодію. Така модель взаємодії є найбільш оптимальною в управлінні незалежно від рівня влади (місцевої чи загальнодержавної) у керівництві складними процесами комунікацій, які створюються у відповідних умовах взаємодії держави та суспільства [4, с. 179].

Власне у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки визнано необхідність підвищити присутність інститутів громадянського суспільства у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування задля забезпечення реальної участі населення в управлінні місцевими справами [5].

Необхідно ба більше основною рисою демократичного ладу держави є скерування всіх зусиль держави на якісний та ефективний діалог з

суспільством, налагодження прозорого та відкритого створення відносин із суспільством та створення ефективної системи управління суспільством на усіх рівнях управління держави.

Відносини держави мають здійснюватись за формулою «суспільство-держава», на снові відкритих та чесних взаємовідносин між представниками громадськості та органами державної влади чи місцевого самоврядування, тому лише в такому випадку робота засобів масової інформації матиме результат.

Ми маємо розуміти, що коли ми обираємо собі представників до органів державної влади чи місцевого самоврядування, власне ми й уповноважуємо їх чи його щоб він виконував нашу волю і наші інтереси представляв, але ми не маємо як громадяни вимагати щоб ці органи виконували повністю чи частково наші законні прохання. В цьому випадку нерідко коли порушується певне право громадян, вони звертаються до суду, але суди не завжди виносять рішення на користь громадян це зумовлено різними факторами некомпетентними суддями, затягуванням процесу, тощо, і подекуди обійшовши всі можливі законні інстанції щодо відстоювання свого права чи його відновлення громадяни звертаються до журналістів, які самостійно проводять розслідування у питання яких мали б розібратись подекуди компетентні органи державної влади до безпосереднього обов'язку яких це відноситься: поліції, прокуратури тощо.

Проте підсумовуючи наведене вище слід зазначити, що держава має взаємодіяти з суспільством завжди і постійно, це визначає норма основного закону держави що стосується «найвищої соціальної цінності людини - її життя, честі та гідності» та «органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають діяти в межах Конституції України та законів України», проте не слід забувати й про «заборону цензури», яка стосується не лише журналістів а й пересічних громадян, науковців, поетів тощо.

Список використаних джерел:

1. Пашина Н.П. Роль засобів масової комунікації в процесі політичної ідентифікації соціальних суб'єктів. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/.pdf>

2. Офіційний сайт Studme.org. Форми взаємодії органів влади із засобами масової інформації. URL: https://studme.org/124516/marketing/formy_vzaimodeystviya_organov_vlasti_sredstvami_massovoy_informatsii

3. Висоцький О.Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія та практика: монографія / Л. Ю. Висоцький. Дніпропетровськ: Пороги, 2010. 318 с.

4. Пахнін М. Правові форми взаємодії між органами публічного управління ат засобами масової комунікації. *Піпримництво, господарство і право*. №6. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/33.pdf>

5. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр.: затверджено Указом Президента України від 26.02.2016. № 68/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.

М.П. Гурковський,

кандидат юридичних наук, доцент

проректор

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А.В. Перепелиця,

кандидат юридичних наук, доцент

начальник відділу кадрового забезпечення

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В РОБОТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В юридичній літературі реальність забезпечення законності традиційно розглядається як результат впливу гарантій законності. Можемо зустріти поняття гарантії законності, захисту та забезпечення законності проте всі вони зводяться до думки про існування сукупності методів і засобів, основним завданням яких є створення режиму законності як всередині всієї країни, так і в окремому місцевому утворенні. За допомогою таких методів і засобів можна ефективно попереджати та виправляти порушення законності, а при необхідності притягнути винних до відповідальності. Незважаючи на розмаїття точок зору з даного питання, на рівні теорії права традиційним вважається думка про існування загальних передумов (умов) законності та спеціальних організаційно-правових або юридичних засобів і методів забезпечення режиму законності на державному та місцевому рівні [1, с. 177].

М. М. Юрченко та А. С. Мазуренко виділяють в якості загальних гарантій законності економічні (фінансово-матеріальні), політико-ідеологічні та духовно-культурні [2, с. 17]. Дані гарантії висловлюють внутрішню природу суспільства, природну необхідність, що вимагає законодавчого закріплення, і в більшій чи меншій мірі сприяють зміцненню законності, виступаючи в якості одного з методів державного впливу на поведінку людей. Однак в більшості

випадків ці гарантії не діють автоматично, а впливають на дотримання законності в певних умовах за допомогою спеціальних засобів. В якості останніх виступають юридичні гарантії.

Виділяючи гарантії, одні автори детермінують в такій якості тільки правові (юридичні). Інші автори поряд з правовими (юридичними) включають організаційні (управлінські) гарантії [3, с. 55].

При відносній консолідації точок зору на механізм, що забезпечує законність, існує велика кількість дослідників, які виділяють тільки одну групу методів і засобів забезпечення законності. Ці вчені, як правило, займаються питаннями адміністративного права, розглядають способи забезпечення законності як активні дії, спрямовані на виявлення відхилень від вимог права та вжиття заходів реагування. До таких дій відносять нагляд і контроль. Інші автори поряд з цим додають контрольно-наглядову діяльність. Треті поряд з контролем, наглядом і контрольно-наглядовою діяльністю називають інші способи забезпечення законності - оскарження або моніторинг. Сукупність таких дій отримала назву «адміністративно-правові способи забезпечення законності».

Адміністративно-правові способи забезпечення законності представляють сукупність методів і засобів, спрямованих на забезпечення законності, метою яких є створення та підтримання режиму законності на державному та місцевому рівні. При цьому гарантії законності в цілому спрямовані на підтримання режиму законності.

Однак гарантії законності – це система умов і засобів, об'єктивно сформованих або спеціально зроблених для точного втілення вимог закону в життя, тобто гарантії законності, включають політичні, економічні, соціальні та юридичні умови і засоби підтримки законності. У той час адміністративні методи забезпечення законності представляють активну діяльність спеціально уповноважених органів, до компетенції яких входить перевірка фактичного виконання вимоги законодавства та вжиття заходів за підсумками перевірки (контролю або нагляду) до всіх суб'єктів правовідносин, в тому числі до

місцевих органів [4, с. 21].

Адміністративно-правові способи забезпечення законності дозволяють створювати та підтримувати режим законності на державному і місцевому рівні. За допомогою контролю та нагляду органи управління створюють в державі правове середовище, що дозволяє всім учасникам правовідносин реалізувати суб'єктивні права та виконувати обов'язки. Коло учасників адміністративних правовідносин неоднорідний, серед них є суб'єкти, які володіють особливим статусом, це органи місцевого самоврядування. З одного боку, вони наділені всіма ознаками органів публічного управління, а з іншого – є засобом самоорганізації населення та не входять в систему органів державної влади. Тому вважаємо за доцільне досліджувати прояв і сутність адміністративно-правових способів забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування.

Найбільш поширеним і значущим в системі адміністративно-правових способів забезпечення законності є контроль. Він здійснюється всією системою органів управління в державі, яка має складну структурну будову, що охоплює важливі сфери життя суспільства. Треба враховувати, що система управління в державі має два рівні – центральний і місцевий.

Останній рівень відносно самостійний, що позначається на проведенні контролю роботи місцевих органів. У даний час контроль прийнято розглядати в двох аспектах: як управлінську функцію і як форму діяльності щодо забезпечення законності. Як необхідний елемент управлінського процесу контроль є діяльність, в ході якої відбувається прийняття та реалізація управлінських рішень. Без контролю неможливо успішно виконувати поставлені завдання, попереджати потенційні помилки та недоробки.

Говорячи про контроль як про функції державного управління, необхідно виділити інформаційно-коригувальну функцію контролю, що дозволяє бути одним із засобів отримання об'єктивної інформації каналами зворотного зв'язку. Особливість цієї функції в тому, що вона носить загальний характер в масштабі державного управління, тобто є у всіх галузях і сферах, у тому числі

охоплює виконавчо-розподільну діяльність, притаманну всім без винятку органам державного управління. Контроль як функція управління дозволяє стежити за відповідністю діяльності об'єктів контролю наміченим планом, способами та засобами реалізації плану, підвищувати виконавську дисципліну, запобігати небажаним наслідкам, оперативно реагуючи на виявлені правопорушення.

Системний контроль дозволяє визначити, як зрозумів виконавець мету та сутність доведених управлінських рішень, виявити готовність і здатність кадрів втілювати ці рішення в життя. Контроль є універсальною функцією, яка застосовується до будь-якої керованої системи, включаючи державні та місцеві органи. У діяльності органів місцевого самоврядування контроль як функція управління виконує ті ж завдання, що в системі органів державної влади, представляючи сукупність заходів зі спостереження та перевірки процесу функціонування підконтрольного суб'єкта з метою недопущення відхилення від заданих параметрів.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Сопільник Р.Л., Єсімов С.С. *Форми адміністративно-правового забезпечення законності в роботі органів місцевого самоврядування. Наук. записки ЛУБП.* Львів, 2020. № 24. С. 176-183.
2. Юрченко М.М., Мазуренко А. С. *Гарантії місцевого самоврядування: проблеми дефінітивного визначення та класифікації. Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 1. С. 16-21.
3. Тимофєєв С. П., Домущей І. В. *Теоретико-методологічні засади контролю органів місцевого самоврядування. Наукові праці. Чорноморський. національний університет ім. Петра Могили.* 2017. Вип. 293. Том 305. С. 55-59.
4. Пашинський В. Й. *Поняття та структура адміністративно-правового забезпечення оборони держави. Адміністративне право і процес.* 2018. № 1(20). С. 20-29.

Д. О. Дегтярьов,
*аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого
(Міжрегіональна Академія управління персоналом)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД СИЛАМИ ОБОРОНИ

Розвиток в Україні системи демократичного цивільного контролю над силами оборони і забезпечення його ефективності є важливим чинником посилення обороноздатності держави і подолання деструктивного впливу корупційних ризиків, які сьогодні стають на заваді північноатлантичній інтеграції нашої держави. Проте, нажаль, ефективність вказаного контролю залишається недостатньою. Про це, зокрема, опосередковано свідчать рівень довіри населення до інститутів влади та правоохоронних органів, авторитет яких в суспільстві є значно нижчим довіри до Збройних Сил України. Так, серед опитаних Центром соціологічних досліджень А.Разумкова у березні 2021 року, не довіряють державному апарату (чиновникам) (80%), судам (судовій системі загалом) (79%), Верховній Раді України (77,5%), Уряду України (76%), Вищому антикорупційному суду (73%), політичним партіям (71%), Прокуратурі (71%), комерційним банкам (70%), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (70%), Верховному Суду (69%), Конституційному Суду України (69%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (68%), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (68%), місцевим судам (66%), Президенту України (61,5%), Національному банку України (60%), натомість Збройним Силам України довіряє 70% опитаних [1].

У 2019 році на рівні Міністерства оборони України було визначено сім проблемних питань, які потребували невідкладного реагування. Серед них було названо наступні: 1) упорядкування та оптимізація управління землями оборони та об'єктами нерухомості. Ця робота розпочата та послідовно проводиться з 2015 року, за цей час поновлено право користування на більш ніж 64 % самовільно зайнятих земель оборони; 2) проведення моніторингу об'єктів будівництва та реалізація нових механізмів забезпечення службово-посадовим та постійним житлом військовослужбовців; 3) ініціювання змін до системи оборонних закупівель, розширення конкуренції та впровадження механізмів персональної відповідальності за ефективне використання оборонних ресурсів; 4) реформування системи управління майном та активами державних підприємств, визначення переліку необхідних для потреб Міноборони, а також тих що не задіяні у оборонній сфері; 5) запровадження логістичної інформаційної системи, зокрема автоматизованої системи контролю пального, речового та продовольчого забезпечення; 6) зменшення корупційних ризиків у сфері кадрового менеджменту, шляхом використання автоматизованого рейтингу військовослужбовців; 7) створення системи роботи з викривачами, яка забезпечить умови для залучення до антикорупційної діяльності широкого кола небайдужих військовослужбовців, гарантуючи при цьому їх захист. Вказані антикорупційні напрями були визначені з врахуванням рекомендацій та за участю громадськості, фахівців Незалежного антикорупційного комітету з питань оборони, міжнародних антикорупційних організацій, зокрема Трансперенсі Інтернешнл, а також експертів НАТО, які в минулому році завершили оцінку корупційних ризиків у секторі безпеки і оборони України. Крім того, за результатами проведених аудитів в 2019 році до відповідальності притягнуто 2244 особи у т.ч. до матеріальної – 1672, до дисциплінарної – 572 [2].

Разом з тим, не зважаючи на певні зрушення, у системі демократичного цивільного контролю над силами оборони [3], залишається низка невирішених проблем. По-перше, це проблема вироблення довгострокових критеріїв оцінки

ефективності контролю. Враховуючи, що велика кількість процесів у секторі безпеки і оборони носять тривалий характер і потребують багаторічного прикладення зусиль, оцінювання їх результатів доцільно здійснювати не за кількістю одразу проведених заходів (що скоріше породжує формалізм), а за досягнутими результатами певного виду діяльності, при цьому такі результати можуть бути досягнуті і після завершення каденції однієї політичної сили і формування нового складу Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівництва Міністерства оборони України та Генерального штабу України, Ради національної безпеки і оборони України іншими суб'єктами політичної діяльності. Отже, проблема забезпечення єдності критеріїв оцінювання результатів функціонування сил оборони є, на нашу думку, найважливішою з-поміж усіх інших, оскільки вона впливає на всі процеси у сфері військового управління.

Іншою проблемою є підвищення професіоналізму суб'єктів контролю та встановлення вимог до рівня їх доброчесності. Якщо вимоги до професіоналізму та доброчесності військових посадових осіб встановлені низкою нормативно-правових актів, то мінімальні стандарти для тих, хто має здійснювати контроль за їх діяльністю, переважно відсутні. На нашу думку, було б доцільно визначення у стандартах та процедурах контролю певного освітнього рівня та вимог до рівня доброчесності тих осіб, які безпосередньо здійснюють контрольні заходи у досліджуваній сфері.

Третьою проблемою є підвищення рівня транспарентності в аспекті доступу громадськості до інформації про результати контролю, якщо вони не містять інформацію з обмеженим доступом. Прозорість контрольної діяльності дозволила б зміцнювати рівень довіри до суб'єктів контролю та виконувала б виховну та попереджувальну функції для недопущення вимог правових приписів у секторі безпеки та оборони.

Список використаних джерел

1. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-berezen-2021r>.
2. Новий антикорупційний курс Міноборони: сім проблемних питань, що потребують термінового вирішення. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/04/novyj-antikorupcijnyj-kurs-minoborony-sim-problemnyh-pytan-shho-potrebuyut-terminovogo-vyrishennya/>
3. Koropatnik I., Karelin V., Shopina I., Boikov A., Khrystynchenko N. Activities of the Ministry of Defense in Ukraine and Military Administration during the Special Period. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 23, Is. 1. 2020. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Activities-of-the-ministry-of-defense-in-Ukraine-and-military-administration-during-the-special-period-1544-0044-23-1-451.pdf>

Р. Я. Демків

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри теорії права, конституційного

та приватного права факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Історія становлення авторського права сягає давніх часів. Його виникнення пов'язано, насамперед, з появою цензури та поділом культурної спадщини античності і середньовіччя. Перші визначення авторського права позначали приналежність авторського права певній особі. Відповідно, у період формування, авторське право можна визначити як можливість отримання вигоди у результаті виконання інтелектуальної роботи.

Авторське право належить всім громадянам, які так чи інакше пов'язані з інтелектуальною діяльністю. Отже, воно повинне гарантувати недоторканність будь-якої творчої діяльності. По-перше, авторське право – це комплекс правомочностей автора, тобто суб'єктивне право автора. По-друге – це спрямовані на регулювання авторських правовідносин носіння норми. Сучасне авторське право регулює відносини використання творів науки, літератури і мистецтва.

Виходячи з того, що у правовій системі України найвищу юридичну силу має Конституція України, яка фактично задає тон більшості правовідносин, то авторське право має відповідне закріплення й на конституційному рівні. Показовим є те, що законодавство України, яке регулює питання авторського права, з точки зору загальної характеристики, хоч все ще перебуває у процесі становлення, наразі сформоване більш-менш логічно й послідовно.

Згідно зі ст. 8 Конституції України, Конституція має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і мають їй відповідати.

Правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина присвячено розділ II Конституції України. У ньому, зокрема, у ч. 1. ст. 54 проголошено свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних та матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Таким чином, право інтелектуальної власності можна розглядати як гарантоване державою на конституційному рівні право людини, яке має свою особливу правову природу, оскільки його основою є Конституція України. Ч. 2 ст. 54 Основного Закону кожному громадянину гарантовано право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Тим більше, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Ч. 1 ст. 41 Конституції України визначено, що кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Так, на рівні Конституції України не лише формально закріплено положення щодо забезпечення права власності, гарантування якого є основоположним в умовах визначення держави правовою та демократичною, а також задекларовано непорушність такого права. Крім того, окремо акцентується право саме на інтелектуальну власність, а не просто розглядається в контексті інституту права власності в матеріальному розумінні (наприклад, право власності на рухоме чи нерухоме майно). Слід до цієї тези додати, що в ч. 4 ст. 13 Конституції України вказано на те, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, які, у свою чергу, є рівними перед законом [1].

Логічно продовжуючи конституційні положення щодо авторського права, у нормах галузевого законодавства було розширено визначення цього інституту. Йдеться про уточнення авторського права у Книзі четвертій Цивільного кодексу України [2, с. 213].

Ч. 1 ст. 433 Цивільного кодексу України до об'єктів авторського права віднесено:

1) літературні та художні твори, зокрема:

- романи, поеми, статті та інші письмові твори;
- лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;
- музичні твори (з текстом або без тексту);
- аудіовізуальні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори ужиткового мистецтва;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
- переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;
- збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

2) комп'ютерні програми;

3) компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

4) інші твори.

Законодавство не дає повного переліку об'єктів авторського права, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей [3, с. 398].

Первинним суб'єктом авторського права згідно з положеннями ст. 435 Цивільного кодексу України є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Суб'єктами

авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону [4].

Враховуючи викладене, можна зазначити, що авторське право є особливою категорією цивільного права, адже охороняє результати творчої діяльності будь-якого громадянина. Воно універсальне, а також врегульоване як нормами Конституції України так і нормами інших галузей права.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Яшарова М. М., Матат А. В. Конституційно-правовий аналіз права інтелектуальної власності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 213–216.
3. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.
4. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.

М. С. Долинська,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Принципи нотаріального процесуального права – це основоположні засади, керівні ідеї та постулати, які виражені, в першу чергу, в нормативно-правових актах та які впливають із змісту правових норм, нотаріальної та судової практики, нотаріальних звичаїв, правової доктрини, а також судових прецедентів. Як уже зауважувалося нами раніше, вчені розглядають принципи нотаріального процесуального права саме як принципи нотаріального процесу, тобто ототожнюючи їх [1, с. 58].

Українські вчені вказують, що одними із основних принципів і нотаріального процесу - є принцип верховенства права та принцип законності. Вищевказані два принципи завжди певним чином конкурують між собою. Ми погоджуємося з думкою І. Лиськової, що принцип верховенства права та принцип законності не можливо розглядати окремо один від одного [2, с. 25].

Принцип верховенства права розглядається у двох аспектах: у широкому розумінні: модель правової організації державної влади в суспільстві, тобто «верховенство права над державою», згідно з чим він практично охоплює всі засади правової державності; у вузькому розумінні: модель співвідношення права та закону в регулюванні суспільних відносин [3, с. 326].

Обов'язковими елементами поняття «верховенство права», відповідно до пункту 41 доповіді «Верховенство права» (CDL-AD(2011)003rev), схваленої Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) є:

а) законність, що включає прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права;

б). юридична визначеність;

в) заборона свавілля;

г) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;

д) дотримання прав людини;

е) заборона дискримінації та рівність перед законом [4, с. 177].

Ми погоджуємося з вченими, що принцип законності є складовою верховенства права, а співвідносяться вищевказані основні засади як частина та ціле.

Важливим елементом верховенства права є юридична визначеність. Венеційська комісія наголошує перш за все на тому, що текст закону має бути обов'язково доступним.

Варто наголосити, що прийняті закони, в тому числі щодо порядку здійснення нотаріального процесу, повинні застосовуватися у «передбачуваний спосіб», однак, прийняті українські законодавчі акти не завжди є логічно послідовними.

По відношенню до межі нотаріальних повноважень, то нотаріус, вчиняючи нотаріальні дії, повинен належним чином роз'яснити клієнтам їхні права та обов'язки, в тому числі чи це є його дискреційні повноваження і він їх застосовує тільки для того, щоб унеможливити виникнення подальших уже судових спорів між суб'єктами даних цивільних відносин. Ми погоджуємося з І. Лиськовою, що юридична вірогідність відіграє не останню роль у реалізації принципу верховенства права, а також безпосередньо пов'язана із принципом заборони свавілля - як одним із елементів верховенства права [2, с. 26].

На думку С. Фурса та Є. Фурса принцип законності у нотаріальному процесі являється принципом верховенства права, оскільки цей принцип закріплений у статті 8 Конституції України. Зокрема вчені наголошують на

тому, що принцип верховенства права - це принцип верховенства закону», що також на їхню думку визначає співвідношення закону та інших нормативно-правових актів [5, с. 69].

Можливість застосування аналогії закону та права у нотаріальній практиці свідчить знову ж таки про те, що принцип верховенства права повинний охоплювати принцип законності і тим самим надавати правомірності діям нотаріуса навіть тоді, коли вони певним чином неурегульовані законодавством [2, с. 27].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про нотаріат», правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти України.

Таким чином, законодавство, яке регулює нотаріальний процес в Україні, повинно не лише прийматися на підставі Конституції України, але й відповідати вказаній Конституції. Нагадаємо, що норми вказаного Основного Закону України являються нормами прямої дії, зокрема, щодо діяльності нотаріальних органів держави та щодо нотаріального процесу зокрема.

Вчиняючи нотаріальну дію, нотаріуси чи уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи підтверджують цим законність та достовірність нотаріальної дії, а також запобігають можливим порушенням прав та інтересів осіб, які звернулися до них. Порушення встановленого законодавством порядку вчинення нотаріальних дій, тобто нотаріального процесу (незалежно від того, яка з вищевказаних сторін це зробила), призводить до недійсності нотаріального акту, зокрема правочину [6, с. 102].

Таким чином, головним принципом нотаріального процесу є принцип верховенства права. Складовою частиною принципу верховенства права є принцип законності, що у нотаріальній практиці використовується у їхньому поєднанні.

Взаємне застосування вищевказаних принципів надасть можливість розширити межі повноважень державних та приватних нотаріусів, та які в свою

чергу дозволять повною мірою забезпечити права та інтереси осіб, які звертаються за отримання нотаріальних послуг.

Значущість принципів нотаріального процесу полягає в тому, що у певній мірі, принципи можуть застосовуватися як засіб врегулювання прогалин у нотаріальному процесі.

Державні та приватні нотаріуси у своїй щоденній нотаріальній практиці при здійсненні нотаріального процесу щодо вчинення конкретних нотаріальних дій повинні дотримуватися нотаріальних принципів, серед яких виділяється головний принцип – верховенства права.

Список використаних джерел

1. Долинська М. С. Принципи нотаріального процесуального права *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С.55-58.
2. Лиськова І. П. Співвідношення принципу верховенства права і принципу законності та їх реалізація у нотаріальному процесі. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 25-30.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2017_1_8
3. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2014. 368 с.
4. CDL-AD(2011)003rev. Доповідь «Верховенство права», схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), на основі коментарів, що їх надали: пан Пітер Ван ДАЙК, пані Грет ГАЛл Ер, пан Джефрі ДЖОУЕЛ, пан Каарло ТУОРІ (член Комісії, Фінляндія). *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184
5. Фурса С. Я, Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навч. посіб. для студ. закл. вищ. освіти. К., 2001. 975 с.
6. Долинська М. С. Основні принципи українського нотаріального права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2012. 1. С. 98-108.

А.О. Дутко,
кандидат юридичних наук, доцент
заступник директора Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М.В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ ВИД ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Дослідження сутності та місця адміністративного розслідування не перестають бути актуальними та свідчать про складність правового регулювання у справах про адміністративні правопорушення та проблеми практичного характеру, що мають місце. Дискусії щодо питань адміністративного розслідування ведуться за напрямками: визначення правової природи; характеристика сутності; місце в системі провадження у справах про адміністративні правопорушення; зміст адміністративного розслідування як специфічного виду адміністративно-процесуальної діяльності.

Формування системи процесуальних дій, здійснюваних при провадженні у справах про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху та їх адміністративно-процесуальна регламентація вимагають виділення в структурі норм, що регулюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, самостійної глави, присвяченій адміністративно-процесуальному регулюванню процесуальної форми провадження у справах про адміністративні правопорушення – адміністративному розслідуванню.

М. В. Завальний визначає адміністративне розслідування як особливу

форму порушення справи про адміністративні правопорушення [1, с. 160].

Окремі вчені стверджують, що адміністративне розслідування є особлива адміністративна процедура діяльності адміністративно-юрисдикційного органу. Наведені точки зору в загальному відображають запропоновані підходи до характеристики сутності адміністративного розслідування. Незважаючи на те, що спроба характеристики адміністративного розслідування, як сукупності процесуальних дій, може бути визнана обґрунтованою, разом з тим, вона є невизначеною. Крім адміністративного розслідування, в ході провадження у справі про адміністративне правопорушення здійснюється ряд інших адміністративно-процесуальних дій, сутність і місце яких у межах провадження різні.

Спроба визначення адміністративного розслідування як особливого порядку попереднього вивчення інформації про адміністративне правопорушення видається недоцільною, так як вивчення здійснюється на всіх стадіях провадження у справі про адміністративне правопорушення, що не дозволяє розкрити особливості зазначеного розслідування. На наш погляд, доречно визнати, що вивчення здійснюється в особливому адміністративно-процесуальному порядку або, точніше, в особливій адміністративно-процесуальній формі. Попереднє вивчення отриманих відомостей у справі про адміністративне правопорушення може здійснюватися у поза процесуальному порядку, який полягає в розумовій діяльності суб'єкта адміністративного правозастосування [2, с. 5].

Не дозволяє визначити юридичну природу адміністративного розслідування науковий підхід, відповідно до якого воно трактується як особлива процедура, у межах якої проводяться необхідні процесуальні дії. Адміністративне розслідування не є самостійним видом юридичного процесу та втілюється в життя за допомогою комплексу адміністративних процедур.

Поділяючи точку зору про адміністративну процедуру, як юридичну форму правозастосовної діяльності органів публічного управління щодо реалізації компетенції, суб'єктивних прав і юридичних обов'язків керованих

суб'єктів з метою забезпечення приватних і публічних інтересів учасників адміністративно-правових відносин, слід зазначити, що вона являє собою юридичну форму правозастосовної діяльності уповноважених суб'єктів адміністративно-юрисдикційного процесу. Думка про те, що адміністративне розслідування являє собою стадію провадження у справах про адміністративні правопорушення, хоча має прихильників, однак, не є достатньо переконливою і аргументованою.

Не можна погодитися з зазначеним підходом з таких підстав. Адміністративне розслідування проводиться протягом більш тривалого терміну, ніж провадження у справі про адміністративне правопорушення, що здійснюється в звичайному порядку. У ході адміністративного розслідування відбуваються адміністративно-процесуальні дії, що у звичайному провадженні, але в зв'язку зі складністю справи, що розглядається, цей процес вимагає додаткових витрат часу для збору, фіксації, перевірки і оцінки доказів. По-друге, якщо адміністративне розслідування визнати самостійною стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення, виходить, що в тих випадках, коли адміністративне розслідування не проводиться, доведення у справі про адміністративне правопорушення не здійснюється. По-третє, адміністративне розслідування здійснюється при виникненні необхідності в проведенні експертизи або проведенні інших адміністративно-процесуальних дій, що вимагають значних витрат часу, які самі по собі не можуть породжувати нову стадію провадження у справі про адміністративне правопорушення. Об'єктивно необхідні зайві витрати часу при провадженні у справі про адміністративне правопорушення свідчать лише про те, що дана справа є складною щодо збору, фіксації, перевірки і оцінки доказів. Це фактично зазначено у Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі [3]. По-четверте, адміністративне розслідування проводиться за місцем вчинення або виявлення адміністративного правопорушення. У процесуальному законодавстві не

проводилося визначення підвідомчості реалізації стадії провадження у справі про адміністративне правопорушення. По-п'яте, в контексті аналізу стадійної природи адміністративного розслідування більш аргументована точка зору, згідно з якою адміністративне розслідування є етапом (стадією) порушення справи про адміністративне правопорушення [4, с. 161].

Наведені обставини свідчать про відсутність самостійної стадійної природи адміністративного розслідування у межах провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Було висунуто припущення про те, що адміністративне розслідування являє собою додаткову перевірку, здійснювану в ході провадження у справі про адміністративне правопорушення. Вона проводиться в разі необхідності та за наявності певних умов, закріплених в Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі [3].

Адміністративне розслідування не можна визнати додатковою перевіркою, що здійснюється у межах провадження у справах про адміністративні правопорушення, так як це не відповідає логіці нормативно-правової регламентації даного провадження.

Наведені наукові підходи до визначення юридичної природи адміністративного розслідування полягають в його характеристиці як адміністративно-процесуальної форми діяльності щодо порушення справи про адміністративне правопорушення або форми адміністративного провадження.

Точка зору, згідно з якою адміністративне розслідування розуміється як адміністративно-процесуальна форма діяльності уповноваженої посадової особи щодо встановлення обставин, що входять до предмету доказування у справі про адміністративне правопорушення є найбільш переконливою.

Список використаних джерел

1. Завальний М. В. Порушення справи про адміністративне правопорушення та її розслідування. *Університетські наукові записки*. 2009.

№ 4. С. 160-165.

2. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Леськів С. Р., Бабяк Н.В. Сутність адміністративного розслідування правопорушень. *Law & Sciences Право та науки: Науковий журнал* № 2. 2018. С. 4-9.

3. Наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі». URL. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15>

4. Живицька Л. І. Стадії провадження справ про адміністративні правопорушення при їх розгляді різними державними органами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 6. С. 161-167.

С. С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА – ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Реалізуючи Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, держава проявляє зацікавленість у створенні та розвитку інститутів громадянського суспільства та зміцнення взаємодії з метою підвищення ефективності управління суспільними процесами [1]. Цьому, зокрема, сприяє розуміння структурами влади, що безпека держави недосяжна без забезпечення безпеки окремих громадян, і усвідомлення урядом високого ступеня ефективності співпраці з неурядовими об'єднаннями у питаннях протистояння загрозам економічній, інформаційній, екологічній та культурній безпеки країни.

Консолідація зусиль і ресурсів державних структур і інститутів громадянського суспільства шляхом інтегрального застосування організаційних, соціально-економічних і інших заходів вносить невід'ємний внесок у реалізацію положень, закріплених у Стратегії національної безпеки України [2].

Становлення інститутів громадянського суспільства в умовах трансформації суспільства та відсутності конструктивної інтегративної ідеології неможливо уявити без здійснюваного державою політичного курсу, спрямованого на створення сприятливого підґрунтя для самостійного та вільного розвитку різних форм громадських організацій та закономірного

зміцнення системи забезпечення національної безпеки.

У державних структурах створюються та функціонують спеціальні органи, що забезпечують взаємозв'язок держави та громадянського суспільства. З 2016 року при Президентові України діє Координаційна рада з питань сприяння розвитку громадянського суспільства, діяльність якої спрямована на надання пропозицій з питань формування та функціонування інститутів громадянського суспільства, а також розширення взаємодії між державними та громадськими інститутами.

Не володіючи адміністративними повноваженнями, даний консультативний орган розглядав розробки технологій обліку громадських ініціатив при формуванні державної політики у галузі розвитку громадських інститутів. Центральним інститутом організованого громадянського суспільства є громадські ради при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, які не тільки є майданчиком діалогу між державою та суспільством, наділена правом експертизи законопроектів, які знаходяться на стадії прийняття, що сприяє підвищенню довіри населення України до діяльності органів державної влади [3].

Даний орган здійснює діяльність за погодженням інтересів громадян, неприбуткових організацій, громадських об'єднань з органами самоврядування щодо створенню механізмів регулювання суспільно-державних відносин. Рівень ефективності роботи громадських рад визначає потенціал якості розвитку партнерських відносин між владою та суспільством. Громадські ради створені у всіх регіонах України. В органах місцевого самоврядування теж створені громадські ради. Результатом державної політики формування громадських рад є залучення громадян у нагальні питання країни, що сприяє збільшенню ролі громадянського суспільства у системі забезпечення національної безпеки України.

Державна політика розвитку громадянського суспільства в Україні

полягає у виявленні, узагальненні та розповсюдженні кращих практик діяльності громадських об'єднань, популяризації такої діяльності, масштабування успішних соціальних технологій, що передбачено у проекті Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на період 2021-2025 роки [4].

У даний час здійснюється діяльність зі створення та розвитку громадських інформаційно-технологічних проектів на базі відкритих даних, а також сучасних технологій колективної взаємодії. Реалізуються заходи щодо розвитку цифрових інструментів забезпечення відкритого діалогу.

Сприяння формуванню культури і інфраструктури оцінки соціально значущих проектів і проектів у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина сприяє збереженню та розвитку загальноукраїнської ідентичності, єдиного культурного простору країни.

Застосовуються державою технології формування громадянської свідомості спрямовані на підвищення громадянської активності, яка обумовлює інтенсивність національного будівництва та сприяє підвищенню стійкості населення до зовнішніх і внутрішніх загроз, здатних підірвати державний суверенітет. Відповідно, рівень збалансованості розвитку громадянського суспільства визначає підйом національної самосвідомості в Україні.

В умовах, коли громадянське суспільство є інтегративним елементом і джерелом легітимації державної влади, політика розвитку його інститутів впливає на зміцнення національної безпеки України. Процес вдосконалення державно-суспільних відносин корелює з використанням потенціалу громадянського суспільства для підвищення ефективності та стабільності державного управління, для протистояння зовнішнім загрозам.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2019. № 353. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text>

4. Проект Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на період 2021-2025 роки. URL. <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/pidgotovka-proektu-nacionalnoyi-strategiyi-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2021-2025-roki>

О. Б. Зіборєва

*аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого
(Міжрегіональна Академія управління персоналом)*

СИСТЕМА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ В ІНТЕРЕСАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Правове забезпечення як системоутворююча категорія встановлення правил, умов та стандартів підготовки кадрів в інтересах Збройних Сил України виконує рамкову роль для нормативно-правових актів різної правової сили. Якщо розглядати систему досліджуваного виду правового забезпечення в ієрархічному аспекті, то її структура буде включати наступні елементи:

1) Конституцію України, стаття 53 якої визначає, що кожен має право на освіту, і встановлює низку прав громадян в освітній сфері. Крім того, для визначення змісту військової освіти важливе значення має ст.17, у ч.2 якої закріплено, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України, а у ч.4 – що Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності [1];

2) Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», які необхідно розглядати у системному зв'язку, оскільки положення першого з них є певною мірою рамковими для другого. Статтею 21 Закону України «Про освіту» визначено, що спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття

компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей. Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою. Освітні програми з військової підготовки розробляються закладами спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) профілю та затверджуються органами державної влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти. До структури військової підготовки належать:

- а) допризовна підготовка, що передбачає здобуття особами первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей;
- б) підготовка осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями;
- в) військово-професійна підготовка осіб рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом, яка здійснюється на основі базової, профільної середньої, професійної (професійно-технічної) чи фахової передвищої освіти;
- г) підготовка осіб сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям вищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти;
- г) підготовка осіб офіцерського складу, яка здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативно-тактичний або оперативно-стратегічний) [2];

3) Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», який визначає низку вимог щодо підготовки до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, а також навчання в означених закладах [3];

4) Положення про заклади спеціалізованої освіти військового профілю, які затверджуються Кабінетом Міністрів України з урахуванням спеціальних законів за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері оборони (у теперішній час є чинним затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 Положення про вищі військові навчальні заклади, яке визначає порядок організації діяльності вищих військових навчальних закладів, склад, права та обов'язки учасників освітнього процесу;

5) затверджене наказом Міністерства оборони України від 15.08.2018 № 910/412 Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, яке визначає повноваження органів управління військовими навчальними підрозділами (військові інститути, військові коледжі, факультети, відділення військової підготовки, кафедри військової підготовки, кафедри медицини катастроф та військової медицини) закладів вищої освіти (далі – військові навчальні підрозділи), особливості організації та здійснення освітньої діяльності в них, порядок проходження особовим складом військової служби, використання військового майна, озброєння та військової техніки.

Слід сказати, що названими вище правовими актами система правового забезпечення підготовки кадрів в інтересах Збройних Сил України не вичерпується. Разом з тим саме в означених правових документах закладено найбільш важливі права, обов'язки та відповідальність учасників освітнього процесу, визначено його специфіку та суб'єктів.

Правове забезпечення підготовки кадрів в інтересах Збройних Сил України можна структурувати і керуватись іншими критеріями. Так, за змістом можна виокремити ті правові акти, які стосуються підготовки до військової служби, її проходження, а також регламентують порядок звільнення з військової служби у період проходження навчання. За правовим статусом суб'єктів означений вид правового забезпечення можна розділити на правові акти, які включають регламентацію підготовки осіб рядового, сержантського (старшинського) та офіцерського складу. За видами освіти можна виокремити правове забезпечення оволодіння середньою, професійною (професійно-

технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою, і цей перелік може бути продовжений.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

М. К. Зубанський,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛОЖЕНЬ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ (В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ)

В суспільстві поширена думка, що за справедливе покарання організаторів та виконавців таких міжнародних злочинів, як геноцид, воєнні злочини, агресія чи злочини проти людяності, відповідальність несе міжнародна спільнота. Міжнародний суд в Гаазі – назва, яка відразу ж спадає на думку, коли говорять про відновлення справедливості для жертв організованого насилля. А місце національних держав та їх внутрішнього законодавства в силу різних причин (можливе упередження ставлення до подій та їх учасників, корумпованість судової системи, політична доцільність для поточного керівництва країн, тощо) в цьому процесі другорядне.

Такі аргументи дійсно є обґрунтованими, але не вичерпними. Насправді, і Міжнародний трибунал, і ширше, сам Римський статут лише інструмент у в розпорядженні національних держав, які самі вмотивовані на відновлення справедливості для жертв міжнародних злочинів. Ні міжнародні інститути, ні міжнародні документи не знімають відповідальність із національних урядів за застосування правосуддя по відношенню до винних у скоєнні цих злочинів. Навпаки, тільки підсилюють її, як, наприклад, широко відомий та постійно згадуваний Римський статут [3, с. 51].

Римський статут Міжнародного кримінального суду – це міжнародний договір, мета якого врегулювати питання покарання так званих основних міжнародних злочинів (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та

агресія), особливо у випадку, коли уряд країни, громадянин якої причетний до організації чи скоєння такого злочину, в силу різних причин не робить цього [2, с. 212].

Однак варто зазначити, що Римський статут не підміняє собою національне законодавство, а тільки доповнює його. Статут як міжнародний договір має обмеження для свого застосування. По-перше, юрисдикція Міжнародного суду обмежена тільки самими серйозними злочинами, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, тобто зазначеними вище чотирма основними злочинами. По-друге, під юрисдикцію суду підпадають тільки ті злочини, які були скоєні після 1 липня 2002 року, коли статут вступив в дію. По-третє, для того, щоб було розпочато розслідування, злочин має підпадати під одну з трьох основних вимог: бути скоєним на території країни, яка ратифікувала статут; бути скоєним особою, яка має громадянство країни, яка ратифікувала статут; розслідування злочину передано на розгляд прокурору Радою Безпеки ООН.

Згідно Римського статуту, міжнародний суд розглядає справи, в яких обвинуваченими є виключно фізичні особи. Злочини організацій, інститутів, груп осіб і т. д., не підлягають його юрисдикції. Більше того, сам документ досі не ратифікували такі основні гравці на міжнародній арені, як США, Ізраїль, Росія, Китай, Індія та інші. На жовтень 2017 року до статуту долучилося 123 країни світу.

Ці та інші обмеження, і сама комплементарна (доповнююча) природа Римського статуту вимагають від національних держав активнішої діяльності з самостійного запровадження відповідних норм та законів, які б регулювали питання покарання винних в скоєні чотирьох основних міжнародних злочинів [4, с. 65].

Недоліки українського кримінального закону та необхідність змін для коректного відображення найтяжчих злочини проти миру та безпеки людства обговорювалися на експертному круглому столі «Імплементація норм міжнародного гуманітарного права та Римського Статуту МКС до

національного законодавства України», який відбувся 13 липня 2016 року у парламенті. На заході було презентовано законопроект для гармонізації Кримінального кодексу України із положеннями Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), який був розроблений робочою групою платформи «Правозахисний Порядок Денний» під головуванням Костянтина Задої. Обговорення проходило в колі народних депутатів, іноземних парламентарів, міжнародних та українських експертів, науковців, правозахисників, представників Генеральної прокуратури, МВС та СБУ.

О. Сироїд звернула увагу, що з огляду на триваючу російську збройну агресію норми міжнародного гуманітарного права для України набули особливе практичне значення та закликала присутніх називати речі своїми іменами.

О. Матвійчук зауважила, що Україна вже другий рік веде війну у правових рамках антитерористичної операції, і тому зіштовхується з великою кількістю правових невідповідностей: «З одного боку у нас порушуються справи проти волонтерів, які у 2014 році на собі провозили через кордон обмундирування для армії, а з іншого боку – в Кримінальному кодексі досі немає поняття злочину проти людяності, а виписані воєнні злочини не дозволяють правоохоронним органам проводити належну кваліфікацію. Навіть покладаючи надії на Міжнародний кримінальний суд потрібно враховувати, що цей суд не буде розслідувати весь масив злочинів, що вчинялись протягом цього періоду, і значний тягар проведення розслідування лягатиме на плечі національних правоохоронної і судової систем».

На думку О. Матвійчук, питання кваліфікації злочинів буде надзвичайно значущим з огляду на Мінський процес, і зможе поставити крапку у намаганнях російської Федерації провести тотальну амністію дій збройних формувань, адже Мінські домовленості не відміняють Римський статут, Женевські та Гаазькі конвенції та Європейську конвенцію з прав людини [1, с. 105].

Про допоміжну роль МКС, що не знімає весь тягар розслідування із національної правоохоронної системи, говорили й міжнародні експерти.

«МКС є «останньою інстанцією», яка втручається, коли держави не в змозі або не бажають розслідувати і притягати до відповідальності людей, підозрюваних у скоєнні міжнародних злочинів. Україна знаходиться на переломному етапі. Будучи лідером в регіоні, країна має обов'язок сприяти просуванню прав людини і дотримання законності. Немає іншої альтернативи для сталого миру і захисту цивільного населення» – переконаний д-р Девід Донат КАТТІН, генеральний секретар міжнародної організації «Парламентарі за Глобальні Дії» (Parliamentarians for Global Action).

Водночас, окрім ухвалення змін до КК України вже зараз варто думати і про їх практичне запровадження, адже сама по собі наявність законодавства не вирішує усіх проблем у боротьбі із безкарністю.

«Дуже важливо підштовхувати відповідні органи до застосування цього законодавства, а це відбувається не завжди, іноді просто через відсутність на те політичної волі» – прокоментував С. Папуашвілі, координатор проєктів «Міжнародного Партнерства за Права Людини» (International Partnership for Human Rights), посилаючись у своїй доповіді на досвід Грузії в організації розслідування злочинів, вчинених під час п'ятиденної російсько-грузинської війни.

Таким чином можемо, зазначити що реформування законодавства у сфері військових злочинів виступає нагальним питанням державотворення, що супроводжується тривалим процесом розробки та прийняття нормативно-правових актів згідно з процедурою законодавчого процесу України, хоча не виникає сумнівів що належні заходи жорсткого правового регулювання питання відповідальності за вчинення військових злочинів необхідна вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Задорожній О.В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія. Київ: К.І.С., 2015. 712 с.

2. Миронова В.О. Кримінальна відповідальність за вчинення насильства над військовополоненими та цивільним населенням (проблеми кваліфікації). *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. 2007. Вип. 13. С. 212-219.

3. Миронова В.О. Кримінально-правова характеристика Проекту кодексу злочинів проти миру і безпеки людства. Наука і освіта: Право. 2020. Том 49. С. 51-53.

4. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, Н.В. Хендель; вид. 2-ге, доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

О. М. Ілюшик,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. Ю. Цьона,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ

Україна завдяки своєму геополітичному розташуванню знаходиться на шляху основних транзитних потоків з Європи до Азії. Завдяки процедурі транзиту, яке є надзвичайно поширеним явищем сьогодення, постало питання в нормативно-правовому врегулюванні даної процедури. Саме через важливість цієї процедури законодавець виділив окрему главу 17 «Транзит» Митного кодексу України (далі – МК України). У ній він дає визначення поняття транзит, встановив вимоги, строки, умови та способи переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення. Встановлення найнеобхідніших положень щодо переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний режим транзиту, дозволить ефективно та вчасно здійснювати таке переміщення.

Згідно ст. 90 МК України транзит - це митний режим (згідно п. 25 ч. 1 ст. 4 МК України митний режим - комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення) відповідно до якого товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем між двома

митними органами України або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [1].

Необхідно зазначити, що згідно ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2]. Для цього на виконання статей 76, 84 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, додатка XV до цієї Угоди в частині подальшої участі України в спільній транзитній системі відповідно до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року, а також Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як позичальником та Європейським Союзом як кредитором, ратифікованим Законом України від 8 листопада 2018 року № 2613-VIII було прийнято Закон України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи». Відповідно до цього Закону режим спільного транзиту - різновид митного режиму транзиту, відповідно до якого товари переміщують під митним контролем між двома митними органами України або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання таких товарів з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та з урахуванням особливостей визначених для цього режиму [3; 4,110].

На шляху євроінтеграції метою прийняття Закону України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» є імплементація положень Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 року відповідно до зобов'язань України, закріплених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та впровадження електронної

транзитної системи для електронного обміну даними між митними органами України при режимі спільного транзиту. В його основу покладені засади організації та здійснення режиму спільного транзиту товарів митною територією України, порядок і умови переміщення таких товарів підприємствами митною територією України в режимі спільного транзиту, здійснення митних формальностей, застосування механізму гарантування сплати митного боргу, застосування спеціальних транзитних спрощень та інші особливості здійснення операцій режиму спільного транзиту [3]. У 2018 році було ухвалено Дорожню карту приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ. Метою цієї карти є всеохоплююче загальне планування необхідних кроків для застосування NCTS (New Customs Transit System – Нова система митного транзиту (комп'ютеризована митна інформаційна система, ІТ-продукт) у світлі приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту (1987 року, із змінами), а також включення всіх етапів діяльності для повної імплементації правил спільного транзиту та призначення відповідальних осіб в сферах ІТ та митних процедур [5].

Сьогодні ЄС являє собою єдину митну систему, засновану на єдності найважливіших вимог до ввезених товарів і можливості їх безперешкодного переміщення в межах Євросоюзу. Угодою про асоціацію визначено значний обсяг зобов'язань України в аспекті наближення законодавства у сфері митних питань до права ЄС. Країни ЄС утворюють єдину митну територію, а це означає, що на товари, які переміщуються в межах ЄС, митні збори не сплачуються; усі країни ЄС мають єдиний митний тариф на товари, що імпортуються з країн, що не входять до ЄС; увезений на законних підставах товар випускається у вільний обіг на всій території ЄС без будь-яких інших заходів з боку митного контролю. Принцип вільного пересування товарів, можливість перевозити і продавати товари, де завгодно на території ЄС є основоположним для ринку ЄС. Певною мірою складні й різноманітні національні закони були замінені єдиним набором європейських правил, що дозволило зменшити витрати і спростити експортну систему для компаній, які

бажають вести торгівлю в інших країнах ЄС. Ринок товарів ЄС є добре інтегрованим і узгодженим. Однак, щоб забезпечити ефективну роботу цього ринку, компанії мають дотримуватися певних правил і принципів добросовісної конкуренції. Слід зауважити, що всі правові акти ЄС прийняті з метою реалізації положень установчих договорів щодо створення та функціонування митного союзу, є обов'язковими в країнах-учасниках і мають прямий вплив і захист юрисдикції Суду ЄС та національних судових органів. У цьому контексті розвиток митного регулювання на національному рівні в умовах євроінтеграційних спрямувань потребує єдиного підходу та уніфікації всіх інструментів системи регулювання. Розвиток інструментів митного регулювання має бути спрямований на забезпечення конкурентоспроможності національних виробників і економічної безпеки держави. У 2018 році з метою спрощення митного документообігу та в рамках виконання Україною зобов'язань щодо застосування міжнародних документів у митній справі та торгівлі, а саме так званих Customs Blueprints (митних прототипів), відбувся поділ Державної фіскальної служби на Державну податкову службу України та Державну митну службу України (постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1200). Стосовно зниження митних ставок як результату впровадження режиму преференцій, то відповідно до умов Асоціації запущено асиметричний процес відкриття ринків. Уже зараз країни ЄС скасували ввізні мита на 94,7% видів промислової продукції та 82,2% видів продукції сільськогосподарського походження. При цьому з боку України, ураховуючи чутливість внутрішнього ринку, було введено пільгові митні режими лише для 49,2% видів продукції за всіма товарними групами. Відповідно до Угоди про асоціацію сторони скасовують більшість видів ввізного мита впродовж дії перехідного періоду (для ЄС – до 2016 року, для України – до 2026 року) [6].

Національне законодавство поступово удосконалюється до європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя. Не виключенням є і митна сфера. Створивши спільний митний режим транзиту, держава має на меті спростити процедуру переміщення товарів через митний кордон; полегшити процедуру

митного оформлення; підтримати національного виробника та захистити його від високих митних платежів.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12.09.2019 № 78-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/78-IX>
4. Петренко Г.І., Бізоня В.В. Щодо значення митного режиму «транзит» в розрізі розвитку транзитного потенціалу України: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 110.
5. Дорожня карта приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ. URL: http://sfs.gov.ua/data/material/000/283/367938/Dorozhnya_karta_NCTS_serpen_2018.rtf
6. Величко К.Ю., Косач Л.Л. Печенка О.І. Особливості митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах євро інтеграційного спрямування. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/4300/1/10.pdf>

Д. І. Йосифович,
кандидат юридичних наук, доцент
заступник директора Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

З. Р. Ільчишин,
здобувачка вищої освіти Центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДГОТОВКА ТА ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 РОКУ

Новітній період конституційного процесу ознаменувався здобуттям незалежності України, процесом підготовки, прийняттям, реалізації Конституції України, а також внесення змін і доповнень до конституції (конституційна реформа), масштабною конституційною кризою і пошуком легітимних шляхів системного оновлення Основного Закону.

Початок новітнього конституційного процесу в Україні пов'язується з прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., де утверджувалося здійснення Українським народом його невід'ємного права на самовизначення та проголошувалися нові принципи організації публічної влади та правового статусу людини і громадянина. У цьому процесі можна виділити чотири основні етапи [1, с. 69].

Перший етап новітнього конституційного процесу в Україні охоплює період від 16 липня 1990 р. до 26 жовтня 1993 р., є найбільш складним і суперечливим. На першому етапі розпочалася робота з підготовки проекту нової Конституції України. Хронологічно вона здійснювалася таким чином:

а) 24 жовтня 1990 р. Верховна Рада Української РСР утворила Конституційну комісію з розроблення нової Конституції УРСР у складі 59 осіб під головуванням тодішнього Голови Верховної Ради Української РСР

Л.М. Кравчука;

б) Комісія розробила Концепцію нової Конституції України, де було сформульовано загальнометодологічні принципи майбутньої Конституції України. Цю Концепцію ухвалила Верховна Рада Української РСР 19 червня 1991 р.;

в) на основі Концепції Комісія підготувала проект нової Конституції України, останній варіант якого датується 26 жовтня 1993 р.

Другий етап почався після завершення дострокових парламентських і президентських виборів та охопив період від 10 листопада 1994 р. по 8 червня 1995 р. Цей етап характеризувався відновленням конституційного процесу. 10 листопада Верховна Рада України затвердила новий склад Конституційної комісії, співголовами якої стали Президент України Л.Д. Кучма та Голова Верховної Ради України О.О. Мороз.

Одночасно з розробленням проекту Конституції України на другому етапі необхідно було вирішити питання про встановлення (до прийняття Конституції України) тимчасового конституційного правопорядку. Це було зумовлено тим, що до Конституції Української РСР 1978 р. в різний час вносилося багато неузгоджених між собою змін та доповнень, унаслідок чого вона перетворилася на внутрішньо суперечливий документ. Відтак виник стан конституційної невизначеності, коли різні статті Конституції по-різному визначали принципові положення щодо організації влади в Україні (наприклад, ст. 2 закріплювала радянську модель організації влади, а ст. 93 – організацію влади на засадах принципу поділу влади).

Завершився другий етап 8 червня 1995 р. укладенням *Конституційного договору* між Президентом України і Верховною Радою України про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України. Конституційний договір дозволив створити умови для прискорення конституційного процесу в Україні.

Третій етап охопив період від 8 червня 1995 р. (підписання Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом

України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України») до 28 червня 1996 р. (прийняття Конституції України Верховною Радою України). В юридичній літературі звертається увага на те, що на своєму останньому етапі конституційний процес в Україні характеризується суттєвими особливостями, які відносно рідко трапляються в конституційній практиці. До них відносять:

а) створення Конституційною комісією України на засіданні 24 листопада 1995 р. нової Робочої групи з підготування проекту нової Конституції України з числа членів Конституційної комісії;

б) схвалення Конституційною комісією України проекту Конституції, якого представила ця Робоча група, і передання його разом із зауваженнями і пропозиціями членів Конституційної комісії на розгляд до Верховної Ради України;

в) представлення проекту Конституції України на спеціальному засіданні Верховної Ради України 20 березня 1996 р.;

г) створення Верховною Радою України 5 травня 1996 р. Тимчасової спеціальної комісії з доопрацювання проекту Конституції України. Проект розглядався майже 3 місяці. Дискусії відбувалися з таких питань: про розподіл повноважень між гілками влади; проблема приватної власності; державна символіка; статус російської мови; статус Криму.

У Верховній Раді було створено спеціальну депутатську комісію на чолі з депутатом М. Сиротою, яка, долаючи величезні труднощі, узгоджуючи думки різних фракцій, партій і течій по кожній суперечливій статті Конституції, винесла узгоджений проект нової Конституції на затвердження.

У червні комісія закінчила свою надзвичайно складну роботу – адже до проекту було подано понад 5 000 змін і доповнень – і передала для першого читання у Верховну Раду доопрацьований варіант. Розпочалася копітка робота щодо обговорення найважливішого нормативно-правового акту держави. Але політичні суперечки заважали плідній роботі – до 26 червня Верховна Рада не

ухвалила жодного розділу Конституції. Вважаючи неприпустимим затягування конституційного процесу, 26 червня Президент України підписав Указ, яким призначив на 25 вересня 1996 р. Всеукраїнського референдуму щодо затвердження нової Конституції, в основу якої було покладено варіант проекту в редакції робочої групи від 11 березня 1996 р.

У відповідь на це 27 червня Верховна Рада України прийняла постанову «Про процедуру продовження розгляду проекту Конституції України у другому читанні» і відновила роботу з розгляду Конституції, змінивши технологію цього процесу. Було створено робочі групи з найбільш актуальних питань – власності, символіки, організації влади тощо. Було також вирішено вести роботу в режимі одного засідання до прийняття нової Конституції України.

г) колективне (на пленарному засіданні Верховної Ради України, яке тривало майже добу) обговорення більшості статей проекту Конституції України і прийняття нової Конституції України переважною, кваліфікованою більшістю голосів. Голосування було проведено 28 червня 1996 р. о 9 годині 33 хвилини, після 24 годин безперервної праці. В голосуванні взяли участь 387 народних депутатів України («за» – 338, «проти» – 18, «утрималось» – 5, «не голосувало» – 26);

Головний закон країни депутати обговорювали майже добу, не покидаючи стін парламенту. Цей процес пізніше отримав назву – Конституційної ночі. Відтоді цей день відзначається як державне свято.

д) завершальне редагування тексту Конституції апаратом Верховної Ради України та урочисте підписання тексту Конституції Президентом України і Головою Верховної Ради України 12 липня 1996 р.;

є) офіційне оприлюднення Конституції України 14 липня 1996 р. [1, с. 71].

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

М. П. Кобець,
Кандидат юридичних наук
заступник начальника відділу науково-інформаційної та
редакційно-видавничої діяльності
Державного науково-дослідного інституту
(МВС України)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ І СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Громадянське суспільство існує за умови активної участі громадян в управлінні суспільними та державними справами. Конституцією України кожному громадянину гарантовано право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ст. 36), право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38), право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів і ряд інших прав і свобод, які забезпечується сукупністю відповідних заходів [1].

Громадська участь (publicparticipation) - це тривалий процес співпраці держави та громадськості, що варіюється від неучасті (маніпулювання, терапія), через інформування та консультації, до партнерства, делегування повноважень та громадянського контролю (citizencontrol) [2, 3].

Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі ОЕСР) запропоновано методологію трьох рівнів громадської участі: доступ до інформації (базове право, не передбачає активного діалогу), консультації (влада

запрошує громадськість до обговорень стосовно певного рішення) та активну громадянську залученість через діалог та партнерство (включає взаємну відповідальність на всіх етапах вироблення політики, починаючи від винесення питань на порядок денний до прийняття та впровадження рішення) [4].

Слід зазначити, що хоча рекомендації ОЕСР заохочують участь громадян на всіх рівнях політичного циклу: вироблення (включає в себе розробку та прийняття), впровадження та оцінка політики, але громадський контроль можливий лише на третьому рівні взаємодії держави і громадськості.

Практика участі громадськості у прийнятті владних рішень, однією із форм якої є громадянський контроль, підтримується урядами успішних демократій всього світу як така, що забезпечує більш ефективне управління [5].

Громадський контроль у світі – це спосіб впливу на владу, спосіб конструктивного діалогу, спосіб взаємодії влади і громадськості. На противагу, в Україні громадський контроль вважається таким, що заважає владі, громадськість не сприймається та нівелюється владою.

Одним із найбільш ефективних механізмів громадського контролю в європейській спільноті є інститут місцевих уповноважених з прав людини (омбудсмени). Зокрема, незалежний контроль виконують омбудсмени у Великобританії, Ісландії, Норвегії, Румунії, Словенії, Португалії, Республіці Молдова. Крім того, існують також мережі омбудсменів, що відрізняються правовим статусом, вони діють у Французькій Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, США, Швейцарії, Російській Федерації, Італійській Республіці [6, 7].

Серед інших видів організації громадського контролю поширеними є: громадський моніторинг з боку громадських організацій (досвід Швеції); відеоспостереження контактів (досвід Республіки Польща); висвітлення результатів діяльності у ЗМІ (досвід Угорської Республіки); реєстрація помилок та порушень службових осіб зазначених органів, заохочування позитивних дій та звітності (досвід Нідерландів); онлайнова система контролю за рухом справ, за розглядом звернень осіб (наприклад досвід впровадження програми «OPEN»

у Північній Кореї); адміністративне оскарження дій та актів органів місцевого самоврядування (Нідерланди, Республіка Польща); обговорення та інші форми консультацій із громадськістю (Андорра, Бельгія, Фінляндія, Норвегія, Швейцарія) [6, 7].

Українське сьогодні це запровадження: консультацій з громадськістю (публічне громадське обговорення та вивчення громадської думки), громадських слухань, формальних громадських рад, звернень фізичних та юридичних осіб. Проте всі зазначені форми, як правило, носять декларативний характер через відсутність фактичного впливу на діяльність органів влади.

Нагальною проблемою на сучасній стадії розвитку України, на відміну від країн Європейського Союзу (ЄС), є формування умов для розгортання влади громадських організацій як співучасника організаційної взаємодії з державою. Проблемним питанням такої взаємодії є удосконалення механізму реалізації прозорого демократичного громадського контролю за діяльністю публічних адміністрацій. Для розв'язання цих питань необхідні вивчення досвіду організації громадського контролю, взаємодії громадськості в інших країнах, які успішно пройшли шлях розвитку такої взаємодії.

Активність різних організаційних форм інститутів громадянського суспільства в інших країнах варіюється залежно від історичних особливостей їх становлення. Розглядаючи суб'єкти громадського контролю слід брати до уваги, що громадські організації позначаються різними назвами, серед яких найбільш поширеними є «неурядові організації», «некомерційні організації», «неприбуткові організації», «недержавні організації» або «третій сектор» [8]. Термін «неприбуткова організація» у світі вживається здебільшого в американському законодавстві, тоді як міжнародні організації частіше вживають термін «неурядова організація». Дефініцію «неурядові організації» вперше введено в обіг Статутом ООН в 1945 р. та в подальшому закріплено не лише в багатьох міжнародних документах, але й відображено в нормативно-правових актах країн. Термін «неурядова організація» підкреслює, що

організація є незалежною від уряду, проте спрямовує свою діяльність на задоволення суспільних потреб і переслідує гуманітарні цілі.

Але в будь-якій демократичній державі серед різних форм і видів контролю за діяльністю органів врядування пріоритетними є ті, що здійснюються громадськістю. А розвиток теорії та практики взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства неодноразово відображено в міжнародних документах. Основу роботи міжнародних організацій у цьому напрямі становить залучення громадян у процес ухвалення рішень через семінари та пілотні проекти для органів влади та неурядових організацій, створення більш активного партнерства громадськості з органами влади в упровадженні змін у своїй місцевості [9].

Підсумовуючи зазначимо, що за результатами опитування проведеного з 15 квітня по 1 травня 2020 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рада в Україні [10], серед основних механізмів, через які громадські організації можуть найбільш ефективно впливати на владу в Україні, більшість респондентів назвали: активну взаємодію з засобами масової інформації та звернення до світової спільноти та міжнародних організацій. А також розробку і просування матеріалів з аналізу політики та відповідних рекомендацій та утворення сильних об'єднань (асоціацій, рухів) громадських організацій. Основними проблеми, які стоять сьогодні на шляху взаємовідносин громадськості з владою є: небажання влади йти на співпрацю, упереджене ставлення до громадської думки, пасивність і байдужість населення та непрозорість влади й відсутність інформації про її рішення. На думку опитаних першочергово громадські організації повинні зосереджувати свою активність на захисті громадянських прав та свобод, а також на контролі за владою та протидії корупції. Основною мотивацією, чому люди беруть участь у діяльності громадських організацій та об'єднань або створюють громадські ініціативи, опитані назвали захист своїх прав та реалізацію інтересів. На другому місці –

громадський контроль за діяльністю органів влади, на третьому – турбота про загальне благо та допомога іншим людям.

Більшість опитаних вважають, що громадський контроль таки потрібний, але він має сенс переважно тоді, коли ним займаються фахівці. Проте свій вплив на владу оцінюють більше, ніж критично, а їх відповіді свідчать про вкрай низьку ефективність існуючих форм і засобів громадського контролю.

Міжнародний досвід засвідчив, що ефективне запровадження громадського контролю сприятиме: перетворенню державної влади в ефективний сервіс, обов'язковому врахуванню владою пропозицій і зауважень громадськості, громадському оцінюванню ступеня виконання владою завдань, усуненню та попередженням причин, що породжують невідповідність між завданнями, покладеними на владу та їх результатами. В Україні потребують невідкладного вирішення проблеми щодо ухвалення спеціального закону, розробки дієвих форм та процедур громадського контролю, налагодження постійної взаємодії громадськості та влади, ефективного впливу на владу, публічної звітності влади.

Отже, питання розвитку громадського контролю в Україні є досить актуальним, потребуючи подальших наукових розвідок та ефективного правового врегулювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Public Participation in Europe: An International Perspective. URL: <http://www.eukn.org/dsresource?type=pdf&objectid=nicis-internet:331330&versio>.
3. Sherry Arnstein. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35, no. 4 (1969). P. 216–24.
4. Citizens as Partners: Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making”. URL: <http://www.eukn.org/dsresource?objectid=331407>.

5. Зелінська О. Перспективи громадського контролю в Україні. URL: <http://maidanresolutions.blogspot.com/2014/08/blog-post.html>.
6. Control over the activities of bodies Local Government (foreign experience). URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>
7. Kasianenko Y. V. Foreign practice of control over the activity of local self-government bodies: theoretical and legal analysis journal. *Juridical: theory and practice*. December, 2019. P. 16-19
8. Гололобов С. М. Правові засади діяльності громадських організацій у ЄС: національно-культурний аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 2017, вип. 2(18). С. 1-13
9. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади : міжнародний документ від 16.11.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
10. Опитування: «Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність». Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: dif.org.ua

М. В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Становлення сучасного конституційного ладу обумовлює необхідність наукового пошуку у сфері гарантування з метою забезпечення його адекватності реаліям та перспективам суспільно-політичного розвитку. Українська держава захищає конституційний лад і забезпечує його стабільність.

Гарантування конституційного ладу актуалізується необхідністю вдосконалення діяльності держави як у цілому, так і окремих органів державної влади, що покликані забезпечувати стабільність її базових принципів та інститутів.

Багатозначність терміна «гарантія» безумовно позначається на різноманітності його трактування в юридичній науці, яка далеко не завжди оперує цим поняттям у суто юридичному його значенні. Етимологічно термін «гарантія» походить від французького слова «garantie», яке утворене від «garantir» – забезпечувати, охороняти.

Людство завжди прагнуло створити конституційний лад, який справді був би демократичним і захищав би його права та свободи, а без створення надійного механізму гарантування це уявляється неможливим. Тривалий час науковці прагнули на теоретичному рівні показати необхідність створення легітимних соціальних інститутів, які мали б гарантувати існування демократичного державного ладу. Варто зазначити, що на сьогоднішній день термін «гарантії» використовується в багатьох галузях юридичної, політичної та інших наук.

У Конституції України термін «гарант» зустрічається всього лише один раз. Він характеризує конституційну правосуб'єктність Президента України (ч. 2 ст. 102).

Наукове опрацювання цієї проблематики дозволяє визначити гарантії конституційного ладу України як систему загальних умов і спеціальних (нормативно-правових та організаційно-правових) засобів, що забезпечують існування та дієвість інститутів конституційного ладу. Гарантії конституційного ладу слугують базою для формування певних суспільних відносин, які мають загальну специфіку. Це дозволяє поєднати їх в одну групу і охарактеризувати шляхом виокремлення спільних ознак, які притаманні гарантіям конституційного ладу взагалі.

Серед нормативно-правових гарантій конституційного ладу Конституція України є найважливішою. Її роль у гарантуванні конституційного ладу визнається практично всіма без винятку дослідниками. У низці праць Конституцію називають не лише гарантією стабільності конституційного ладу, а й взагалі умовою його існування.

Гарантування конституційного ладу України полягає у встановленні власного статусу Конституції і відповідно статусу тих інститутів, які вона закріплює: у обмеженні можливостей внесення змін і доповнень до неї, тобто забезпеченні самою Конституцією власної стабільності, а також у регулюванні нею порядку визначення, охорони, функціонування та зміни державного ладу України.

Конституція України має найвищу юридичну силу, визначає статус державних і недержавних інститутів, які виступають гарантами реалізації конституційних норм про державний лад України, внаслідок чого здійснюється функціонування відповідного конституційного ладу. Тому важливою гарантією конституційного ладу є стабільність Конституції. Стабільність обумовлена стійкістю тих суспільних відносин, які регулюються Конституцією, і передбачає дію її основних положень протягом тривалого історичного періоду розвитку держави та суспільства.

Гарантіями конституційного ладу України є такі положення Конституції України:

а) неможливість зміни Конституції, якщо ці зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (ч. 1 ст. 157);

б) неможливість зміни Конституції в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157);

в) ускладнений порядок внесення змін до першого розділу Конституції, присвяченого засадам конституційного ладу України;

г) конституційне визначення статусу Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ч. 2 ст. 102) та встановлення відповідальності Президента України у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (ст. 111);

д) заборону утворювати політичні партії та громадські організації, програмні цілі або дії яких спрямовані на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом (ч. 1 ст. 37);

є) присягу народних депутатів України щодо додержання Конституції України та законів України (ч. 2 ст. 79);

ж) конституційний обов'язок Кабінету Міністрів України забезпечувати державний суверенітет України, виконання Конституції і законів України (п. 1 ст. 116);

з) діяльність спеціального органу захисту конституційного ладу – Конституційного Суду України – який вирішує питання про конституційність чинного законодавства, актів Президента України та актів Кабінету Міністрів України (ст. 150) [1, с. 147].

Екстраординарним засобом захисту конституційного ладу є *правовий режим надзвичайного стану*, що може бути введений в Україні або в окремих її місцевостях Указом Президента України, який підлягає затвердженню

Верховною Радою України протягом двох днів од моменту звернення Президента України, з метою усунення загрози та якнайшвидшої ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізації обстановки, відновлення правопорядку за спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

Р. І. Крамар,

*кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри судоустрою та прокуратури*

юридичного факультету

(Львівський університет бізнесу та права)

Л. А. Гачак-Величко,

викладач кафедри морально-психологічного

забезпечення діяльності військ

(Національна академія сухопутних військ ім. П. Сагайдачного)

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПОВАГУ ДО СУДУ

Перетворення, які відбуваються в країні з моменту підписання Угоди про асоціацію України і ЄС, неминуче впливають на хід судової реформи. У зв'язку з цим істотною завданням держави, суспільства є теоретичне обґрунтування якісно нового рівня регулювання діяльності суддів, формулювання системи додаткових гарантій безпеки. У правовій державі забезпечується верховенство закону, непорушність основних прав і свобод людини, охорона інтересів особи, взаємна відповідальність держави та громадян, захист суспільства від свавілля влади. Функціонує повноцінна система стримувань і противаг, де значну роль відіграє правосуддя, здатне згладжувати конфлікти. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» вказує, що прояв неповаги до суду і суддям тягне встановлену законом відповідальність.

Згідно з Конституцією України судова система, покликана здійснювати правосуддя, будучи видом державної діяльності, спрямованої на розгляд і вирішення різних соціальних конфліктів, пов'язаних з дійсним і передбачуваним порушенням норм права і нормативно-правових актів. Судова влада має свою специфіку. Соціальне призначення судів – забезпечення належного правового режиму в житті суспільства. Здійснюючи правосуддя як

носії владних повноважень, суди діють на основі законів, що регламентують діяльність. Займаючи особливе становище в державному механізмі, що визначається специфікою умов і порядку діяльності, особливостями виконуваних функцій, суди не входять в іншу систему державних органів. Незважаючи на те, що органи влади приймають закони, відповідно до яких організовуються та функціонують суди, їх діяльність носить організаційно-процесуальний характер і здійснюється при строгому дотриманні принципу незалежності суддів та підкорення їх тільки законові [1].

Незалежність судової влади визначається тим, що при здійсненні правосуддя суди не залежать від органів законодавчої та виконавчої влади. Здійснюючи правосуддя, судова влада потребує державного захисту від неправомірного втручання у виконання своїх функцій. У зв'язку з цим важливу роль в охороні правомірної діяльності судової влади відіграють види юридичної відповідальності за неповагу до суду, які покликані охороняти нормальне функціонування і авторитет судової влади від неправомірних посягань.

Сутнісні особливості елементів видів юридичної відповідальності за неповагу до суду (склад правопорушення як підстави відповідальності, характер заходів відповідальності та порядок реалізації, підстави звільнення від юридичної відповідальності) обумовлені процесуальними режимами, які включають не тільки принципи процесуального права, що «пронизують» судову діяльність, але й завдання певного виду судочинства, умови, реалізації прав і обов'язків відповідних суб'єктів. Механізм відповідальності за неповагу до суду також є елементом процесуального режиму, який впливає на інші елементи юридичного режиму діяльності суду.

Класифікувати юридичну відповідальність за неповагу до суду слід з таких підстав: за характером (обсягом) правового регулювання; за суб'єктами відповідальності; за порядком застосування відповідальності; за формою вини. Види юридичної відповідальності, з нашої точки зору, доцільно класифікувати не тільки за галузевим критерієм, тобто розмежовувати види відповідальності в

залежності від того, до якої галузі права вони безпосередньо відносяться, а ще й за критерієм характеру правового регулювання, а саме по тому яким чином здійснюється їх регулювання – єдиним галузевим або змішаним (міжгалузевим). З цих позицій, слід виділяти такі види юридичної відповідальності за неповагу до суду: галузеві, що регулюються конкретною галуззю права (конституційну, цивільну, адміністративну, кримінальну, матеріальну, цивільно-процесуальну) та змішані види відповідальності, що регулюються різними галузями права, наприклад, дисциплінарну.

Категорія «неповага до суду» повинна розглядатися через призму принципу судового керівництва процесом як елемента юридичного режиму. Об'єктом категорії правопорушень «неповага до суду» є відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням судом керівної процесуальної діяльності для реалізації завдань судочинства.

Система видів юридичної відповідальності за неповагу до суду базується на взаємодії всіх форм соціальної відповідальності, розуміння юридичної відповідальності як різновиду соціальної відповідальності, інституту права, з позицій галузевої систематики, відмінностей і ієрархії суб'єктів права. Основи побудови системи видів юридичної відповідальності за неповагу до суду включають: визначення місця та ролі досліджуваного явища у співвідношенні з соціальною відповідальністю і її різновидами; створення концептуальних і нормативних механізмів розподілу відповідальності за рівнями, моделями, з урахуванням ієрархії суб'єктів; визначення предмета правового регулювання, співвідношення негативної та позитивної відповідальності з позицій галузевих відмінностей; виділення видів, обсягів.

Юридична відповідальність за неповагу до суду є складною системою, що динамічно розвивається. Її статична складова представлена просторовим, кількісним об'єднанням незмінних елементів (норми, види), зв'язки, що утворюють систему, які відображаються в галузевій структурі (галузеві види відповідальності). Динамічна складова – це діяльність суб'єктів публічного права (суддів) щодо процесу реалізації негативної відповідальності.

О. Соловйова зазначає, що застосування примусових заходів і притягнення до відповідальності за неповагу до суду впливає з покладених на учасників процесу обов'язків (п. 1 ч. 5 ст. 44 КАСУ, п. 1 ч. 2 ст. 43 ЦПК, п. 1 ч. 2 ст. 42 ГПК). Указаний підхід підкреслює, що відповідальність за неповагу до суду характерна для адміністративного, цивільного, господарського права. Однак у жодному із зазначених кодексів прямо не визначено, що видалення із зали засідань застосовується саме за неповагу до суду, але порушення порядку можна розглядати як прояв неповаги. Кримінальний процесуальний кодекс України також регламентує питання застосування заходів до порушників порядку (ст. 330). На відміну від інших процесуальних законів, КПК України передбачає застосування примусових заходів саме за прояв неповаги до суду [2].

Реалізація юридичної відповідальності за неповагу до суду не перешкоджає застосуванню у певному виді судочинства інших видів юридичної відповідальності – кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, дисциплінарної.

Відмінність різних видів юридичної відповідальності за неповагу до суду може бути здійснено за функціями (відновлення суспільних відносин, попередження вчинення правопорушень, примушування до виконання юридичних обов'язків), за особливим порядком застосування заходів відповідальності, зумовленого похідним характером механізму відповідальності в порівнянні з необхідністю реалізації завдань правосуддя в конкретній справі.

Список використаних джерел

1. Єсімов С.С., Коновалова Е.Т. Види юридичної відповідальності за неповагу до суду і судді за законодавством України. *Міжнародний науковий електронний журнал ЛОГОΣ. ONLINE.* URL: file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%84%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1.%D0%A1._%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%.pdf

2. Соловьева О. Какие проблемы могут возникнуть с привлечением к ответственности за проявление неуважения к суду. *Закон і бізнес*. 28.12-10.01.2020. URL: https://zib.com.ua/ru/140717-kakie_problemi_mogut_vozn.html.

І. В. Красницький,
кандидат юридичних наук, професор
Директор Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, що пов'язується, в першу чергу, із механізмом правового захисту Конституції України.

Конституційна відповідальність – самостійний вид юридичної відповідальності, визначений нормами конституційного права, що передбачає заохочення державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцію держави на конституційний делікт (правопорушення) або це необхідність настання несприятливих наслідків за невиконання (неналежне виконання) суб'єктами права своїх конституційних обов'язків і за зловживання своїми конституційними правами, метою яких є захист і охорона Конституції.

Основна функція конституційної відповідальності – охорона конституційного правопорядку і виховання людей. Обидві ці функції переслідують конкретну мету – попередження конституційних правопорушень. Вона досягається лише через виправлення і перевиховання правопорушників, виховання всіх громадян і службових та посадових осіб в дусі поваги до Конституції та законів України.

Конституційно-правова відповідальність у широкому значенні представлена власне конституційною відповідальністю, адміністративною відповідальністю та кримінальною відповідальністю за порушення норм

конституційного права. Пріоритетним видом юридичної відповідальності у конституційному праві України є конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовій відповідальності властиві загальні та особливі ознаки, що визначають особливості її правової природи. До *загальних ознак* можна віднести такі: вона є видом соціальної відповідальності; конституційно-правова відповідальність має позитивне (проспективне) і негативне (ретроспективне) значення; конституційно-правова відповідальність є наслідком конституційного делікту; вона є інститутом відповідної галузі права тощо.

До особливих ознак конституційно-правової відповідальності належать:

- конституційно-правова відповідальність має констатуючий характер, тобто визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;
- конституційно-правова відповідальність відповідно до особливостей предмета конституційно-правового регулювання має чітко виявлений політичний характер, оскільки відповідальність настає за порушення суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням влади в державі;
- конституційно-правова відповідальність передбачає конституційні санкції як міру юридичної відповідальності;
- специфічність підстав конституційно-правової відповідальності: підставою ретроспективної відповідальності є юридичний факт конституційного делікту, а проспективної - юридичний факт набуття статусу суб'єкта конституційно-правової відповідальності;
- особливе коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності, що є вужчим за коло суб'єктів конституційного права. Суб'єктами конституційно-правової відповідальності можуть бути лише орган публічної влади або його посадова особа (громадські об'єднання, державні органи й органи місцевого самоврядування). Людина та громадянин не наділені конституційною деліктоздатністю;

– конституційно-правова відповідальність є важливим елементом механізмом правового захисту і охорони Конституції України та чинного конституційного законодавства;

– для конституційно-правової відповідальності властиві особливі процесуальні форми її реалізації. В окремих випадках процедура конституційно-правової відповідальності регулюється комплексом конституційних та інших галузевих норм чинного законодавства [1, с. 110].

Конституційно-правова відповідальність є складовим елементом всіх основних інститутів конституційного права (інститут основ конституційного ладу, інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина, інститут форм безпосереднього народовладдя, інститут парламентаризму, інститут президентства, інститут виконавчої влади, інститут судової влади, інститут конституційної юстиції, інститут контрольно-наглядової влади, інститут територіального устрою, інститут місцевого самоврядування).

Одним з видів конституційно-правової відповідальності є кримінальна відповідальність. Кримінальний кодекс України в ч. 1 ст. 2 визначає, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України (далі – ККУ). Об'єктами значної кількості злочинів, передбачених ККУ, є суспільні та державні цінності (блага), що визначаються і гарантуються Конституцією України.

Кримінальний кодекс України в Особливій частині виділяє декілька груп злочинів, спрямованих на об'єкти конституційного права. Так Розділ І «Злочини проти основ національної безпеки України» передбачає кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109); посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110); державну зраду (ст. 111); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); диверсію (ст. 113); шпигунство (ст. 144). Інші розділи також визначають підстави кримінальної відповідальності за злочини проти суспільства, держави

та місцевого самоврядування. Розділ XIV ККУ «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»: розголошення державної таємниці (ст. 328); незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332) та ін. Розділ XV ККУ «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів»: наруга над державними символами (ст. 338); втручання у діяльність державного діяча (ст. 344); погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346); захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349); самоправство (ст. 356) та ін. Розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»: втручання в діяльність судових органів (ст. 376); погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379); невиконання судового рішення (ст. 382) та ін. Розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»: пропаганда війни (ст. 436); застосування зброї масового знищення (ст. 439); геноцид (ст. 442).

Зокрема, така важлива група прав громадян, як політичні права захищаються відповідними статтями в різних розділах ККУ. Так, Розділ V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» ККУ передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157); порушення таємниці голосування (ст. 159).

Конституційно-правова відповідальність гіпотетично може передбачати й інші види юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

В. О. Кучер,

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО ВЛАСНОСТІ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Власність – складне і багатогранне поняття, яке виражає всю сукупність суспільних відносин: економічних, соціальних, правових, політичних, національних, морально-етичних, релігійних тощо. Право власності є основою та гарантією існування й розвитку громадянського суспільства.

Право власності – це одне з основних природних прав людини. В усіх демократичних країнах світу право власності є першим правом, яке захищається державою [1, с. 354].

Право власності є первинним, базисним економічним правом, що визначає економічні основи суспільного і державного ладу України [2, с. 183].

Як зазначає вітчизняний вчений-конституціоналіст В. Речицький, що власність слід розглядати поряд зі свободою та демократією як одну з аксіом конституціоналізму [3].

Як зазначає В.В. Остапенко закріплення права власності у ст.41 Конституції України на рівних позиціях з такими основоположними правами, як право на життя, на свободу та особисту недоторканість, честь і гідність, які є природними, невідчужуваними та непорушними правами людини, підкреслює його значущість [4, с. 186].

Право особи на власність закріплено в Конституції України, у якій встановлено форми власності (статті 13, 41, 142 та 143 Конституції України), закріплено рівність усіх суб'єктів права власності (статті 1 та 13 Конституції України), гарантії права власності та обов'язки власників (статті 13 і 41 Конституції України).

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Право власності регулює стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 20 березня 1952 р. [5], якою було гарантовано захист права власності. Згідно з цією статтею кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права.

Право власності, в тому числі й приватної, не є абсолютним. Його здійснення має певні конституційно-правові межі.

З'ясувати зміст принципу непорушності права власності неможливо без аналізу питання співвідношення приватно-правових та публічно-правових засад – публічне право впливає на цивільне, зокрема право власності, обмежуючи його в цілях забезпечення суспільних інтересів [6, с. 285].

Конституційний стандарт ставлення до приватної власності передбачає регулятивні повноваження держави. Попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном.

Як відображено у ст. 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Можливість застосування державою заходів примусового відчуження об'єктів права приватної власності у зв'язку з суспільними потребами в

юридичній літературі заперечень не викликає. Але, як зазначає Ю.В. Кириченко, вживання у першому реченні ч. 5 ст. 41 оцінного поняття «суспільна необхідність», яке є підставою примусового вилучення приватної власності й указує на можливість зіткнення приватних і публічних інтересів, є дискусійним [7, с. 30].

Конституційний Суд України, посилаючись на положення ст. 13 та ст. 41 Конституції України дійшов до висновку, що власність може бути обмежена, підкріпивши свою позицію посиланням на ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року, яка дозволяє вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів [8].

Втручання у право власності може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства. При обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів [9].

Як зауважує В. Матвієнко, значним недоліком ч. 6 ст. 41 чинної Конституції є суперечливість та необов'язковість її положень. На його думку, слова «може бути застосована» не встановлює чіткого імперативу як щодо обов'язковості застосування конфіскації майна лише судом, так і щодо обов'язковості застосування самої конфіскації майна «у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом» [10, с. 90]. Тому замість слів «може бути застосована» необхідно вжити слово «застосовується», а термін «майно» слід доповнити словом «приватне». Частину 6 ст. 41 Конституції України слід викласти у редакції: «Конфіскація приватного майна застосовується виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом». Відсутність зазначеного уточнення призводить до неоднозначного тлумачення цієї норми Конституції.

Право власності не лише включає певні правомочності власників, а й покладає на них певні обов'язки, про які вказуються у ст.ст.13 і 41 Конституції України, а саме, використання власності не може завдавати шкоди людині, правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства.

Із приписів Конституції України випливає, що кожен, хто не є власником, не має права створювати перешкод власнику у здійсненні належного йому права, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на порушення або обмеження правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження майном; права володіння, користування та розпорядження власністю є рівними для всіх осіб (власників) [11].

Таким чином право власності є стержнем конституційного регулювання економічних відносин. У правовій державі це право поряд зі свободою та народовладдям слід розглядати як один із головних принципів конституціоналізму. При цьому свобода правомочностей власника не є абсолютною, а обмежена конституційними принципами.

Список використаних джерел:

1. Петрович З.З. Природне право приватної власності: філософсько-правовий аспект. *Вісник ЛьвДУВС (серія юридична)*. 2016. № 4. С. 350-359.
2. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: Навчальний посібник. Л.: ТОВ «Ліга-прес», 2014. 402 с.
3. Речицький В. Аксіоми конституціоналізму і Основний Закон України. URL: <http://khpg.org.ua/index.php?id=1452528731>
4. Остапенко В.О. Право власності у рішеннях конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186–193
5. Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
6. Кучер В.О. Непорушність права власності за цивільним законодавством України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2017. №4. С. 277-286.

7. Кириченко Ю.В. Право приватної власності за конституціями України та європейських держав. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 27-34.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі про заощадження громадян від 10.10.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-01#Text>.

9. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 23.03.2017. № 1989–VIII від 05.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text>

10. Матвієнко В. Частина шоста ст. 41 Конституції України потребує уточнення. *Право України*. 2000. № 7. С. 90–91.

11. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Дерменжи Андрія Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 23 Закону України «Про іпотеку» від 14.07.2020. № 8-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-20#Text>

Н. Я. Лепіш,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

У системі методології дослідження тлумачення норм права насамперед слід виокремити *діалектичний* метод наукового пізнання. Означений метод поширюється на всі етапи пізнавальної діяльності, його використання призводить до накопичення теоретичної і практичної інформації про тлумачення правових актів та складанні і реалізації актів тлумачення. За допомогою діалектичного методу державно-правові та буденні явища вивчаються у взаємозв'язку, вони перебувають у постійній динаміці, у розвитку на ґрунті дії законів переходу від поступових кількісних змін до корінних якісних перетворень, боротьби між старим і новим у суспільному житті. Проявом діалектики є вимога всебічного підходу до явищ, що вивчаються, в результаті якого досліджуються усі сторони явища, всебічність проявляється у використанні різних методів дослідження, вимога взаємозв'язку полягає у дослідженні тлумачення разом з іншими правовими явищами: правотворчістю, правозастосуванням, право реалізацією.

Центральне місце серед методів нашого означеного дослідження займає *системний* метод. Під системним методом акта тлумачення норм права необхідно розуміти сукупність прийомів, використання яких, базуючись на зіставленні двох або більше юридичних норм, дозволяє розкрити зміст норми, що тлумачиться.

Встановлення існування певного зв'язку між двома актами тлумачення є підставою для проведення різноманітних розумових операцій інтерпретатором.

Певний практичний і теоретичний інтерес являє собою розгляд різних видів зв'язків між нормами права, котрі потрібно врахувати при тлумаченні. З точки зору системи законодавства це можуть бути зв'язки між нормами акта тлумачення, що знаходяться: в одній статті; в одному інтерпретаційному акті, одному розділі, главі акта тлумачення; в різних розділах, главах та інших частинах акта тлумачення; в різних інтерпретаційних актах, прийнятих різними державними органами.

Дані зв'язки можуть існувати комплексно. З точки зору системи права це можуть бути зв'язки акта тлумачення: одного інституту; різних інститутів, але однієї галузі; різних галузей.

Взагалі метод дозволяє пізнати цілісність процесу тлумачення у взаємодії офіційного та неофіційного тлумачення норм права, як складових однієї системи, що здобувають нові якості, відсутні при їх існуванні окремо. Завдяки цьому методу можна простежити все розмаїття зв'язків інституту актів тлумачення з іншими правовими інститутами, установити, що життя системи визначається процесом зміни і стабілізації, збереженням традицій і збагаченням новацій, а тривале порушення балансу цих процесів обертається руйнацією системи [1, с. 4].

Наступний метод – *функціональний*. Він передбачає вивчення функцій, котрі застосовуються під час створення різних видів інтерпретаційних актів. Метод з'ясовує які саме функції виконують відповідні акти тлумачення. Так, відомо, що акти тлумачення, мають деякі загальні риси, далеко не однакові за своїм конкретним змістом, характером дії, функціональним призначенням. Є акти тлумачення дозволяючі та забороняючі, регулятивні й охоронні, зобов'язуючі й уповноважуючі, заохочуючі та стимулюючі.

Функціональний метод – це метод з'ясування правових норм, за допомогою якого інтерпретатор системно враховує умови та факти, при яких реалізується акт тлумачення. Тобто для з'ясування сенсу акта тлумачення недостатньо брати до уваги тільки її формальний аналіз і загальні умови реалізації. Насамперед це стосується тлумачення так званих оцінних термінів

(поважні причини, істотний збиток, крайня необхідність тощо). З урахуванням особливостей місця, часу та інших факторів одні й ті ж обставини можуть бути визнані поважними або неповажними, істотними або несуттєвими. Іноді законодавець прямо зобов'язує суб'єктів права враховувати різні конкретні умови, тобто звернутися до функціонального тлумачення. Так, у цивільному законодавстві вказується, що при визначенні розміру компенсації моральної шкоди повинні враховуватися вимоги розумності і справедливості, а також фактичні обставини, при яких була заподіяна моральна шкода, та індивідуальні особливості потерпілого. При визначенні розміру аліментів, в акті тлумачення у вигляді судового рішення, на неповнолітніх дітей суд також зобов'язаний враховувати матеріальний або сімейний стан сторін та інші, такі, що заслуговують уваги, обставини.

Порівняльний метод використовується для з'ясування спільного й різного між видами інтерпретаційних актів в межах офіційного або неофіційного тлумачення норм права, шляхом їх порівняння, розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю. Порівняльно-правові дослідження дуже корисні для правореалізації правової реформи в державах, що перебувають на трансформаційному етапі розвитку, до яких належить Україна, оскільки є можливість вийти за межі догматичної дискусії в межах національного права й запропонувати методологічні підходи з урахуванням вітчизняного досвіду.

Перевагою порівняльного методу є можливість порівняння актів тлумачення в різних країнах, виявити переваги і недоліки конкретного виду акта тлумачення тощо. Це дозволяє виявити межі і можливості перенесення іноземного досвіду правового розвитку у конкретний регіон чи державу [2, с. 37-38].

Цільовий метод – є щонайповнішою гарантією правильного тлумачення конкретної статті. Часткове тлумачення статті без вживання цільового методу завжди небезпечно та може призвести до порушення сенсу конкретної статті, вживаної на практиці.

При використанні цільового методу з'ясовується ціль та завдання видачі акта тлумачення норм права. Метод спрямований на з'ясування мети щодо видання акта тлумачення. Досить часто вказівка на мету, міститься у самому акті тлумачення, як правило в преамбулі. Іноді мета може логічно впливати із його змісту або із назви акта тлумачення, його окремих норм, статей, розділів [2, с. 64].

Правопізнавальний метод у сфері тлумачення тексту законів (юридичний і фактичний аналіз за перевагою). Якою б чіткою, зрозумілою, визначеною не була певна статейна норма, цим іще не усувається неминучість з'ясування її сенсу у вживанні на практиці. Це явище має в своїй підставі передусім те, що стаття не дається ізольовано, а в зв'язку з попередніми та подальшими статтями, разом з якими вона отримує свій належний сенс (контекст). Вже тільки це правильне тлумачення тексту вимагає обов'язкового звернення до контексту, незалежно від того, чи чітка та зрозуміла вона сама по собі при її читанні. Тому саме контекстний контроль – це необхідна вимога техніки тлумачення статті [3, с. 357].

Отже, запорукою правильної реалізації юридичних норм є з'ясування їх сенсу і змісту, що досягається за допомогою використання прийомів тлумачення норм права. Процес тлумачення протікає в свідомості людини у вигляді різних внутрішніх інтелектуально-вольових операцій, при використанні найрізноманітніших методів пізнання правової дійсності. У процесі означеного дослідження, ми підходили з позицій плюралістичного підходу, що зумовлений багатоваріантною методологією яка в повній мірі може представити процес тлумачення норм права та його інтерпретаційні наслідки – видання акту тлумачення.

Список використаних джерел

1. Тимченко С.М., Удовика Л.Г. Теорія держави і права: практикум для студ юрид спец. К.: Центр учбової літератури, 2008. 248 с.

2. Теорія держави та права: навчальний посібник / Є.В. Білозьоров та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

3. Бандурка О.М., Головка О.М., Передерій О.С. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки ;. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 416 с

Ю.Р. Лозинський

кандидат юридичних наук

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Права людини являють собою досить складне та багатоаспектне суспільне явище, і тому їх значення для сучасного суспільства важко переоцінити, оскільки вони наявні у всіх сферах життєдіяльності людини. Саме стан справ у сфері прав людини, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

У сучасній науковій літературі існують різні методологічні концепції щодо тлумачення змісту поняття «права людини». Загалом виокремлюють три основні підходи до цього поняття:

- 1) підхід, що розглядає права людини як можливості діяти в певний спосіб (або утримуватись від певних вчинків);
- 2) підхід, який наголошує на необхідності закріплення прав людини в нормативно-правових актах та ототожнює їх з поняттям «свобода»;
- 3) підхід, що розглядає права людини лише як можливості одержувати певні блага від держави [1, с. 29–30].

Термін «права» означає, по-перше, можливість людини діяти певним чином або утримуватися від певних вчинків з тим, щоб забезпечити собі достатній життєвий рівень, свій розвиток, задоволення власних потреб; по-друге, ці можливості виникають з моменту народження людини і є невід’ємним від неї, людина не може бути позбавлена їх, оскільки вона не зможе формуватися як людина, особистість; по-третє, ці можливості людини, їхній

зміст і обсяг залежать насамперед від досягнутого рівня економічного, соціального, політичного та духовного розвитку, можливостей суспільства.

Необхідність конституційно-правового регулювання для розвитку суспільства не викликає жодних сумнівів, оскільки воно забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, а також стабільність, порядок і організованість суспільства, реалізацію перспектив економічного та соціального розвитку. При цьому, деякі науковці в конструкції поняття «правове регулювання» вказують на певну змістовну невизначеність щодо того, чи повинне регулювання здійснюватися правовими засобами або відповідати вимогам справедливості, законності й доцільності.

На результативність конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина впливають такі основні чинники: 1) відповідність конституційних норм рівню соціально-економічного розвитку суспільства; 2) рівень досконалості конституційних норм; 3) рівень правової культури та правової свідомості всіх учасників правових відносин, які повинні чітко усвідомлювати свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки й неухильно дотримуватись останніх, а також уявляти наслідки дотримання чи недотримання правових вимог.

Варто наголосити, що низка положень норм Конституції України, в яких закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина, вже не відповідають політико-правовим і соціально-економічним реаліям сьогодення і тому вимагають нових підходів і поглядів на їх конституційно-правове регулювання, а усунення наявних недоліків тільки сприятиме підвищенню рівня національного конституційного законодавства, розширенню номенклатури прав людини, забезпеченню мовної доступності конституційних норм, які були б з однозначним і суворо окресленим значенням та зрозумілі кожному громадянину та ґрунтувалися на потребах, які існують у суспільстві” [2, с. 182], а також зближенню їх з міжнародними та європейськими стандартами у сфері прав людини, а отже, і розвитку демократії в Україні та

побудови соціальної, правової держави з утвердженням верховенства права, і нарешті сприйняття України світовою спільнотою.

Список використаних джерел

1. Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 176 с.
2. Кириченко Ю. В. Конституція України: деякі питання вдосконалення її змісту. *Актульні питання публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 11 листоп. 2011 р.). Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011. С. 180-182.

Ю.Р. Лозинський,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Х. Барчишин,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО–ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина органічно взаємопов'язані з громадянськими і політичними правами, які, на наш погляд, у своїй сукупності покликані забезпечити свободу людини і громадянина в економічній, соціальній і культурній сферах і тим самим створити кожному такі умови, за яких можна втілити в життя «ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди» [1, с. 39].

При цьому слід наголосити, що навіть тоді, коли це суперечить принципам економічної чи ринкової діяльності, жодна держава не має права відмовитися від узятих на себе міжнародних вимог щодо забезпечення основних соціально-економічних і культурних прав і свобод своїх громадян.

Варто нагадати, що з другої половини ХХ ст. поступово почала складатися нова філософія прав людини, в основу якої були покладені соціал-демократичні ідеали соціальної справедливості, соціальної солідарності, соціальних зобов'язань тощо, яка суттєво розширила уявлення про права людини та доповнилася соціальним аспектом, що, у свою чергу, спричинило значне розширення каталогу прав людини за рахунок включення до нього

економічних, соціальних і культурних прав. Це поповнення зумовлене насамперед масштабними соціальними змінами, що відбулися у світі, наростаючою соціалізацією держав, їх еволюцією від чисто ліберальної моделі до ліберально-соціальної. Саме в цей час відбувається включення до конституцій багатьох європейських держав зазначених прав, які навіть виокремлюються у спеціальні глави чи розділи (Італія, Македонія, Польща, Словаччина, Словенія, Туреччина, Хорватія, Чехія і Чорногорія).

Але, незважаючи на це, у дослідженнях іноземних правників і дотепер існує думка, що багато економічних, соціальних і культурних прав, на відміну від більшості особистих і політичних прав мають характер принципів [2, с. 150]. Деякі вчені стверджують, що ці права є юридично слабкими правами, і тому потребують правової конкретизації та переведення на рівень цивільних прав. На їх погляд, ці права не можуть бути точно визначені та кваліфіковані, а гарантії їх за своєю природою та змістом не мають юридичного характеру та не можуть породжувати обов'язки держави з їх забезпечення та правового захисту.

Також економічні, соціальні і культурні права можуть в їх реальному значенні інтерпретуватись як принципи діяльності держави, яка виступає як інститут «загального служіння». Стосовно ж громадян вони можуть бути інтерпретовані як загальні публічні права – права в політичному ракурсі, тобто такі, на підставі яких людина має можливість вимагати від держави, через політико-правові інститути, дій у галузі «загального служіння» відповідно до принципів соціальної солідарності: із забезпечення громадян гідним рівнем існування (реально-прожитковим мінімумом), охорони здоров'я, освіти чи інших компонентів «права на існування».

Для того, щоб ці принципи, ідеали, публічні права отримали не загальнополітичне, а вже безпосередньо юридичне значення, реальну дію та охорону стосовно громадян, за твердженням С. О. Верланова, необхідно забезпечити принаймні такі дві обов'язкові умови: 1) суспільство повинно досягнути достатньо високого рівня матеріального та духовного розвитку, багатства; 2) принципи, ідеали, загальні соціальні права мають бути переведені

на рівень конкретних юридичних прав та обов'язків, які можуть бути реалізовані за допомогою власне юридичних засобів, забезпечені державно-правовими інститутами, насамперед правосуддям [3, с. 13].

Отже, Конституція України не розмежовує економічні, соціальні і культурні права та громадянські і політичні права, а фактично зрівнює їх юридичний статус, фіксує однакове їх значення в демократичній, соціальній та правовій державі.

Список використаних джерел

1. Права людини: міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / упор.: В. Павлик, В. Тесленко. Київ: Факт, 2001. 152 с.
2. Конституційне право України: підручник за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
3. Верланов С. Особливості соціальних, економічних та культурних прав людини: до сучасних дискусій. *Юридична Україна*. 2005. №9. С. 11–17.

І. І. Луців,
*аспірантка кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЦЕНОУТВОРЕННЯ НА ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

Адміністративне ціноутворення це діяльність уповноважених державних органів або органів місцевого самоврядування щодо розрахунку, встановлення, зміни, збереження, реєстрації, моніторингу цін на публічні послуги, перелік яких законодавчо встановлений, і контролю за застосуванням.

У зазначеній сфері державного управління законодавство не систематизовано й знаходиться більше десяти років у стадії становлення. Про правові проблеми адміністративного ціноутворення багато сказано і написано, проте залишаються актуальними питання відсутності єдиної державної цінової політики, координації між численними органами цінового регулювання, розрізненості та галузевої приналежності правових актів.

Правовідносини між державними (муніципальними) регуляторами і господарюючими суб'єктами, що здійснюють регульовані види діяльності, будуються на основі Цивільного кодексу України та ряду галузевих законів, які лише частково регламентують питання ціноутворення. Відповідно до Цивільного кодексу України при виконанні договорів застосовуються ціни, встановлені угодою сторін договорів, тільки в особливих випадках, передбачених законом, застосовуються ціни, регульовані уповноваженими на те державними органами або органами місцевого самоврядування.

По суті, зазначеною нормою закладений головний принцип цінового права: ціни вільні, а державне втручання у ціноутворення повинно бути встановлено законом, спрямоване на вирішення соціально-значущих проблем і економічно виправдано.

В умовах сформованого розрізненого правового регулювання та відсутності законодавчо встановленої мети державного регулювання виникає питання про релевантне вирішення – розробку та прийняття закону про основи цінової політики України у сфері публічних послуг.

Такий закон повинен встановити стратегічні цілі та завдання управління у сфері ціноутворення; принципи, методи та систему органів регулювання; порядок введення та припинення державного регулювання цін; відповідальність суб'єктів ціноутворення, і стати центром системи нормативно-правових актів у сфері регулювання цін на публічні послуги в Україні, зв'язаним з діючими галузевими законами, адміністративним, антимонопольним і іншим законодавством.

У науковій літературі зустрічаються законопроекти щодо державного регулювання цін і тарифів на публічні послуги. Проект закону «Про адміністративний збір» зареєстрований у Верховній Раді України 16 листопада 2020 року № 4380 [1].

У даний час розгляд відповідних пропозицій припинена, що на наш погляд, даремно. Недоліки підлягають обговоренню з зацікавленою спільнотою та коригуванню. Доцільно прописати механізми державного захисту громадян від необґрунтованого зростання і індикатори оцінки ефективності адміністративного ціноутворення. Слід опрацювати заходи соціальної підтримки.

На думку авторів «Плата за адміністративні послуги та сталість ЦНАП і якість послуг (пропозиції Програми «U-LEAD з Європою» щодо концепції державної політики) представників Європейського Союзу, Швеції та України, проблема стосується усіх органів місцевого самоврядування базового рівня (територіальних громад), усіх споживачів адміністративних послуг, а також держави в цілому. Зокрема, за моніторинговими даними у 2018 році лише через Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) було надано 14 млн. адміністративних послуг, у 2019 році – 16,7 млн. При цьому станом на 1 січня 2020 року в Україні функціонувало 797 Центрів надання адміністративних

послуг, з них 363 в органах місцевого самоврядування. Останні надають переважно адміністративних послуги у порядку виконання делегованих повноважень [2, с. 1].

Підвищити ефективність такого заходу соціальної підтримки можливо шляхом внесення відповідних змін до Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг [3].

Що стосується індикаторів оцінки ефективності адміністративного ціноутворення, то вони в даний час не визначені чинним законодавством. Однозначного і універсального критерію ефективності галузевого або міжгалузевого державного управління не існує, але визначити такі критерії для адміністративного ціноутворення можливо.

Виходимо з того, що успішним адміністративне регулювання цін буде визнаватися тоді, коли регулятором знайдений баланс

- між наступними елементами оцінки: ступінь зниження рівня або усунення проблеми, яку планувалося вирішити за допомогою механізмів державного регулювання цін;

- оцінка витрат по основних ресурсів, що використовуються при державному регулюванні цін (наприклад, обсяг бюджетних коштів, щорічно спрямовуються на утримання та регіональних органів регулювання; співвідношення і взаємозв'язок цінової політики з податкової, кредитної, інноваційною політикою держави і ін.);

- оцінка можливості вирішення поставленої проблеми іншими більш ефективними способами, ніж державне регулювання цін.

Алгоритм ефективного адміністративного ціноутворення повинен включати послідовність наступних дій: збір інформації, огляд і моніторинг соціально-значущих проблем; визначення мети державної цінової політики; вироблення найкращого варіанту вирішення виявленої соціально-значущої проблеми; доведення рішення до суб'єктів надання публічних послуг; моніторинг зміни ситуації по виявленої соціально-значущої проблеми; оцінка результатів державного впливу на процеси ціноутворення: збір інформації,

огляд і моніторинг; коригування цілей державної цінової політики; вироблення найкращого варіанту вирішення виявленої соціально-значущої проблеми з урахуванням результатів моніторингу та коригування цілей.

Назріла необхідність визначення цілей і завдань цінової політики України. Визначивши проблематику, цільовий орієнтир, можна говорити про ефективність регулювання процесів утворення цін на публічні послуги та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Список використаних джерел

1. Проект Закону «Про адміністративний збір» від 16.11.2020 р. № 4380. Верховна Рада України. URL. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70434
2. Плата за адміністративні послуги та сталість ЦНАП і якість послуг (пропозиції Програми «U-LEAD з Європою» щодо концепції державної політики). 07.05.2020. URL. <https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Proyekt-Kontseptsii-polityky.pdf>
3. Про затвердження Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 66. Верховна Рада України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2010-%D0%BF#Text>

Н. М. Мариняк,

здобувач кафедри адміністративного права та процесу,

фінансового і інформаційного права

(Львівський університет бізнесу і права)

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Однією з головних цілей проведеної в Україні адміністративної реформи є створення уніфікованої системи надання адміністративних послуг населенню, а також підвищення якості, вибір і використання оптимальних способів організації надання адміністративних послуг.

Правову основу надання адміністративних послуг становить Закон України «Про адміністративні послуги», який заповнив існуючий пробіл у законодавчому регулюванні сфери надання послуг органами державної влади та місцевого самоврядування [1]. Сформований категоріально-понятійний апарат чинного законодавства України покликаний забезпечити смислову єдність використовуваної термінології.

Послуги, які надаються організаціям та фізичним особам за їх запитом органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевої державної влади адміністративно-територіальних утворень, органами управління державних позабюджетних фондів України або місцевими адміністраціями у межах компетенції, є адміністративними послугами.

Адміністративні послуги є основною і більш масову форму взаємодії державної влади та населення, ніж відносини управління. Під даною взаємодією розуміється прийом громадян, реєстрація прав на нерухоме майно та інші реєстраційні дії.

Кожен громадянин має право на користування адміністративними послугами. У даному випадку виконавчі органи управління створюють всі умови для забезпечення задоволення громадян в адміністративних послугах.

Під адміністративною послугою розуміється діяльність з реалізації функцій державного органу виконавчої влади, державного позабюджетного фонду, виконавчого органу місцевої влади, органу місцевого самоврядування при здійсненні окремих державних повноважень, переданих законами України, яка здійснюється за запитами заявників в межах встановлених нормативно-правовими актами України повноважень органів, що надають адміністративні послуги.

Водночас адміністративна послуга це діяльність з реалізації функцій органу самоврядування, яка здійснюється за запитами заявників у межах повноважень органу, який надає послуги, по вирішенню питань місцевого значення, встановлених відповідно до Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» і статутами органів місцевого самоврядування [2].

Одним з механізмів маркетингової моделі державного управління є адміністративно-правове регулювання відносин держави та громадянина, включаючи відносини, які виникають в процесі надання адміністративних послуг.

Для аналізу організації та надання адміністративних послуг необхідний процесний підхід. У даному випадку надання послуги можна розглядати, як сукупність послідовних адміністративних процесів і процедур у результаті яких заявник отримує благо, яке неодмінно відповідає заданим параметрам, задовольняючи потреби.

Процеси надання послуг структуруються особливим чином (малюнок 1).

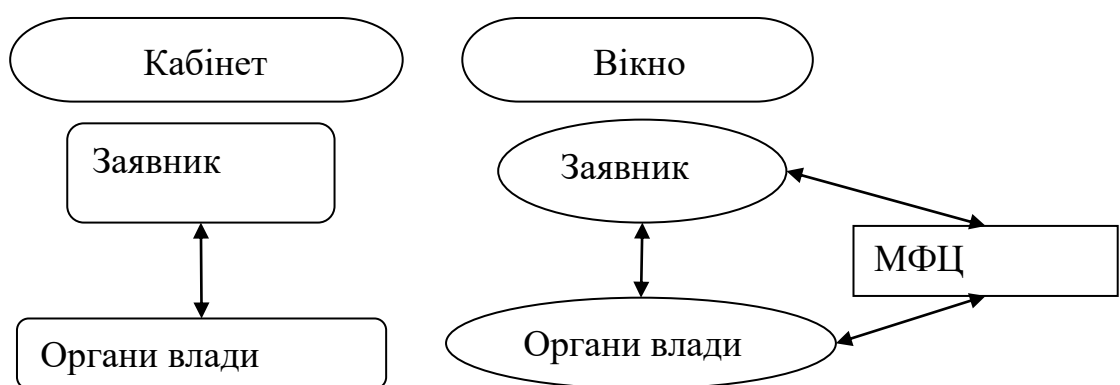
Малюнок 1.

У реалізації процесного підходу необхідно приділяти увагу принципам на яких базується діяльність органів публічної (органів державної влади та місцевого самоврядування) які надають послуги, реалізують держави у даній сфері. До таких принципів відносяться: встановлення та дотримання стандартів послуг, забезпечення відкритості та повноти інформації про організацію та наданні послуг.

Необхідно визначити критерії при можливості передачі (аутсорсингу) державних функцій з надання послуг недержавним організаціям:

- пункти, за якими повинні відповідати недержавні організації, щоб виконувати публічні послуги;
- умови передачі послуг, на підставі яких будуть визначатися публічні послуги, які підлягають передачі недержавним організаціям.

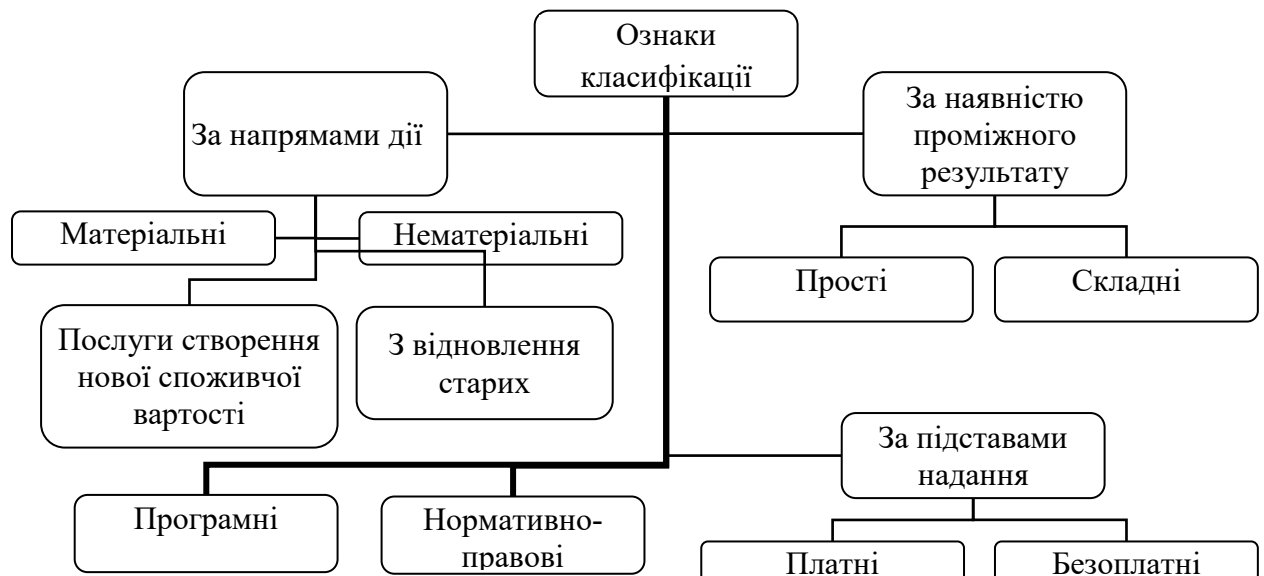
Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) є організацією, створеною в організаційно-правовій формі державної або комунальної установи, що відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про адміністративні послуги», уповноважений на організацію надання адміністративних послуг, в тому числі в електронній формі, за принципом «одного вікна» (малюнок 2) [3].

Малюнок 2.

Увагу необхідно приділити такому питанню, як класифікація адміністративних послуг. Обов'язковою умовою, що впливає на якість наданих послуг є приведення їх у єдину систему. Відсутність класифікація

адміністративних послуг тягне труднощі розробки та затвердження інформаційних і технологічних карток адміністративної послуги через відсутність чіткого розмежування видів діяльності органів влади. Доцільно дати наступну класифікацію адміністративних послуг (малюнок 3):

Малюнок 3.

Послуга органу місцевого самоврядування безпосередньо зв'язується з видачею дозвільного документа (наприклад, дозвіл на будівництво, на введення об'єкта в експлуатацію, на організацію роздрібного ринку, на встановлення рекламної конструкції і інше) або із здійсненням дій, що тягнуть юридично значимі наслідки (наприклад, переведення житлового приміщення в нежитлове, надання земельної ділянки в оренду тощо). В отриманні кінцевого результату послуги зацікавлений орган місцевого самоврядування (як у випадку виконання ним функцій, покладених законом) та заявник (юридична особа або фізична особа-підприємець).

Можна зробити висновок, що в якості адміністративної послуги можна розглядати найбільш поширену форму взаємодії влади та населення, що включає прийом громадян, реєстрацію прав і законних інтересів, отримання матеріальних засобів для реалізації у порядку, передбаченому законодавством, або надання інформації з питань, включених до реєстру адміністративних послуг.

Список використаних джерел

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5203-17>
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про затвердження Примірного положення про центр надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.02.2013 р. № 118. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2013-%D0%BF#Text>

М. М. Микієвич,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри європейського права
факультету міжнародних відносин
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ У ПОЛЬЩІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У Польщі становлення і розвиток публічної служби припадає на середину 90-х років минулого століття. Її реформування відбувалось завдяки механізмам, впровадження яких забезпечувало підвищення ефективності діяльності держаних органів, прозорість та зрозумілість для громадськості. Такі механізми враховували власний і європейський досвід, а також національні традиції. Серед таких механізмів зазначимо: відкритість, прозорість, підзвітність, ліквідацію бюрократичних структур, зміну публічної фінансової системи, розширення повноважень обраних місцевих рад. Реформа державної служби Польщі стала прикладом для України, і цю концепцію взято за основу реформування державної служби в Україні. Окрім цього, у подальшому польським парламентом (Сеймом) прийнято низку важливих законопроектів, зокрема: Закон «Про вільний доступ до публічної інформації» від 2001 р.

Також прийнято та реалізовано повний комплекс законів у сфері публічних фінансів та боротьби з корупцією. Ще 18 грудня 1998 р. ухвалено Закон «Про державну службу», який набув чинності 30 червня 1999 р. Положення зазначеного документа дали змогу забезпечити створення корпусу державної служби з метою «професійного, ретельного, безстороннього й політично нейтрального виконання завдань держави» [1]. У цьому ж Законі також з'явилося положення стосовно обов'язкового оприлюднення інформації про вакансії у будь-якому державному органі та про дату кваліфікаційних

іспитів, а також положення про оголошення конкурсів на вільні керівні посади шляхом їхньої публікації у «Бюлетені державної служби» [2, с. 22–24].

Схожий порядок інформування щодо переліку вакансій у державних органах та дати кваліфікаційних іспитів передбачений ст. 22 Закону України «Про державну службу», інформацію щодо вакантної посади державної служби оприлюднюють на офіційних веб-сайтах державного органу, в якому проводять конкурс, та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби [3].

Завдяки втіленим змінам державі вдалося: встановити нові, якісні взаємостосунки між політикою (політичними посадами) та адміністрацією (посадами державних службовців); запровадити принцип домінантності територіального над галузевим, тобто провести децентралізаційні процеси прийняття управлінських рішень; оптимізувати структуру та кількість посадових осіб державного апарату; підвищити прозорість діяльності органів державної влади; у процесах державного управління зміцнити горизонтальні зв'язки та зменшити частку ієрархічних; встановити якісні критерії для оцінювання ефективності діяльності органів державної влади. Важливим аспектом реформування державної служби у Польщі є запровадження у процес прийняття важливих рішень механізмів діалогу між державою і суспільством (наприклад, механізм тристоронньої комісії) та створення гарантій належної поведінки держслужбовців [4, s. 71–72].

З початку 2000-х років у Польщі здійснено низку заходів у рамках програми «Приязна адміністрація». Серед основних – створення та поширення оперативної інформації щодо намірів адміністрації з питань удосконалення надання послуг, проведення конкурсів та інших заходів, спрямованих на покращення роботи, організацію презентацій і конференцій. У межах програми «Приязна адміністрація» оцінюють дії адміністрації, спрямовані на вдосконалення послуг, що надають. Отже, проекти, що реалізує польська влада, ініціюють зміни в адміністраціях, передусім щодо поширення досвіду відкритості дій, та надають громадянам інформацію щодо найважливіших

процедур адміністративних органів, спрямованості послуг, документів, оплати. На жаль, програму, яка була б схожа на польську «Призна адміністрація», Україна поки що не створила. Враховуючи зазначене вище, можна констатувати, що Польщі вдалось сформулювати особливу «...модель демократичної трансформації, яка визначається як «реформа, узгоджена між владою і опозицією» та свідчить, що наявність такого консенсусу приводить до суттєвих позитивних зрушень в модернізації у короткий історичний термін» [5].

Доволі цінним для України є досвід пострадянських країн Балтії, що зіштовхнулися з близькими для нас проблемами у створенні ефективної публічної адміністрації. Публічна служба у цих країнах розвивалася із суворим дотриманням принципів верховенства права, прозорості, доступності, лояльності, політичної нейтральності, відповідальності за прийняті рішення та кар'єрного розвитку.

Систему підготовки державних службовців у Латвії сьогодні можна оцінити як таку, що гарантує нормальне функціонування публічної адміністрації. Ключовими факторами цього успіху стали: плідна співпраця з університетами та закладами вищої освіти у розробленні навчальних програм; застосування гнучких підходів до професійного розвитку; залучення державних службовців у викладацькій діяльності; встановлення системи оцінювання діяльності державних службовців тощо.

У процесі реформування ці країни зазнали і певних невдач. Наприклад, в Естонії конкурсний відбір, який передбачено законом про державну службу, не набув широкого застосування, що спричинено низкою чинників, серед яких: недостатня кількість кандидатур, які брали участь у конкурсі; складні процедури відбору; затяжні терміни для кожного з етапів відбору; велика кількість вимог до кандидатів (професійні та особисті якості, наявність дипломів, уміння комунікувати, психологічна та емоційна стійкість). Ці критерії визначали для посад із різним рівнем відповідальності, а деталі для кожної уточнював Комітет з питань відбору та оцінювання кадрів. Часом кандидати не були ознайомлені з критеріями конкурсного відбору, отож не

знали, як до нього готуватись. За недостатньої кількості кандидатів відбір проводили емпіричним способом за доволі абстрактними критеріями, на які могли впливати особисті зв'язки.

Зазначимо, що в Україні щодо вакансій на державну службу публікують таку інформацію: найменування і місцезнаходження державного органу, назву посади, посадові обов'язки, умови оплати праці, вимоги до професійної компетентності кандидата на посаду, інформацію щодо строковості чи безстроковості призначення на посаду, вичерпний перелік документів, необхідних для участі в конкурсі, та строк їхнього подання, дату і місце проведення конкурсу, прізвище, номер телефону та адресу електронної пошти особи, яка надає додаткову інформацію з питань проведення конкурсу [3].

Отже, ми бачимо, що в Україні система відбору державних службовців є значно відкритішою та прозорішою. Однак основним досягненням у процесі реформування публічної служби у досліджених вище країнах став перехід від системи кар'єр до системи посад. Як наслідок, нинішня ситуація, наприклад, у Латвії може стати прикладом, як під час підготовки державних службовців уникнути неефективних витрат, бюрократичних та формальних підходів, дублювання у діяльності з підготовки кадрів для державної служби.

Список використаних джерел

1. Ustawa o sluzbie cywilnej: 18.12.1998. *Dziennik Ustaw*. 1999. № 49. Р. 483.
2. Paradowska J. Pełniacy obowiazki. *Polityka*. 2001. 2 czerwca. S. 22–24.
3. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
4. Rydlewski G. Integracja europejska jakowyzywanie dla administracji publicznej w Polsce. *Polityka zagraniczna i wewnetrzna panstwa w procesie integracji europejskiej* / red. E. Halizak. Warszawa, 2004. S. 63–84.
5. Линдюк О.А. Європейський досвід модернізації державної служби та перспективи його застосування в Україні. *Теоретичні та прикладні питання*

державотворення. 2016. Вип. 19. С. 104–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2016_19_11.

В. В. Навроцька,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРЕДМЕТ ТА МЕЖІ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Положення п.2 ч.2 ст.65 КПК України про свідоцький імунітет адвокат є імперативним: органи досудового розслідування та суду не можуть допитувати його як свідка з приводу обставин, що становлять адвокатську таємницю (хіба довіритель відповідної інформації дав письмовий дозвіл на її розголошення).

Довірливе спілкування адвоката із своїм клієнтом (зокрема, з підозрюваним та обвинуваченим) є основою здійснення права учасників процесу на відстоювання своїх інтересів. Згідно положень КПК для підозрюваного (обвинуваченого) давання показань є їх правом. Однак звільнення їх від обов'язку давати показання було б беззмістовним, якби органи, що здійснюють кримінальний процес, могли б визнавати ту ж інформацію шляхом допиту адвоката про обставини, що стали йому відомі із бесіди з підозрюваним/ обвинуваченим (або іншим підзахисним).

Тоді б учасник процесу постав би перед дилемою: або ж він не про все міг би поговорити з адвокатом або ж міг би погіршити своє становище у порівнянні з тим учасником, котрий відмовився від допомоги захисника.

Питання щодо характеру відомостей, що становлять предмет адвокатської таємниці, є дискусійним в теорії кримінального процесу. Одні дослідники переконані, що в цьому випадку йдеться про відомості й факти, несприятливі для підзахисного (тобто, свідчать про його винуватість, вказують на наявність обтяжуючих обставин). Деколи висловлюється позиція, згідно якої початковим моментом адвокатської таємниці є отримання інформації після того, як адвокат прийме доручення на ведення конкретної справи. Такий висновок видається

помилковим. Адже при подібному підході уся інформація, одержана адвокатом при консультуванні клієнта, а також відомості, одержані під час обговорення питання про ведення справи, не охоплюються поняттям адвокатської таємниці.

З того моменту, як особа умовно кажучи «переступила поріг офісу адвоката» (почала консультації та будь-які обговорення), усі подальші події є адвокатською таємницею. До поняття «адвокатська таємниця» включаються відомості про факт звернення до адвоката, інформація про зміст бесід із ним, письмових чи усних переговорів та будь-яку іншу інформацію, що стосується надання юридичної допомоги. Окрім перелічених обставин до змісту адвокатської таємниці входить: відомості про кримінальне правопорушення (чи інше суспільно-небезпечне діяння, про приватне життя представляваної особи (або тієї, котра звернулася за юридичною допомогою), питання адвокатського гонорару, причини й мотиви відмови адвоката прийняти доручення.

У адвоката право на професійну таємницю з'являється і з моменту фактичного звернення до нього особи, її рідних чи інших осіб про надання юридичної допомоги. Якраз з цього моменту виникають і моральні відносини, і правові.

У адвоката право на професійну таємницю існує як на досудових стадіях, так і при розгляді справи в суді (включаючи можливий перегляд винесеного судом першої інстанції рішення в апеляційному та касаційному порядку, а також при відновленні провадження у зв'язку із нововиявленими чи виключними обставинами).

Питання про строки збереження адвокатської таємниці в юридичній літературі вирішується неоднозначно. Я вважаю обов'язок зберігати адвокатську таємницю безстроковим (він залишається і після припинення відносин, внаслідок яких він виник, зокрема, і після смерті представляваного чи клієнта).

В Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст.22) йдеться про те, що:

а) адвокатською таємницею є яка-небудь інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, а також інші документи та відомості, отримані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності;

Тобто, предметом адвокатської таємниці є не лише обставини, котрі стали відомі зазначеним особам у зв'язку з виконанням обов'язків захисника, а й всі питання, з яких особа (зокрема, й представник юридичної особи) зверталася до адвоката, його помічника, стажиста, суть його роз'яснень, порад, консультацій та інших відомостей, отриманих при здійсненні професійних обов'язків.

б) Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, котрій було відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав). При цьому інформація або документи, які отримані від третіх осіб та містять відомості про них, можуть поширюватися із урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних;

в) Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

г) у разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці у межах, потрібних для захисту його прав й інтересів. У

такому разі суд, орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо адвоката, інші органи або посадові особи, котрі розглядають вимоги клієнта до адвоката чи яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, повинні вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці, а також її розголошення.

Вищенаведені положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» свідчать про їх розбіжність із положеннями КПК України 2012 р.

З огляду на це раджу викласти положення п.2 ч.2 ст.65 КПК України (де йдеться про осіб, котрі не можуть бути допитані як свідки) у такій редакції: *«адвокати, помічники та стажисти адвоката, особи, котрі перебувають у трудових відносинах з адвокатом – про відомості, що становлять адвокатську таємницю».*

Ю. С. Назар,

*кандидат юридичних наук, професор
директор Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М. Ю. Павлисько,

*здобувачка вищої освіти Центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання*

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Розвиток конституційних актів на території України має довгочасну і складну історію.

В Україні **конституціоналізм** почав складатися у XVII-XVIII ст. на ґрунті боротьби української шляхти – козацтва – за обмеження монархічної влади держав-метрополій.

Акти Гетьманської держави. Гетьманські статті XVII ст. - документи державно-правового характеру, які визначали суспільно-політичний устрій Української держави - Гетьманщини - і порядок її васальних відносин з Росією. Це - березневі статті Б. Хмельницького (1654 р.), Переяславські статті Ю. Хмельницького (1659 р.), Батуринські та Московські статті І. Брюховецького (1663, 1665 р.), Глухівські статті Д. Многогрішного (1669 р.), Конотопські та Переяславські статті І. Самойловича (1672, 1674 р.), Коломацькі статті Івана Мазепи (1687 р.), Решетилівські статті Івана Скоропадського (1709 р.), а також Гадяцький трактат (1658 р.) - угода гетьмана І. Виговського з польсько-шляхетським урядом про унію України з Польщею і Литвою, договори зі Швецією й Туреччиною [1, с. 63].

Важливу роль на той час зіграла Конституція П. Орлика 1710 року, але козацький конституціоналізм не міг перерости у класичний, бо козацтво

обмежувалось переважно захистом особистого соціального становища. У період колоніальної залежності від Російської та Австро-Угорської імперій на українських землях у кінці XIX ст. – на початку XX ст. панували режими обмеженої конституційної монархії. конституціоналізм на українських теренах був вигідним для панівних націй.

Конституція Пилипа Орлика, або «Бендерська конституція», прийнята на емігрантській Козацькій раді в м. Бендери 5 квітня 1710 р. одночасно з обранням гетьманом П. Орлика. Повна її назва - «Пакти і Конституції прав і вольностей війська Запорізького». Декларативні положення цієї Конституції мають велике значення як маніфест «мазепинського» руху, програма борців за українську незалежність початку XVIII ст. До основних її постулатів належать такі:

- державна незалежність України;
- православна віра як державна релігія;
- вічність і недоторканність встановлених кордонів;
- затвердження шведської протекції над Україною (фактично союзу двох держав);
- необхідність встановлення дружніх і союзних відносин з Кримським ханством.

Конституція визначала нову форму існування держави - правову. У ній вперше зафіксовано устрій козацької держави. Висловлюючись сучасною мовою, в Україні встановлювалася парламентська республіка, основою якої мало стати загальне виборче право, виборність усіх цивільних та військових посад і принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Законодавчі функції повинен був виконувати парламент у складі генеральної старшини, цивільних полковників (з урядниками та сотниками генеральних радників від полків) і послів від Низового Війська Запорізького. Парламент вирішував справи державної важливості. Питання для обговорення в парламенті формулював і вносив гетьман. Парламент збирався тричі на рік - на Різдво, Великдень і Покрову. Усі парламентарі присягали на вірність державі.

Найвищу виконавчу владу уособлював гетьман разом з генеральною старшиною, місцеву адміністрацію - полковники з полковими старшинськими радами, полковими радами з міськими підскарб'їями та нижчою адміністрацією. Судові функції виконував Генеральний Суд, уповноважений розглядати всі судові справи державного значення.

На жаль, положення цього документа не були реалізовані, хоча формально він діяв на Правобережній Україні до 1714 р.

Акти середини XIX - початку XX ст. До них належали «Начерки Конституції Республіки» Г. Андрузького - члена Кирило-Мефодіївського братства, підготовлені в 1846-1847 рр., проект Конституції України під назвою «Вільна спілка», розроблений у 1884 р. видатним українським ученим і політичним діячем Михайлом Драгомановим, конституційний проект М. Грушевського, викладений у статті «Конституційне питання і українство в Росії», виданий у 1905 р. У цій статті М. Грушевський детально розробив механізм національно-територіальної децентралізації Російської імперії, обґрунтував повноваження і юридичну базу самоврядних областей, висловив пропозицію щодо формування влади автономно-територіальних областей, розглянув питання про місцеве громадське самоврядування.

До цих актів належить також проект Основного Закону Російської імперії, розроблений юристом-українцем Іваном Петрункевичем із соратниками-земляками в 1903-1904 рр., який неодноразово видавався. За твердженням відомого вченого О. М. Мироненка, для дослідження становить інтерес текст цього документа, виданого в Парижі на початку 1905 р., з передмовою, преамбулою, великою за обсягом і глибокою за змістом пояснювальною запискою і найдокладнішими коментарями до кожної з 80 статей проекту.

У 1917-1920 рр. в Україні сформувався *національний конституціоналізм як наслідок революційного парламентаризму Української Центральної Ради.*

Акти періоду відродження Української держави (1917-1920 рр.). Зокрема, це Третій Універсал Української Центральної Ради від 7(20) листопада 1917 р.,

Четвертий Універсал Української Центральної Ради від 9(22) січня 1918р., Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) від 29 квітня 1918 р., Конституція Західноукраїнської народної республіки (ЗУНР) «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії» від 13 листопада 1918 р., Закон про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці від 12 листопада 1920 р. Серед цих та інших конституційно-правових актів періоду 1917-1920 рр. чільне місце, безумовно, посідає Конституція УНР, яка юридично оформила відродження державності України. Це був прогресивний на той час документ, принципові положення якого зводились до такого:

- Україна є суверенною, самостійною та незалежною державою;
- уся влада в УНР належить народові України;
- за формою правління УНР є парламентською республікою, верховний орган влади якої - Всенародні збори;
- за формою державного устрою УНР - унітарна держава з широким місцевим самоврядуванням, територіальна організація влади в якій базується на дотриманні принципу децентралізації;
- відносини людини з Українською державою будуються відповідно до принципів ліберальної (Європейської) концепції прав людини;
- організація державної влади базується на засадах принципу розподілу влад:
 - органом законодавчої влади проголошуються Всенародні збори, які формують інші гілки влади;
 - вища виконавча влада належить Раді Народних Міністрів;
 - вищим органом судової влади є Генеральний Суд УНР [1, с. 65].

Через державний заколот гетьмана Павла Скоропадського положення Конституції УНР 1918 р. не були реалізовані. За часів гетьманату діяли тимчасові конституційні закони, основним серед яких був закон «Про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р.

В останній період існування УНР (12 листопада 1920 р.) було прийнято ще два конституційних акти: Закон про тимчасове верховне управління і порядок законодавства в УНР і Закон про Державну Народну Раду Української Народної Республіки. У цих актах проголошувалося верховенство влади народу, яка тимчасово здійснювалася Директорією, Державною Народною Радою та Радою Народних Міністрів на засадах поділу влад.

Акти радянського періоду Української державності (1919-1990 рр.). У період радянської державності в Україні було прийнято чотири конституції - 1919, 1929, 1937, 1978 р. Усі вони відповідали конкретно-історичному етапові розвитку держави, але разом з тим мали спільні риси: проголошували народовладдя і зосередження влади в руках у центрі та на місцях; закріплювали низку демократичних прав, скасування приватної власності й інші так звані соціалістичні «надбання». З формально юридичних позицій ці конституції були демократичними, чітко сформульованими, містили соціальні гарантії, що забезпечувало їх певний авторитет у світі. Проте характерними для них були декларативність багатьох положень, абсолютний пріоритет держави над особистістю, закріплення однопартійної командно-адміністративної системи. Значно обмежувала конституційні права України вимога відповідності Основного Закону України Конституції СРСР.

Акти новітнього конституційного процесу в Україні (1990 - 1996 рр.). В Україні, де національний конституціоналізм традиційно мав глибокі корені, його відродження стало одним із головних завдань національно-демократичної революції 1990-1991 рр. У цій мирній революції провідна роль належала Верховній Раді України, яка після завершення революції по праву посіла центральне місце в системі вищих органів державної влади. Це і послужило запорукою запровадження системи класичного конституціоналізму в Україні.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

О. Б. Онишко,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ДЖЕРЕЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Система джерел права є динамічною системою, що розвивається насамперед завдяки потребам суспільства. Якщо говорити про найбільш загальні, найбільш актуальні тенденції в сучасному розвитку джерел права, то саме розвиток джерел конституційного права займає одну з ключових ролей у розбудові та вдосконаленні всієї правової системи Української держави.

У контексті сучасних глобалізаційних та євроінтеграційних процесів перед нашою державою постала нагальна потреба формування якісно нової національна правова системи, визначальною складовою якої повинна стати система сучасних джерел конституційного права. Ця система перебуває в процесі свого подальшого розвитку та вдосконалення – удосконалюються традиційні джерела конституційного права України (Конституція та закони України) і запроваджуються нові для нашої правової системи джерела права (судовий прецедент, правовий договір, правовий звичай, конституційні документи програмного характеру тощо). Водночас на сьогодні не втрачає актуальності проблема належного теоретико-методологічного забезпечення процесів розвитку системи сучасних джерел конституційного права України в умовах проведення конституційної реформи.

Юридична категорія «джерело конституційного права» сформувалася історично і залишається однією з найбільш багатозначних і, водночас, суперечливих категорій сучасної юридичної науки. Нині під ним розуміють сутність і дух Конституції України; історичні пам'ятки українського

конституціоналізму та протоконституціоналізму; концепції, теорії та доктрини української та зарубіжної конституційно-правової думки; національні традиції конституційного правотворення та державотворення; політичну волю та легітимні інтереси суб'єктів конституційно-правових відносин; діяльність учасників конституційного процесу та результати цієї діяльності; юридичні форми закріплення та існування конституційно-правових норм; об'єктивне відтворення в матеріальному світі системи конституційного права тощо [1, с. 8].

Сучасні джерела конституційного права України та їхня система перебувають у процесі постійного розвитку та вдосконалення. На їхній генезис впливає сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників. Не останнє місце серед цих факторів посідають і особливості розвитку вітчизняного конституціоналізму та перебігу конституційного процесу в Україні.

Для сучасного конституційного права притаманне розширення суб'єктів правотворчості. Аналізуючи сучасний стан розвитку конституційного права України як галузі права та науки, можемо зробити висновок про те, що особлива роль нормативно-правового акта як основного джерела в системі конституційного права України не виключає існування і взаємодії інших джерел права, зокрема, таких як рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, акти органів місцевого самоврядування (судовий прецедент), а також правова доктрина, конституційний звичай та закордонна конституційна практика.

Конституціоналізм ХХІ ст. ставить перед кожною державою світу, яка прагне називатися демократичною, вимогу щодо пошуку дієвих юридичних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства, насамперед, на законодавчому рівні. Поява та утвердження джерел конституційного права, що унормовують механізми реалізації міжнародних норм у сфері прав людини і взаємодію держави та її органів із громадянським суспільством і його інститутами (громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації

населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства) стають очікуваним трендом розвитку сучасного конституціоналізму [1, с. 9].

Удосконалення найважливішого джерела конституційного права – Конституції – неминуче призводить до зміни всієї системи сучасних джерел галузі конституційного права, і до зміни системи права в цілому. Тому, будь-які вагомі зміни в процесі генезису джерел конституційного права України відбуваються передусім на рівні їх системи і відображаються на її юридичних властивостях.

Значний вплив на розвиток системи джерел конституційного права здійснює глобалізація. У науковій літературі зафіксовані різноманітні напрями впливу глобалізації на право, які заслуговують уваги. Глобалізація водночас позначається і на внутрішніх процесах, що відбуваються у праві. Необхідно звернути увагу на зміни, яких зазнає право під впливом глобалізації:

По-перше, внаслідок глобалізації змінюється сутність права як феномена, що дедалі активніше проявляється на його функції як регулятора суспільних відносин не тільки на національному, а й на наддержавному, глобальному рівні, тобто на рівні відносин транснаціональних корпорацій, міжнародних банків, міждержавних об'єднань та неурядових організацій.

По-друге, глобалізація здійснює певний вплив не лише на сутність права, а й на його зміст, інституційну та функціональну роль, на цілі та завдання, що стоять перед ним, та на його призначення. Національний компонент у внутрішньодержавному праві поступово витісняється глобальною складовою. Своєю чергою внутрідержавні правові стандарти, що наповнюють формально-юридичний зміст національного права, по мірі розвитку інтеграційних процесів послідовно витісняються наддержавними, глобальними стандартами.

По-третє, процес глобалізації чинить певний вплив не лише на саму суть, зміст і призначення права, а й на його джерела права. Цей вплив здійснюється на всіх рівнях існування правової матерії, а саме на глобальному, регіональному та внутрішньодержавному. На перших двох рівнях еволюція

джерел права у процесі розвитку суспільства і держави безпосередньо пов'язана в основному з правотворчою діяльністю наддержавних та міждержавних інститутів, а на національному рівні, як і раніше, – здебільшого з правотворчою активністю держави.

Окрім того, можна відзначити такі найважливіші особливості і тенденції вплив процесів глобалізації та міждержавної інтеграції на склад та якість джерельної бази галузі конституційного права:

а) значний вплив на конституційно-правове регулювання в умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції здійснює комплекс міжнародних договорів держави як на універсальному, так і на регіональному рівнях міждержавної взаємодії, оскільки на сучасному етапі міжнародний договір здатен регулювати не тільки сферу міждержавних відносин, але і внутрішньодержавну політику, причому у деяких випадках необхідність дотримання загальнолюдських правових цінностей не залежить від внутрішньої політичної волі держави, а є її обов'язком як члена міжнародного співтовариства, що відображає процес конституціоналізації міжнародного права в частині його основоположних принципів, зокрема принципу поваги до прав людини;

б) основним джерелом конституційного права України в умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції залишається Конституція України, а тому принципова можливість передавання деяких суверенних повноважень спільним органам інтеграційного об'єднання обов'язково має бути передбачена саме нормами Конституції як основоположного акту найвищої юридичної сили в ієрархічній архітектоніці національної системи права;

в) у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції постійно посилюється роль та значення актів органів місцевого самоврядування як джерел конституційного права, зважаючи на децентралізаційний характер сучасних практичних підходів до реалізації функцій та повноважень публічної влади і зміцнення локальної (самоврядної) демократії як дієвого механізму забезпечення сталого розвитку територіальних громад;

г) принципово новим джерелом конституційного права України в умовах глобалізації та європейської міждержавної інтеграції є універсальні та регіональні (європейські) правові стандарти як обов'язкового, так і рекомендаційного характеру («м'яке» право), при цьому основними сферами конституційно-правового регулювання, на джерельну базу яких імплементація правових стандартів спричиняє найбільший кількісний та якісний вплив, є сфери прав людини, податкової та митної політики, правоохоронної та судової систем, енергетичної безпеки [2, с. 63].

Найпомітнішого впливу від глобалізації зазнали джерела регіонального та національного права. Яскравим прикладом може бути процес становлення і розвитку джерел права Європейського Союзу: установчі договори (наприклад, Паризький договір 1951 р. про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, Римські договори 1957 р., про започаткування існування Євроатому та Європейського економічного співтовариства); акти, що доповнюють і змінюють зазначені договори і яким держави-члени Європейського Союзу надають характеру установчих актів (наприклад, Єдиний європейський акт 1986 р., Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу 1992 р., Амстердамський договір 1997 р., Ніщський договір 2001 р., Афінський договір 2003 р.); прецедентні джерела права Європейського Союзу, що створюються Європейським судом прав людини, Європейським судом справедливості у вигляді судових рішень.

Важливою тенденцією розвитку джерел сучасного конституційного права України є удосконалення чинного законодавства в частині унормування конституційної правотворчої та правозастосовної діяльності.

Список використаних джерел

1. Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України: проблеми теорії та практики : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2008. 21 с.

2. Шамрай В. В. Джерела конституційного права як об'єкт процесу інтернаціоналізації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1(22). Том 2. С. 61-64.

С. Г. Онопрієнко,
кандидат юридичних наук
викладач кафедри правового забезпечення
Військового інституту
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Стан забезпечення інформаційної безпеки в Україні викликає нині занепокоєння як у науковців, так і у практиків. Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації проти нашої держави характеризуються масштабністю та систематичністю, а шкода, яку вони спричиняють, відображається не лише в матеріально-фінансовому, а й в морально-психологічному вимір. У зв'язку з цим інформаційна безпека сьогодні постає як найбільш важлива мета організації суспільних відносин в сфері публічного адміністрування [1, с.15].

На стан інформаційної безпеки органів публічного адміністрування впливає значна кількість факторів, серед яких нам хотілося б виокремити наступні. По-перше, це зовнішні (інформаційно-психологічні операції, спрямовані на дестабілізацію діяльності органів публічного адміністрування, стан їх технологічної оснащеності), і, по-друге, внутрішні фактори (існування логічної та зрозумілої для будь-якого суб'єкта інформаційних правовідносин системи вимог щодо забезпечення інформаційної безпеки, а також рівень інформаційної культури як представників органів публічного адміністрування, так громадян, які вступають з ними у правовідносини з метою реалізації своїх інтересів). На особистісному рівні інформаційна культура може бути описана на ціннісно-мотиваційному рівні, який є визначальним для всіх інших

складових; когнітивному рівні; який включає у тому числі наявність інформаційних знань, вмінь та навичок; а також на емоційно-вольовому рівні, який обумовлює емоційне відношення до застосування та розвитку вказаних знань, вмінь та навичок, а також прийняття рішень щодо їх застосування в певних ситуаціях [2, с. 136]. На жаль, сучасний рівень інформаційної культури представників сфери публічного адміністрування не можна визнати задовільним. Особливо різкими є відмінності цифрової грамотності залежно від віку та місця проживання персоналу органів публічного адміністрування: особи передпенсійного віку, що мешкають у селах, селищах та невеликих містах, як правило, відчують значні труднощі під час використання цифрових технологій, що обумовлює одночасне виникнення великої кількості ризиків, пов'язаних з інформаційною безпекою їх діяльності.

По-перше, проблема протидії інформаційним загрозам у сфері національної безпеки є сьогодні найважливішою для забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та незалежності нашої держави [3, с.48]. Отже, на її вирішення мають бути спрямовані зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, всіх активних суб'єктів громадянського суспільства. По-друге, законодавство яке регулює питання, пов'язані із забезпеченням національної безпеки в інформаційній сфері, відрізняється суперечливістю, наявністю великої кількості прогалин, що не дає змоги визначити правовий статус, сферу прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів, діяльність яких має забезпечувати національну безпеку в інформаційній сфері.

Іншим аспектом цієї проблеми є постійне реформування органів, компетентних у сфері виконання завдань забезпечення інформаційної безпеки. Так, створення, а потім ліквідація Міністерства інформаційної політики України лише сприяло, на нашу думку, марному витрачання надзвичайно великої кількості державних коштів, але не дозволила створити належний досвід управлінської практики, використання якого могло бути могло створювати певні перешкоди для інформаційної агресії Російської Федерації.

Створення нових органів публічної влади, компетенція яких стосується забезпечення інформаційної безпеки, на жаль, також не супроводжуються залученням фахівців у цій сфері, зокрема, науковців, які розробили концепцію інформаційної безпеки нашої держави [4, с. 978].

Сподіваємось, що хаотичності та безсистемності підходу до проблем правового забезпечення інформаційної безпеки сектору безпеки і оборони прийде на зміну виважене та відповідальне ставлення до захисту найбільш цінної складової вказаної сфери – людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Повний курс: Підручник / За ред. В. Галуцька. Херсон, Олді плюс, 2018. 466 с.
2. Онопрієнко С.Г. Класифікація елементів інформаційної культури. *Форум права*. 2016. № 5. С.135-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_24 (дата звернення 11.02.2020).
3. Коропатнік І.М., Шопіна І.М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 47–54.
4. Shopina I., Khomiakov D., Khrystynchenko N., Zhukov S., Shpenov D. Cybersecurity: Legal and Organizational Support in Leading Countries, NATO and EU Standards. *Journal of Security & Sustainability Issues*. 2020/3/1. Vol. 9, Is. 3. P.977-992. <https://jssidoi.org/jssi/papers/papers/journal/36>

І. О. Остапенко,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права
Військового інституту
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

На сьогоднішній день у всьому світі йде боротьба з розповсюдженням неправдивої інформації шляхом запровадження на законодавчому рівні ефективної системи стратегічних комунікацій. В умовах ведення гібридної війни Російської Федерації проти України проблема поширення ворогом фейкової інформації визнається як більш глибока та далека від вирішення. На жаль, канали трансляції неправдивої інформації дуже широкі, це: недобросовісна реклама і пропаганда, медійні ресурси, засоби масової інформації, блогери та журналісти в погоні за хайпом, сумнівні експерти та інші. Тому своєчасне застосування стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони має вирішальне значення в запобіганні сучасним викликам і загрозам національній безпеці України, їх виявленні та реагуванні на них.

Річна національна програма під егідою Україна НАТО, яку затверджено Указом Президента України, окреслює важливу стратегічну ціль – необхідність розбудови спроможностей національних стратегічних комунікацій [1].

Суб'єкти сектору безпеки та оборони перебувають на стадії впровадження стратегічних комунікацій у своїй діяльності. На законодавчому рівні прийнято ряд нормативно-правових актів, які регулюють використання комунікативних можливостей, зокрема: Стратегічний оборонний бюлетень, Доктрина інформаційної безпеки України, Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України, Інструкція з реалізації

стратегічних комунікацій у Збройних Силах України, Доктрина зі стратегічних комунікацій, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України, Комунікаційна стратегія Міністерства зовнішніх справ України та інші документи.

Разом з тим, формування позитивного сприйняття сектору безпеки та оборони вимагає скоординованої діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою системного та проактивного поширення власних наративів з використанням усіх доступних форматів комунікації.

Однак, єдиного підходу до зазначеної проблематики ще не знайдено. Здійснюючи свою комунікативну діяльність, суб'єкти сектору безпеки та оборони не функціонують як єдина система стратегічних комунікацій держави, координація між ними інколи відсутня. Зазначене негативно впливає на просування загальнодержавного наративу та формулювання і впровадження ключових повідомлень задля ефективної протидії інформаційним викликам та загрозам у воєнній сфері.

Тобто, усі документи у сфері стратегічних комунікацій повинні бути взаємоузгоджені між собою для забезпечення злагодженої та скоординованої діяльності на підтримку досягнення цілей застосування сил сектору безпеки і оборони. Крім того, виникає потреба на законодавчому рівні в єдиному правовому акті закріпити норми, які б регулювали взаємні комунікативні можливості суб'єктів сектору безпеки та оборони з метою формування внутрішніх і зовнішніх наративів та створення інформаційного середовища.

Отже, удосконалення правових аспектів стратегічних комунікацій у секторі безпеки та оборони України базується, насамперед, на запровадженні нових керівних документів, які систематизують та нормативно окреслять роль і місце стратегічних комунікацій у структурі сектору безпеки і оборони України, визначають напрями координації та взаємодії суб'єктів між собою, а також міжвідомчої взаємодії з іншими міністерствами, державними установами та неурядовими організаціями, що сприятиме досягненню перемоги у гібридній війні з країною-агресором.

Список використаних джерел

1. Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО:
Указ Президента України від 24.02.2021 № 72. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2021#Text>.

О. М. Павелко,
*курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник: В. П. Тимофєєв,
*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЗАСТОСУВАННЯ» ТА «ВИКОРИСТАННЯ» ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворішим заходом примусу, передбаченим Законом України «Про Національну поліцію» [1]. Стаття 46 даного закону передбачає застосування та використання вогнепальної зброї.

Слід зазначити, що досить часто стаються випадки, що різниця між терміном «використання» і «застосування» не розуміється у повному обсязі. На наш погляд, досить доречним є зазначення різниці між вищевказаними поняттями, адже правильне розуміння змісту даних термінів не лише може вберегти правоохоронця від незаконного поводження зі зброєю, але й забезпечити йому юридичну безпеку при поясненні щодо підстав застосування чи використання вогнепальної зброї під час виконання своїх службових обов'язків.

На наше переконання, у контексті проблематики дослідження необхідним є розмежування понять «застосування» та «використання» вогнепальної зброї. Застосування вогнепальної зброї передбачає використання вогнепальної зброї по відношенню до людини. В свою чергу використанням вогнепальної зброї є її використання по відношенню до неживих предметів, або виконання інших

завдань, наприклад, виклику допоміжних сил або знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та чи іншим особам.

Досить часто при навчанні курсантів викладачі з «Вогневої підготовки» стикаються з проблемами нерозуміння з боку курсантів розбіжностей даних понять. Це є досить проблемним питанням, адже робота правоохоронця так чи інакше пов'язана з постійним ризиком, а отже не є виключенням, що йому в будь-який момент знадобиться застосувати чи використати вогнепальну зброю. Після такого застосування чи використання вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний надати письмові пояснення щодо підстав застосування чи використання вогнепальної зброї, які передбачені ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Слід зауважити, що неправильність зазначення підстав має характер незаконного поводження зі зброєю, за яке настає може наставати не лише дисциплінарна відповідальність, але й кримінальна.

З огляду на вищевказане, необхідно зазначити, що однією з можливостей забезпечення юридичної безпеки правоохоронців під час поводження з вогнепальною зброєю є законодавче роз'яснення вищевказаних понять безпосередньо в ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [1]. На наш погляд таке офіційне закріплення розмежування даних понять надасть не лише юридичну безпеку поліцейським, але й забезпечить правомірне використання чи застосування вогнепальної зброї з боку правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 15.04.2021).

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБ'ЄДНАНА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НОВОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Усі реформи, що відбуваються сьогодні в Україні, так чи інакше зорієнтовані на європейську інтеграцію нашої держави. Основним вектором сучасного розвитку системи державотворення є децентралізація влади та формування об'єднаних територіальних громад, як основних суб'єктів місцевого самоврядування, а також створення передумов для їх самодостатнього та економічно ефективного розвитку.

Розвиток світової та європейської економіки свідчить про її орієнтацію на тенденції глобалізації та демократизації. Разом з тим, обидва цих напрями взаємно виключають один одного. Негативним наслідком глобалізації є втрата стабільних суспільств, а це своєю чергою тягне ліквідацію одного з головних елементів демократії – можливості громадян брати участь в управлінні державними справами [1, с. 11]. Сьогодні можемо спостерігати протилежний ефект - представлення інтересів суспільства та розвитку держави за рахунок участі територіальних громад в публічному адмініструванні, що сприяє ефективному розвитку, як окремих територій, так і держави в цілому. Про це свідчить досвід розвитку багатьох ОТГ, що реалізують проекти з підтримки місцевого розвитку з портфелем цінних паперів Світового банку близько 7 млрд. дол. США [2, с. 16].

Таким чином, одним з найактуальніших питань українського державотворення є визначення становища територіальних громад в сучасних

соціально-економічних та політичних реаліях, з урахуванням процесів реформування місцевого самоврядування.

Конституційне положення про те, що народ є джерелом державної влади передбачає дві форми його реалізації – безпосередньо та через органи публічної (державної та самоврядної) влади. Відповідно до ст. 140 Конституції України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [3]. Своєю чергою «територіальна громада» – це сукупність мешканців, об'єднаних постійним проживанням у межах певного села, селища чи міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями або добровільне об'єднання мешканців кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [3; 4].

У Європейській хартії місцевого самоврядування «територіальна громада» – це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування вирішувати значну частину публічних справ та здійснювати управління ними, діючи при цьому в межах закону, під власну відповідальність та в інтересах місцевих мешканців [5]. Варто зазначити, що в західній політико-правовій науці та практиці більшу увагу приділено не самому визначенню поняття «територіальна громада», а аналізу сутності територіальних колективів, комун, самоорганізованих громад, місцевих співтовариств та інших місцевих спільнот. Термін «територіальна громада» використовувався й у радянській науковій доктрині, однак його правову природу підміняли таким чином, щоб членами територіальної громади виступали не громадяни держави, а мешканці відповідної територіальної одиниці [6, с. 102].

Як зазначає, відомий правознавець М. Баймуратов, термін «територіальна громада» було запроваджено в вітчизняну правову науку з польського соціологічного видання Я. Щепанського, де під територіальною громадою розуміється група людей, що «зв'язані узами спільних відносин та приналежні до певної території, де вони проживають, а також узами відносин, що впливають з спільного проживання». Польський соціолог для відображення

поняття «територіальна громада» використовує терміни «територіальний колектив», «місцеве співтовариство» [7, с. 122]. Таким чином, автор говорить про стабільну форму суспільного життя, головною детермінантою існування якої є спільність території проживання, так само як це є і в вітчизняному висвітленні цього поняття.

Осмислюючи у вітчизняній науці та практиці категорію «територіальна громада», з урахуванням досвіду радянських вчених і, насамперед, роботи західних економістів, українські вчені намагаються розробити новий концептуальний підхід до тлумачення цього соціально-правового явища. При цьому, їх погляди враховують політичні та правові реалії нашої держави, а також історично сформоване усвідомлення громадянами своєї участі в створенні та розвитку відповідної громади, відчуття себе її невід'ємною частиною. Аналіз розвитку думок щодо визначення поняття «територіальна громада» дає можливість зробити висновок, що українські наукові підходи щодо визначення поняття «територіальна громада», її місце та значення у державному механізмі, ґрунтуються на європейських та американських правових вченнях, де громаду розглядають як ефективного учасника соціально-економічних відносин. У той же час, вивчення позицій вітчизняних вчених «підтвердило дещо спільне у досліджуваних визначеннях сучасних вчених, а саме – його трактування у вузькому значенні, як соціально-територіальної спільноти, а в широкому – зосередженні на різних її ознаках, що в подальшому сприяло виділенню різних груп прихильників того чи іншого підходу: соціально-психологічного та соціально-правового» [8, с. 45-47].

Досліджуючи поняття та зміст категорії «територіальна громада» важливо застосовувати комплексний підхід. Група вчених на чолі з Д. Барнсом розглядала категорію «громада» або «спільнота» у таких аспектах: 1) відображати легітимність громади як історично сформованої спільноти, що має спільну культуру, звичаї і традиції, минуле; 2) існування цієї спільноти як системи відносин між її членами (сімейні відносини, співіснування у спільному просторі, належність до певної соціальної групи тощо); 3) функціонування

громади як колективного споживача різноманітних суспільно-економічних благ; 4) четверте – необхідність розвитку громади з метою забезпечення надання громадських послуг, участь місцевих інститутів громадянського суспільства у життєзабезпеченні населення та виробничих процесах; 5) п'яте – існування громади як представника місцевого населення у політичних процесах і як безпосереднього суб'єкта процесу управління [9, с. 165].

Серед українських дослідників категорії «територіальна громада» та виділення її основних ознак, варто виділити напрацювання окремих відомих економістів. Зокрема, заслуговує нашої уваги дослідження М. Орзіха [10, с. 68], що розрізняє наступні властивості територіальної громади: - відношення місцевої громади до території, на якій вона розташована; - ідентифікація членами громади свого відношення до неї; - самоврядування громад, виступає основним способом адміністрування на цій території; - можливість суспільства до структурування; - розвиток соціального функціонування, що є передумовою забезпечення життєдіяльності членів відповідної громади; - функціонування суспільства і формування у ньому внутрішніх зв'язків згідно правових та соціальних норм, позиціонування громади як повноправного суб'єкта правовідносин; - стабільність та спільність інтересів, зв'язків і форм суспільних відносин всередині громади; - очевидна первинність місцевих громад щодо формування об'єднань, націй, народів, більших громад тощо.

На думку професора М. Баймуратова [7, с. 123] окрім зазначених вище ознак територіальної громади, важливе значення мають ще й такі як спільна комунальна власність громади, а також формування спільного місцевого бюджету за рахунок сплати місцевих податків і зборів.

Таким чином, територіальна громада – це природно сформована спільність людей, що мешкають, працюють або володіють нерухомим та рухомим майном на відповідній території у межах одного чи декількох населених пунктів, що мають єдиний адміністративний центр, і яка характеризується системою стійких зв'язків і можливістю забезпечувати спільні інтереси з питань власного життєзабезпечення, адміністративного,

соціально-економічного та культурного розвитку, обирає собі представників для здійснення самоврядування та є власником комунального майна.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: кол. монографія / за ред. В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. Київ: Атіка, 2014. 864 с.
2. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів та документів / за заг. ред. М. Пухтинського. Київ: Видавництво Академії муніципального управління, 2014. 508 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
6. Євдокімов О.В. Проблеми розвитку відокремлених територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 100-104.
7. Баймуратов М.О. Територіальна громада у національному та міжнародному вимірах. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 13. С. 121-132.
8. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2016. 128 с.
9. Тимечко І.Р. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 1 (7). С. 164-170.
10. Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місцеве і регіональне самоврядування України*. 2009. Вип. 1-2 (10-11). С. 67-75.

Я.П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Б. Шукалович,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ СПРОМОЖНОСТІ

Однією з основних вимог Європейської хартії місцевого самоврядування є наділення об'єднаних територіальних громад власними джерелами доходів, а також іншим майном та ресурсами, що є засобом цілеспрямованого та якісного вирішення проблем місцевого значення та забезпечує можливість місцевого самоврядування виконувати покладені на нього обов'язки. Адже фінансово-матеріальні ресурси разом із законодавчо визначеною компетенцією складають основу місцевого самоврядування та створюють передумови для реалізації комплексу заходів соціально-культурного і комунально-побутового змісту, що задовольнятимуть потреби місцевих мешканців.

Муніципальна реформа зводиться до об'єднання (укрупнення) територіальних громад, та створення передумов для їх спроможності (можливості) самостійно, за рахунок власних доходів та майна вирішувати питання місцевого значення. Як відомо, нормативними підставами реформування місцевого самоврядування є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [17] та урядові документи: Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [12]; Методика формування спроможних територіальних громад [38].

Зазначені акти закріплюють те, яким чином повинно відбуватись об'єднання громад, для того щоб вони у подальшому стали «спроможними».

Муніципальна та територіальна реформи, що тривають сьогодні в Україні, передбачають створення передумов для фінансової, організаційної та управлінської автономії ОТГ від органів державної влади. Така незалежність ймовірна за умови повного та ефективного використання всіх можливих ресурсів відповідної ОТГ. В даному випадку йдеться про оптимальний розвиток фінансово-економічного потенціалу ОТГ, що сприятиме формуванню її спроможності.

Фінансово-економічний потенціал ОТГ – це наявність суспільних відносин, об'єктів, кадрів, зв'язків, явищ та ресурсів, а також можливостей їх використання для забезпечення всебічного розвитку та спроможності відповідної ОТГ. Його формують наступні показники:

- зведена сума бюджетного потенціалу ОТГ;
- комунальна власність та земельні ресурси ОТГ;
- фінансово-економічний потенціал суб'єктів господарювання (що здійснюють свою діяльність на її території);
- наявність позабюджетних фондів [44, с. 54].

Фінансово-економічний потенціал, як передумова становлення спроможності ОТГ є динамічним та постійно змінюваним явищем, оскільки зміна одного із складових його елементів зумовлює зрушення пропорцій функціонального та територіального характеру всередині ОТГ.

Фінансовий та економічний розвиток ОТГ передбачає взаємодію комплексу пов'язаних між собою складових: виробничого потенціалу; трудових ресурсів; інноваційних ресурсів; інформаційного потенціалу; підприємницьких ресурсів; фінансових можливостей [44, с. 55].

Сукупність елементів фінансово-економічного розвитку ОТГ є передумовою утворення фінансових ресурсів або врахуванням їх вартісної основи, що в системі їх комплексного розвитку гарантує стабільний соціально-економічний розвиток ОТГ.

Згідно Методики формування спроможних територіальних громад, «спроможні територіальні громади – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [38]. Таким чином, спроможною територіальною громадою є така ОТГ, де джерела наповнення місцевого бюджету, матеріальні та фінансові ресурси, інфраструктура та кадровий потенціал забезпечать розв'язання її представницькими органами вирішення усіх питань місцевого розвитку, в інтересах жителів громади.

О.В. Євдокімов розкриває зміст поняття «фінансова спроможність регіону». На думку вченого – це фінансова здатність регіону задовольняти основні соціально-економічні потреби жителів регіону та забезпечувати фінансування загальнодержавних функцій, пропорційно фінансовим можливостям регіону» [45, с. 85], акцентуючи увагу на питанні реалізації функцій органів місцевого самоврядування та органів влади.

Учений визначає спроможність як складову категорії «конкурентоспроможність регіону», яка дає можливість характеристики конкурентоспроможності регіону зі сторони фінансів [45, с. 86]. Дещо схожу позицію займає і О. Іванова [47, с. 220], визначаючи спроможність міста як його здатність до подання заявки на позики, контролю, управління та їх повернення, та виокремлює ключові аспекти фінансової спроможності, серед яких: діяльність органів фінансового управління, управління бюджетом та наявність фінансової інформації. В даному випадку увага вченої зосереджена на відображенні спроможності як наслідку управлінської діяльності.

В.Г. Поліщук та І.О. Вахновська виділяють два аспекти, що характеризують фінансову та економічну спроможність. Це відповідний стан соціально-економічної системи та передумови для майбутнього розвитку та

забезпечення конкурентоспроможності [48, с. 132]. Х.О. Патицька визначає фінансову спроможність, як стан фінансових ресурсів, кругообіг капіталу та ресурсної здатності регіону до здійснення економічного розвитку [48, с. 43].

Таким чином, спроможність ОТГ – це її здатність до накопичення та раціонального використання наявних фінансових, матеріальних, кадрових та інших ресурсів, а також виявлення та за діяння їх резервів, з метою задоволення поточних потреб, розвитку території, формування конкурентоспроможності ОТГ у майбутньому.

Серед гарантій матеріально-фінансової спроможності органів місцевого самоврядування виділяють:

- закріплення Конституцією України матеріальної та фінансової бази, що необхідна для повноцінної реалізації органами місцевого самоврядування покладених на них завдань;
- норми Конституції України з питань захисту законом права комунальної власності на рівних умовах із правами власності інших суб'єктів;
- закріплення норм про фінансування ОТГ за принципами функціонування міст обласного значення, коли податок на доходи фізичних осіб та єдиний податок спрямовуються до місцевого бюджету (це становить близько 73 % загальної суми доходів місцевого бюджету);
- заборона органам державної влади втручатися в процес формування, затвердження та виконання місцевих бюджетів, окрім випадків передбачених законами України;
- закріплення обов'язку держави матеріально підтримувати об'єднані територіальні громади, гарантуючи органам місцевого самоврядування доходну базу, що необхідна для надання місцевим мешканцям комплексу соціальних та адміністративних послуг та економічного розвитку відповідної території;
- право органів місцевого самоврядування мати власні позабюджетні кошти та майно, зокрема встановлювати місцеві податки та збори, випускати місцеві позики, лотереї та цінні папери (ст. 68-70 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [21].

Збільшення дохідної бази місцевих бюджетів було першочерговим завданням муніципальної реформи, адже з цих коштів відбувається фінансування дитячих садків, шкіл, клубів, бібліотек, спортивних майданчиків та стадіонів та загалом забезпечується благоустрій населених пунктів. Разом з тим, очевидно, що держава поки що допомагатиме у фінансуванні освіти, медицини за нестачі коштів тим ОТГ, які цього потребують. Крім того, держава буде підтримувати ті громади, що добровільно об'єдналися шляхом виділення коштів з державного бюджету, залучення іноземних коштів з міжнародних фінансових фондів, в тому числі для реконструкції закладів бюджетної сфери [49].

Вивчення проблем економічного розвитку об'єднаних територіальних громад свідчить про потребу формування їх матеріально-фінансової самостійності та проведення надзвичайно важливих змін у різних напрямках їх функціонування.

Список використаних джерел

11. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

12. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

13. Методика формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>

14. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади. Практичний посібник/ Н.В. Васильєва та ін. Київ, 2017. 108 с.

15. Євдокімов О.В. Переваги, недоліки та проблеми об'єднання територіальних громад в Україні. *Science without borders*. 2018. Vol.5. P. 84-86.

16. Поліщук В.Г., Вахновська Н.А. Концептуальна модель фінансової спроможності регіонів держави. *Економічний форум: наук. журн.* 2016. № 3. С.131-137.

17. Патицька Х.О. Нарощення податкового потенціалу об'єднаних територіальних громад в контексті забезпечення їх фінансової спроможності. *Причорноморські економічні студії.* 2017. № 21. С. 42-46.

18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Лешанич С.Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. *Моделювання регіональної економіки.* 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_32

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В. Яворська,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Становлення об'єднаних територіальних громад в Україні

Із перших років незалежності України було започатковано і проведено цілу низку фундаментальних реформ, що зумовлюють розвиток і функціонування численних соціальних і правових інститутів, економічних і політичних процесів у нашій державі. Проте, зазначені зміни зовсім не позначалися на якості життя людей у нашій державі, що і надалі продовжували жити з одними і тими ж труднощами та проблемами кожного конкретного міста, селища чи села.

Кінець 2013 – початок 2014 року для нашої держава стали переломним моментом. У порядок денний Верховної Ради України було внесено питання щодо продовження реформи територіальної організації влади, а саме – надання максимально повного обсягу повноважень на місцевий рівень. З метою ефективного та поетапного впровадження реформи місцевого самоврядування Уряд запропонував 5 кроків [1, с. 85-86].

1-й крок – це встановлення територіальної основи для реалізації владних повноважень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади за допомогою створення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою країни. Відповідно до концепції цієї реформи можна побудувати зовсім просту і логічну систему місцевого самоврядування. Ця структурована система

у майбутньому повинна забезпечити функціональне і повноцінне життя в українських селах і містах. Адже місцева влада в європейських країнах забезпечує умови для надання людям послуг, облаштовує благоустрій населених пунктів, тоді як центральні органи держави займаються виключно політикою усієї держави або розвитком економіки.

2-й крок – передбачав розмежування повноважень між власне органами місцевого самоврядування на різних рівнях. При цьому зазначалося, що найбільш важливі функції і повноваження, які забезпечують основні права та інтереси жителів громад, необхідно передати безпосередньо на той рівень, де ці люди проживають.

3-й крок – передбачає розмежування повноважень органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням. А саме передачу владних повноважень від районних державних адміністрацій органам та посадовим особам місцевого самоврядування. При цьому, президентська вертикаль матиме лише функцію контролю за дотриманням прав людини і громадянина. Адже за останні десять років влада в Україні переважно централізовувалася, при чому значне коло повноважень були зосереджені в руках державної виконавчої влади. Зокрема, це стосувалося реєстрації шлюбів і оформлення дозволів на будівництво, тощо. В результаті, значно зросли видатки державного бюджету, що зумовило нераціональне їх використання. Крім того, створювалися різні корупційні схеми, що наскрізь пронизували владну вертикаль.

4-й крок – це процедура визначення кількості ресурсів, що потрібні на кожному територіальному рівні. Це потребує повного оновлення бюджетного процесу. Відомо, що процес об'єднання територіальних громад точно збільшить самі громади, що своєю чергою збільшить кількість ресурсів на місцях. При цьому, громада сама буде мати право розпоряджатися цими ресурсами. Таким чином, від такого процесу виграють, безумовно, жителі сіл і містечок що братимуть участь в такому об'єднанні. Всі бюджети новостворених об'єднаних територіальних громад матимуть прямі трансфертні відносини із державним бюджетом. Таким чином, кошти в місцеві об'єднані

громади будуть поступати стабільно, за рахунок чого можна спрогнозувати свої видатки на кілька років. Слід зазначити, що саме місцеві податки будуть основою місцевого бюджету. Своєю чергою бюджет буде на пряму залежати від суспільства і влади. Ця система створює мотивацію у влади і самих мешканців до ефективного збору і сплати податків.

5-й крок – це створення умов для здійснення суворого контролю і підзвітності органів місцевого самоврядування перед мешканцями відповідної громади і перед державою в цілому. Місцеві виборці повинні ясно розуміти, що саме від їх вибору у майбутньому буде залежати те, наскільки ефективно будуть працювати місцеві органи влади. Одночасно буде запроваджена система персональної відповідальності місцевої влади за прийняті рішення в об'єднаних територіальних громадах на предмет відповідності законодавству України.

Отже, дана реформа потрібна для того, щоб населення України могло вибирати відповідальних та компетентних людей, що будуть наділені відповідними повноваженнями та ресурсами, а також відповідальністю за прийняті рішення [1, с. 89].

Слід зазначити, що муніципальна реформа в Україні визначена великою кількістю нормативно-правових актів. Зокрема: Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 18 червня 2014 № 591-р [2]; Законом України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156 [3]; Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 р. № 333 [4]; Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» 06.08.2014 р. № 385 [5]; Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157 [6] і ін.

З метою вирішення важливих проблем на рівні об'єднаних територіальних громад, потрібно насамперед вирішити питання щодо

забезпечення фінансової підтримки держави окремих об'єднань громад. Зважаючи на це, було прийнято два закони: перший, це Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [6], а другий закон регулює питання співпраці об'єднаних територіальних громад. Це Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [7]. При цьому, необхідно зауважити, що і раніше Конституція України передбачала можливість об'єднання кількох сіл, селищ або міст в єдину територіальну громаду, проте правового регулювання процедури такого об'єднання та формування представницьких органів місцевого самоврядування у них не визначалося [8].

Визначальною метою Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», як зазначають його творці, є формування правових гарантій і можливостей задля підвищення ролі місцевого самоврядування, розвитку фінансово спроможних сільських територіальних громад, створення реально ефективних рад територіальних громад, а також їх виконавчих структур, що своєю чергою повинно зумовити покращення надання органами місцевого самоврядування відповідних послуг адміністративного та соціального змісту, створення передумов для стабільного розвитку і ефективного використання бюджетних коштів [9, с. 201].

Забезпечувати реалізацію потенціалу ОТГ і місцевого самоврядування загалом має прийняття нової редакції закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [10]. Зазначений законопроект детально передбачає визначеність сфер місцевого самоврядування, і безпосередньо регламентує комплекс повноважень місцевих органів влади найнижчого рівня, і їх виконавчих органів. Крім того, законопроект має на меті визначити повноваження районних і обласних рад.

Основною причиною того, що в Україні територіальна та муніципальна реформи було розпочато з об'єднання територіальних громад, стало те, що у нас є значна кількість населених пунктів з невеликою кількістю населення, що зумовлює фактичну відсутність можливостей для ефективного розвитку сільських населених пунктів. Внаслідок цього, відбувається трудова міграція – економічно активна частина мешканців сільських населених пунктів

переїжджає до великих міст або взагалі виїжджає за межі території України. Зважаючи на це, держава не може забезпечувати якісного надання адміністративних послуг такому населенню [11, с. 25].

Для того щоб набути необхідний досвід і відповідну компетенцію з ефективної реалізації отриманих повноважень у фінансовій, соціальній, адміністративній та господарській сферах, новоствореним ОТГ потрібно кілька років практичної роботи. Основним ризиком, що сьогодні існує під час формування ОТГ є дуже висока політизація цих процесів. Адже будь-які успіхи або невдачі діяльності новостворених ОТГ використовуються в кон'юнктурних інтересах різних за вектором політичних сил. Крім того, об'єднання територіальних громад здійснюється не за перспективним планом, що відповідно затверджений і економічно вигідний, а за рахунок особистих інтересів, а це часто не відповідає реально існуючим потребам мешканців таких громад [12, с. 18].

Підсумовуючи, варто зазначити, що одним з визначальних напрямків системних соціальних трансформацій в Україні є проведення реформування територіальної організації влади на принципах децентралізації. Ця реформа розпочалася в Україні в 2014 у зв'язку із затвердженням Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Базовою складовою цієї реформи є збалансування адміністративно-територіального устрою держави, як просторової сфери функціонування органів влади через формування повноцінних об'єднаних територіальних громад. Завданням зазначеного збалансування є створення дієвої системи публічної влади, що може забезпечити належні умови для життєдіяльності людей і створить можливості для соціально-економічного прогресу всіх регіонів України через раціональне використання їх потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Кращі практики муніципального розвитку в Україні / уклад. С. Маліков і ін. Київ: Ніка Прінт, 2012. 398 с.

2. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 591-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80#Text>

3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>

6. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

7. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

9. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів та документів / за заг. ред. М. Пухтинського. Київ: Видавництво Академії муніципального управління, 2014. 508 с.

10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Міжмуніципальне співробітництво: збірник нормативно-правових та інформаційно-аналітичних документів / укл. Т.В. Журавель, Д.Ю. Записний, Р.П. Чухвицький. Київ, 2019. 154 с.

12. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад. Київ: Асоціація міст України, 2020. 140 с.

О. З. Панкевич,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЙОГО СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ

Видається очевидним, що вітчизняний орган конституційної юрисдикції, який повинен забезпечувати верховенство Конституції України, так би мовити, за визначенням, перебуває у центрі зіткнення політичних (а, подеколи, й економічних) інтересів різноманітних груп впливу. Натомість хотілося би вірити, що судді цього вищого державного органу ніколи не забувають відомі та часто цитовані положення ч.2 ст. 3 Основного Закону: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Не секрет, що рівень довіри нашого суспільства до діяльності цього органу конституційної юрисдикції (особливо після винесення ним протягом останніх років низки горезвісних рішень на кшталт офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України» [1, ст. 1137]) є доволі низьким. Як серед пересічних громадян України, так і серед політиків лунають навіть доволі радикальні твердження про доцільність, а то й про необхідність, повної ліквідації Конституційного Суду України (далі – КСУ) як самостійної державної інституції [2;3].

Як відомо, подібні заяви значно почастишали після ухвалення суддями КСУ наприкінці жовтня 2020 року рішення щодо скасування кримінальної відповідальності за недостовірне декларування [4].

Це спричинило навколоконституційну дискусію, розмови про загрозу скасування безвізового режиму, протести, обмін скандальними обвинуваченнями між суддівським корпусом та громадянським суспільством – все те, що ... в медіа та соцмережах фігурує, як конституційна криза [5].

Проте, всі причини та обставини цієї кризи потребують окремого зваженого і глибокого наукового дослідження. Натомість, у даній доповіді торкнемося лише частини «мозаїки» – питання про юридичну природу КСУ та його місце серед органів державної влади на сучасному етапі.

Насамперед зауважимо, що раніше (принаймні, до 2016 р.) значна кількість вітчизняних науковців (М. Козюбра, Г. Мурашин, А. Селіванов, О. Скакун, В. Скомороха) характеризувала КСУ як судовий орган або, принаймні, орган, що належить до судової гілки влади. Слід визнати, що до вказаного року дійсно існували вагомі формальні аргументи для такої позиції, адже ч. 3 ст. 124 Конституції України в її первинній редакції 1996 р. прямо зазначала: *«Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції»* [6].

Водночас ситуація, гадаємо, докорінним чином змінилася із прийняттям Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [7, с. 165], внаслідок чого із розділу VIII «Правосуддя» виключено будь-яку згадку про КСУ. У такий спосіб, на думку одеських науковців, було «враховано особливе функціональне призначення Конституційного Суду України та здійснюваний ним вплив на організацію та здійснення публічної влади [8, с. 34]. Однією з визначальних причин заперечення судової природи Конституційного Суду України є здійснення ним компетенційної діяльності, сутністю якою виступає конституційний контроль» [8, с. 34].

Як слушно наголошує у цьому контексті відомий конституціоналіст М. Савчин, «говорячи про місце конституційної юстиції у механізмі правового захисту конституції, а у вужчому розумінні – у системі поділу влад, слід сказати про *головну тенденцію* (курсив наш. – О.П.). Сьогодні прийнято

вважати, що конституційне правосуддя знаходиться поза межами системи поділу влад. Іншими словами конституційну юстицію можна розуміти як особливу інституційну форму прояву вищої юридичної сили основного закону, тобто її гарантом» [9, с. 118].

Відтак, на наш погляд, сьогодні заслуговує на увагу думка про те, що поряд із законодавчою, виконавчою і судовою владою існує четверта гілка влади – контрольна, складовою якою пропонували визначати й Конституційний Суд України (наприклад, В. Гергелійник) [8, с. 33].

Компромісною і доволі цікавою видається позиція І.Г.Бичкова. У своєму дисертаційному дослідженні він розрізняє два аспекти місця КСУ в механізмі поділу влади: функціональний та інституціональний: «Виходячи з функціонального аспекту, ... Конституційний Суд України фактично залишається професійним екстраординарним органом судової влади. На це вказує і юрисдикційний характер його діяльності, що неодмінно пов'язаний із вирішенням питань про право, і фаховий характер складу, форма рішень та процедура їх прийняття. Звісно такий висновок жодним чином не означає, що КСУ повинен набувати ознак четвертої ланки юрисдикції, яка б здійснювала контроль рішень загальних судів, адже такий підхід суперечив би конституційним та законодавчим нормам, які визначають їх компетенцію. Але водночас можна констатувати, що Конституційний Суд України певною мірою є інституційно лояльним до судової гілки влади, виходячи зі спільної мети забезпечення принципу верховенства права та потреб забезпечення одноманітності у правозастосуванні в межах національної правової системи. Що ж стосується інституціонального аспекту місця КСУ в механізмі поділу влади, то виходячи з обраної вітчизняним законодавцем нормативно-правової моделі визначення його неупереджено «арбітражного» статусу, порядку формування та юридичної сили прийнятих рішень, він беззаперечно виступає специфічним органом влади, що не входить до жодної з гілок влади та є рівновіддаленим від них [10, с. 137].

На завершення зазначимо, що в сучасних юридичних реаліях є багато парадоксального. Наприклад, із зарубіжного досвіду відомо, що Швейцарська Конфедерація (офіційна назва – нім. Schweizerische Eidgenossenschaft, фр. Confédération suisse, італ. Confederazione Svizzera, рет. Confederaziun svizra) де-факто сьогодні є федерацією.

З іншого боку, якщо «найвищим судом у системі судоустрою України» є «Верховний Суд» (ч. 3 статті 125 Конституції України), а не Верховний Суд *України*, то питання «Чи є Конституційний суд *судом*?» [218, с. 137] не видається таким вже й дивним. Зрештою, пригадуєте афоризм Козьми Пруткова: «якщо на клітці слона прочитаєш напис «буйвол», не вір очам своїм»?

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. стор. 289, стаття 1137.

2. Саакашвілі пропонує скасувати Конституційний суд України. URL: https://24tv.ua/saakashvili-hoche-skasuvati-konstitutsiyniy-sud-novini-ukrayini_n1368499

3. Федір Веніславський пояснив, чому складно буде ліквідувати Конституційний Суд України. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/172567-fedir-venislavskiy-poyasniv-chomu-skladno-bude-likviduvati-konstitutsiyniy-sud-ukrayini>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

5. Мігачова О. Конституційна криза чи штучний скандал? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3147244-konstitucijna-kriza-ci-stucnij-skandal.html>
6. Конституція України від 28.06.1996 (Документ 254к/96-ВР, перша редакція). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text>
7. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 28. ст.532). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
8. Терлецький Д.С., Батан Ю.Д., Запорожець В.І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д.С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.
9. Савчин М. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020: монографія. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2020. 384 с.
10. Бичков І. Г. Місце органів конституційної юрисдикції в механізмі стримувань і противаг демократичної правової держави: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2021. 238 с.
11. Буняк В. Чи є Конституційний Суд України судом? URL: <http://bsb-partners.com/chy-ye-konstytuczijnyj-sud-ukrayiny-sudom/#top>
12. Мусіяка В. Чи є Конституційний суд судом? URL: https://zn.ua/ukr/internal/chi-ye-konstituciyniy-sud-sudom-243696_.html

В. М. Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії права, конституційного та
приватного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ: КОНСТИТУЦІЙНІ ТА КОНВЕНЦІЙНІ НОРМИ

У правовій державі особливе місце займає право на життя, свободу та особисту недоторканність. У науковій літературі їх зазвичай відносять до особистих прав і свобод. Основне призначення особистих прав полягає в тому, щоб гарантувати людське життя і забезпечити захист від будь-яких форм насильства, жорстокого або принижуючого людську гідність поводження; індивідуалізувати громадянина, створити йому умови особистої недоторканності і невтручання в приватне та сімейне життя; гарантувати індивідуальну свободу, можливість безперешкодного вибору різних варіантів поведінки в сфері національних, моральних, релігійних та інших відносин, де індивід виступає як біосоціальна істота. Будучи за своєю природою фундаментальними, вони базуються на міжнародних нормах та принципах і гарантовані Конституцією України.

Конституція України визначає найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку (ст. 3) [1]. Реалізація цієї конституційної норми забезпечується декларуванням окремих гарантій. Так у ст. 29 Конституції України закріплюється важлива складова загальної концепції про утвердження і забезпечення прав і свобод людини, а саме стверджується, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Реалії сьогодення диктують нові стандарти захисту прав і свобод людини. Можна з упевненістю стверджувати, що дієвість

конституційних положень все частіше опиняється під пильним поглядом міжнародно-правових норм.

На сьогодні саме Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (надалі – Конвенція) є найбільш ефективно застосовуваною серед множини міжнародних документів [2]. Це пов'язано насамперед із зростанням практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) за участю України. За офіційними даними, розміщеними на сайті Міністерства юстиції України, виявлені порушення права на свободу та особисту недоторканість (ст. 5 Конвенції), за кількістю поступають лише порушення права на справедливий судовий розгляд та порушення майнових прав (ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції). ЄСПЛ відносить розглядуване порушення ст. 5 Конвенції до справ «як такі що постійно констатуються судом у справах проти України» [3].

Закріплення дієвого механізму захисту права на свободу та особисту недоторканість є важливою гарантією належної реалізації кожної людини як повноправного учасника будь-яких суспільних відносин. Зміст ст. 5 Конвенції, яка визначає гарантії дотримання права на свободу та особисту недоторканість суттєво відрізняється від нормативних конструкцій інших міжнародних актів, які захищають це право. Так, наприклад, у ст. 3 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. лише стверджується, що «кожна людина має право на життя, на свободу і особисту недоторканість» [4].

На відміну від цього у ст. 5 Конвенції закріплюється вичерпний перелік правових підстав допустимого обмеження цього права на свободу та особисту недоторканість. Це свідчить про максимально високий рівень забезпечення цього права в контексті зробленого порівняння. У рішенні у справі «Руслан Яковенко проти України» (заява № 5425/11) від 04 червня 2015 р. ЄСПЛ наголошує, що «важливі гарантії ст. 5 Конвенції не залежать від національного законодавства» [5].

Цим положенням черговий раз визначається важливість забезпечуваності права на свободу та особисту недоторканість. У рішенні у справі «Де Вільде

(De Wilde), Ooms (Oovs) і Versyp (Versyp) проти Бельгії» від 18 червня 1971 р. Європейський суд з прав людини називає це право найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції. Саме особиста свобода є такою фундаментальною умовою, якою кожен повинен користуватися і позбавлення якої дуже ймовірно матиме прямий і негативний вплив на користування багатьма іншими правами [6].

Відповідно до змісту гарантованого конвенційною нормою права на свободу та особисту недоторканість, можна стверджувати, що вона захищає особисту свободу людини. Перш, ніж визначати межі чинності розглядуваної норми слід визначитися із змістом поняття «позбавлення свободи», яке вжито у ст. 5 Конвенції. Аналіз рішень ЄСПЛ щодо України дозволяє виділити такі його складові:

- 1) цей захід застосовується державою або перебуває у сфері державної відповідальності відповідно до вимог Конвенції;
- 2) захід полягає в утриманні особи у місці, обмеженому певними просторовими межами;
- 3) застосовуваний захід не є елементом змісту правового статусу особи.

Законність позбавлення свободи відповідно до Конвенції 168 передбачає дотримання матеріальних і процесуальних норм національного права. При цьому також вимагається, щоб позбавлення свободи відповідало меті, що впливає зі ст. 5 Конвенції, яка полягає у захисті людини від свавілля [7].

Окрім цього регламентовані у державі винятки правомірного позбавлення свободи людини мають відповідати нормам принципу верховенства права. Так у рішенні у справі «Луценко проти України» (заява № 6492/11) від 03 липня 2012 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що законне позбавлення волі за національним законодавством усе одно може бути свавільним [8]. У розумінні ЄСПЛ «свавільність» не розуміється лише як невідповідність національному законодавству. Як порушення Конвенції, зокрема, розглядається недобросовісність, або введення в оману з боку державних органів [9] або ж коли таке позбавлення свободи не було необхідним за конкретних умов [10].

Чинність конвенційної норми про право на свободу та особисту недоторканість слід розуміти як її дію у часі, просторі та за колом осіб.

Дія ст. 5 Конвенції у часі визначається особливостями дії Конвенції як міжнародного договору відносно конкретної держави. В контексті об'єкта захисту Конвенція охоплює весь період здійснення відносно особи заходів щодо позбавлення її права на свободу та особисту недоторканість.

Просторова сфера дії передбачених ст. 5 Конвенції гарантій не визначається якоюсь територією конкретної держави. Вона охоплює обов'язок держави забезпечити право на свободу та особисту недоторканість кожній людині, яка перебуває під її юрисдикцією, як це передбачено у ст. 1 Конвенції.

Чинність ст. 5 Конвенції щодо кола осіб визначається можливістю поширення цієї норми на певне коло суб'єктів. Їх умовно можна поділити на загальних і спеціальних. Перша група суб'єктів складається із фізичних осіб, які не характеризуються якимись спеціальними ознаками. Поряд з цим із змісту ч. 1 ст. 5 Конвенції можна виділити і спеціальних суб'єктів. Так тут вказується про особливості правомірного позбавлення свободи неповнолітніх осіб, психічно хворих, алкоголіків або наркоманів, осіб щодо яких проводиться процедура депортації або екстрадиції.

Залежно від того на яке коло суб'єктів поширюється дія ст. 5 Конвенції мета правомірного позбавлення свободи може змінюватися. Так, у справі «Ічин та інші проти України» (заяви №№ 28189/04 і 28192/04) від 21 грудня 2010 р. ЄСПЛ визнав свавільним порушенням п. 1(d) ст. 5 Конвенції поміщення двох неповнолітніх у приймальникрозподільник. Суд стверджує, що у матеріалах справи ніщо не свідчить про те, що застосування такого заходу до неповнолітніх було здійснено з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або, що під час перебування в цій установі заявники брали участь у тих чи інших виховних заходах [11].

Незважаючи на передбачення окремих винятків щодо позбавлення права на свободу та особисту недоторканість відносно спеціальних суб'єктів, зрештою це не означає відсутність можливості поширювати на них випадки

загальних підстав позбавлення свободи, які визначені в інших пунктах ч. 1 ст. 5 Конвенції.

На завершення слід зазначити, що застосування ст. 5 Конвенції є важливою гарантією забезпечення захисту права на свободу та особисту недоторканність. Її ефективна реалізація повинна узгоджуватися із відповідними правилами чинності конвенційної норми в часі, просторі та за колом осіб. Численні випадки порушення права на свободу та особисту недоторканність засвідчують доцільність узгодження випадків правомірного позбавлення свободи із вичерпним переліком зазначеним у ст. 5 Конвенції. Особливості реалізації кожної із цих правових підстав розкривається у практиці ЄСПЛ і мають враховуватися Україною при здійсненні позбавлення права на свободу та особисту недоторканність.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 17.06.2021).
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 17.06.2021).
3. Справа «Харченко проти України» (Заява № 40107/02): Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_662 (дата звернення 17.06.2021).
4. Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 17.06.2021).
5. Справа «Руслан Яковенко проти України» (Заява № 5425/11): Рішення Європейського суду з прав людини від 04 червня 2015 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a79 (дата звернення 17.06.2021).
6. Справа «Де Вільде (De Wilde), Оомс (Oovs) і Версіп (Versyp) проти Бельгії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 170 червня 1971

року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_161(дата звернення 17.06.2021).

7. Справа «Амуур проти Франції»: Рішення Європейського суду з прав людини від 25 червня 1996 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_878 (дата звернення 17.06.2021).

8. Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11): Рішення Європейського суду з прав людини від 03 липня 2012 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_852 (дата звернення 17.06.2021).

9. Справа «Моарен проти Німеччини» (Заява № 11364/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 09 липня 2009 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_110 (дата звернення 17.06.2021).

10. Справа «Нештак проти Словаччини» (Заява № 65559/01): Рішення Європейського суду з прав людини від 27 лютого 2007 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_665 (дата звернення 17.06.2021).

11. Справа «Ічин та інші проти України» (Заяви №№ 28189/04 і 28192/04): Рішення Європейського суду з прав людини від 21 грудня 2010 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_661. (дата звернення 17.06.2021).

Д. С. Пономарьова,
*аспірантка кафедри державно-правових
дисциплін та міжнародного права
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди)*

КЛАСИФІКАЦІЯ ОЗНАК ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Для забезпечення ефективної взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами в мирний час і особливий період, враховуючи зростаючі внутрішні та зовнішні загрози безпекового середовища, важливо чітко розуміти сутність та характерні ознаки цієї взаємодії як одну з передумов її успішної реалізації.

Згідно з п. 7 Положення про Міністерство оборони України останнє під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, та тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, тощо [1]. Тобто метою взаємодії Міністерства з іншими державними органами є виконання покладених на нього завдань.

У Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» надається визначення поняття взаємодії в контексті цієї Стратегії в наступному розумінні: взаємодія – це розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [2]. В інших нормативно-правових актах, що визначають адміністративно-правовий статус і регулюють діяльність

Міністерства оборони України сутність взаємодії не тлумачиться, хоча дане поняття дуже часто вживається.

Про засадничий принцип взаємодії йдеться й у Стратегії воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона», метою якої визначено завчасно підготовлену та всебічно забезпечену всеохоплюючу оборону України на засадах стримування, стійкості та взаємодії. У положеннях Стратегії воєнної безпеки України уточнено, що недостатній рівень взаємодії та неузгодженість заходів, що здійснюються силами оборони, іншими складовими сектору безпеки і оборони України, а також відсутність належної координації їх дій з іноземними партнерами та міжнародними організаціями в ході підготовки до збройного захисту України у разі збройної агресії, збройного конфлікту або відбудовного періоду після закінчення воєнних дій є суттєвими ризиками у сфері воєнної безпеки [3]. Більш того, здатність до ефективної взаємодії під керівництвом єдиного центру стратегічного управління усіх суб'єктів оборонно-промислового комплексу є міжнародно визнаним критерієм якості функціонування оборонно-промислового комплексу [4], про що наголошується в Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року.

У контексті дослідження Р. Л. Степанюк виділяє обов'язкові елементи взаємодії, а саме: 1) спільність діяльності; 2) узгодженість (скоординованість) діяльності; 3) вмотивованість діяльності; 4) зміст цієї діяльності; 5) наявність як мінімум двох суб'єктів діяльності [5, с.195]. Ю. Ф. Кравченко виокремлює такі характерні ознаки взаємодії, що вирізняють її поміж інших видів діяльності, як: 1) погодженість заходів; 2) спрямованість діяльності; 3) спільність дій; 4) наявність не менше двох суб'єктів; 5) ієрархічність взаємодії; 6) активна форма діяльності; 7) зміст виконуваних завдань [6, с.500].

Отже, підсумовуючи вище сказане, пропонуємо визначити сутність поняття взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами як скоординовану Кабінетом Міністрів України діяльність Міністерства оборони України, що здійснюється з не підпорядкованими

Міністерству державними органами спільно та узгоджено за цілями, місцем, часом та іншими аспектами з метою виконання поставлених задач і досягнення цілей як конкретного результату цієї діяльності.

Ознаками взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами вважаємо наступні: 1) універсальні сутнісні ознаки взаємодії як соціального та управлінського явища: – наявність щонайменше двох не підпорядкованих один одному суб'єктів; – основою взаємодії є установлені взаємозв'язок / взаємозв'язки; – ініціатором може будь-яка сторона; – активний характер діяльності, націленої на конкретний результат; – передбачає координацію дій залучених суб'єктів; – узгодженість дій / позицій суб'єктів взаємодії за цілями, завданнями, тривалістю, часом, місцем, методами, засобами та іншими організаційними й управлінськими аспектами; – системний характер встановлених взаємозв'язків; – спільна вмотивованість учасників; – єдність цілей, спільність і спрямованість діяльності, незважаючи на відмінність в сферах компетенції і повноважень учасників; – метою взаємодії є досягнення її результатів із врахуванням синергії від взаємодії, що обґрунтовує доцільність об'єднання зусиль декількох суб'єктів; – зовнішнім вираженням взаємодії є її форми, внутрішнім – зміст тощо;

2) специфічні сутнісні ознаки безпосередньо взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами: – однією стороною взаємодії обов'язково виступає Міністерство оборони України або його відповідний структурний підрозділ / посадова особа, а іншою стороною – як мінімум один суб'єкт із передбаченого чинним законодавством переліком можливих учасників, зокрема з інших державних органів, допоміжних органів і служб, утворених Президентом України, тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України, органів місцевого самоврядування, відповідних органів іноземних держав і міжнародних організацій. Така взаємодія регулюється адміністративно-правовим законодавством, у тому числі шляхом визначення та нормативного закріплення правового статусу, компетенції, повноважень, відповідальності,

функцій і завдань Міністерства оборони України та інших державних органів, їх інтересів [7, с.58], що обумовлюють виникнення взаємозв'язків, що передбачають взаємодію, а також регламентації процедури й порядку узгодженої взаємодії в мирний час та особливий період тощо. Діяльність Міністерства оборони України, у тому числі і його взаємодія з іншими державними органами, координується Кабінетом Міністрів України; метою взаємодії є ефективне виконання покладених на Міністерство оборони завдань відповідно до чинного законодавства. Слід також відмітити спільність діяльності суб'єктів цієї взаємодії обумовлена єдиними цілями та спільними завданнями щодо захисту національних інтересів України, забезпеченням національної безпеки і оборони держави.

Досліджуваний вид взаємодії є важливим напрямком як внутрішньої, так і зовнішньої державної політики; є стратегічним принципом ефективного державного управління та критерієм його якості, і відповідно недостатній рівень взаємодії Міністерства оборони України позиціонується як суттєвий ризик у сфері національної безпеки і оборони. Він передбачає як досягнення результатів поточної діяльності, так і розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами (Європейським Союзом, Північноатлантичним альянсом (НАТО) та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки), прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України, узгодження державної оборонної політики України з євроатлантичними нормами.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671 «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>

2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 № 442-р «Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

5. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Х. : НікаНова, 2012. 382 с.

6. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.

7. Kasianenko L., Shopina I., Karmalita M., Muliavka D. Interest in the context of tax relations: traditional approach and trends of tax management development. *Juridical Tribune (Tribuna Juridica)*. 2020. № 10.1. P.56-68.

В. А. Приймак,

*ад'юнкт наукового відділу організації підготовки
та атестації науково-педагогічних кадрів
науково-методичного центру організації
наукової та науково-технічної діяльності
(Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського)*

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Протидія корупції та корупційним правопорушенням в органах військового управління являє собою складний багатоплановий процес з великою кількістю суб'єктів, метою якого є забезпечення доброчесності, законності та прозорості діяльності зазначених органів. Для того, щоб поставлені завдання та цілі втілювалися у практичну реальність, необхідно чітко та конкретно визначити критерії оцінювання ефективності діяльності з протидії корупційним правопорушенням.

Система міжнародних стандартів ISO визначає критерій як міру відбиття цілісності властивостей об'єкта, що забезпечує його існування; методологічний інструментарій управління якістю освіти; ідеальний зразок, що відображає вищий, досконалий рівень досліджуваного явища; засіб вибору або виміру альтернатив. А показник – це конкретний вимірник критерію, що робить його доступним для спостереження, обліку й фіксування. Характеристика критерію прямо залежить від об'єкта дослідження, внаслідок чого моніторинг може розглядатися як методологічний інструментарій управління якістю освіти, як засіб, необхідний для вибору стратегії розвитку професійної підготовки, підстава для оцінки реального рівня досягнень тощо. Для будь-якого критерію характерна наявність показників, які відбивають найбільш важливі стійкі властивості об'єкта, що забезпечують його існування. Головними

характеристиками «показника» є конкретність, що дозволяє розглядати його як більш частковий стосовно критерію, і діагностичність, що дозволяє йому бути доступним для спостереження й обліку [1].

Фахівці виділяють принаймні шість елементів, особливо важливих для ефективного подолання корупційної злочинності. По-перше, країна повинна мати дієві чіткі закони й нормативні акти, прості та надійні для виконання. Це у свою чергу вимагає наявності судових органів, належним чином фінансованих і незалежних від політичного тиску, а також чесних, добре підготовлених і адекватно оплачуваних працівників регулятивних органів, суддів, прокурорських працівників і працівників правозастосовних органів. По-друге, слід виключити необов'язковий контроль над економікою та скоротити обсяг державного втручання в економіку. Скорочення обсягу втручання й адміністрування з боку держави зменшує потенціал для корупції. Наприклад, чим менше ліцензій потрібно надати та чим менше дозволів потрібно одержати, тем менше залишається можливостей для вимагання й давання хабарів. По-третє, потрібно створити належним чином контрольовану, чітко регульовану та конкурентоспроможну фінансову систему, яка функціонує на комерційній основі й не піддану впливу рішень, що стосуються надання кредитів і що засновані на особистих або політичних зв'язках. По-четверте, підвищити прозорість і підзвітність діяльності уряду та процесу ухвалення рішень. Потужний засіб протистояння корупції полягає в тому, щоб висвітлювати діяльність уряду, публікуючи інформацію про його роботу й ухвалені рішення, підключити громадськість до ухвалення таких рішень. Сюди слід також додати вільну й резонуючу пресу, яка може внести свій неоціненний внесок. По-п'яте, розробити надійну систему державних служб із суворими правилами щодо «конфлікту інтересів» (тобто використання посадового положення в особистих інтересах), що відповідають санкціями за посадові злочини й адекватною компенсацією працівникам. Останній момент може викликати найбільші складнощі в країнах, що розвиваються та зазнають нестачі коштів для виплати своїм державним службовцям адекватного жалування. У деяких країнах може

виявитися необхідність скоротити кількість чиновників, що дозволило б виплачувати їм більш високу заробітну плату. І, нарешті, реформа етичних норм включає в себе прийняття кодексу поведінки для урядових і судових посадових осіб, а також прийняття правил розкриття фінансової інформації, вкрай необхідних щоб вселити людям довіру до державних чиновників і демократичних інститутів. Ці напрямки в поєднанні з напрямками Конвенції ООН проти корупції, які стали світовим стандартом у запобіганні та протидії корупції, вважаються критерієм оцінки заходів протидії корупції [2, с. 16] і обумовлюють вектор розвитку адміністративно-деліктного законодавства у досліджуваній сфері.

Отже, критерієм оцінювання ефективності діяльності з протидії корупційним правопорушенням слід вважати відображення активності та результативності вказаної діяльності на рівні порівнюваних між собою величин, які носять об'єктивний характер під час вимірювання різними суб'єктами. Коректне виокремлення критерієм ефективності дозволяє створити сукупність показників ефективності, які уявляють собою конкретні, виражені у числовій формі результати діяльності суб'єктів протидії корупційним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Вісник Одеського національного університету*. 2011. №8. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Про критерії оцінки заходів протидії корупції. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. тез доп. V Міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 15-17.
3. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення /Петков, С.В., Армаш, Н.А. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.

І. М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

Значимість проблематики функцій держави зумовлена тим, що у функціях держави виявляється її сутність і соціальне призначення, реалізуючи свої функції, держава здійснює цілеспрямований управлінський вплив на різні сфери суспільного життя. Для розуміння діяльності держави по реалізації функцій доцільним є введення поняття «механізм реалізації функцій держави», що представляє сукупність компетентних органів, форм і методів діяльності, опосередкований правом процес управлінського впливу на різні сфери суспільного життя з метою практичної реалізації функцій держави. Основними елементами даного механізму є: керуюча система (держава в особі її органів); правові норми, що утворюють своєрідний юридичний механізм, за допомогою якого забезпечується змістовність впливу в управлінні суспільством; управлінський процес, методи та форми діяльності, правові принципи, процедури, цільове призначення [1, с. 50].

Чітке визначення функціонального призначення державного органу обумовлюється, по-перше, визначенням предмета діяльності в структурі державного апарату; по-друге, обґрунтованою оптимізацією діяльності; по-третє, винятком суперечностей і протистояння з іншими органами влади, що позитивно позначається на організації та результатах діяльності державної влади. Відзначається взаємозумовленість функцій держави з функціями органу державної влади, що реалізує відповідні функції держави.

Функції прокуратури органічно взаємопов'язані з функціями держави,

особливо з функцією забезпечення законності та правопорядку. Тому через правову категорію «функція» розкриваються та мотивуються структура, зміст, межі та інші особливості діяльності. А.В. Лапкін пропонує розуміти функції прокуратури як взаємопов'язані з функціями держави основні напрямки діяльності прокуратури, які зумовлюються цілями та завданнями, висловлюють сутність і соціальне призначення прокуратури даного типу і здійснюються в межах компетенції прокуратури у визначених законом сферах правових відносин через відповідні типи діяльності встановлених законодавчих засобів [2, с. 213].

Н.О. Рибалка визначає функції наглядового органу як такий вид його діяльності, який визначається соціальним призначенням прокуратури, вираженим у його завданнях, характеризується певним предметом ведення, спрямований на вирішення цих завдань і вимагає використання властивих йому повноважень і правових засобів. Однією з умов ефективності діяльності прокуратури є внутрішня взаємозалежність і взаємозумовленість функцій [3, с. 213-214].

У контексті дослідження І. В. Ліпінської під функціями прокуратури розуміється особливий правовий статус прокуратури, її місце і призначення у державному механізмі загальні обов'язки щодо вирішення поставлених законом завдань забезпечення верховенства закону, єдності та зміцнення законності, захисту прав і свобод людини та громадянина, що охороняються законом інтересів суспільства та держави, що виконуються шляхом вирішення кола більш приватних завдань і здійснення для цього конкретних обов'язків з використанням специфічних владних повноважень [4, с. 144].

Можна вважати, що функції прокуратури це соціально обумовлені, законодавчо встановлені повноваження по виконанню органами і установами прокуратури як елементами державно-правового механізму певних видів діяльності з метою забезпечення верховенства закону, єдності та зміцнення законності, захисту прав і свобод людини та громадянина, що охороняються законом інтересів суспільства та держави.

Говорячи про поняття функцій прокуратури та їх місце в системі державних правових заходів, необхідно перш за все звернутися до визначення поняття «функція».

У Конституції України і в Законі України «Про прокуратуру» відсутнє чітке визначення поняття «функції» прокуратури. Тому, нормативне, цілком певне закріплення функцій прокуратури України в Конституції країни і їх розвиток в статутному законі додадуть визначеність і значущість призначенню даного органу, підвищать відповідальність за результати діяльності. В узагальненому вигляді під функціями прокуратури слід розуміти відносно самостійні види діяльності органів прокуратури щодо виконання поставлених цілей і завдань, що здійснюються за допомогою наданих повноважень і правових засобів реалізації.

Автори навчального посібника «Прокурорське право» класифікують функції за спрямованістю: наглядова, криміналістична, кримінологічна, координаційна, правотворча та правого виховання [5, с. 66-67].

Пропонується така класифікація функцій органів прокуратури в юридичній ієрархії з позицій конституційної правоохоронної значущості: основні – це такий вид діяльності, який надає специфічний, властивий тільки прокуратурі, наглядовий вплив на стан законності в головних і важливих галузях суспільних відносин; додаткові – такі види діяльності, що не обов'язково відображають спеціальне призначення прокуратури, надають регулятивний вплив в інших сферах суспільних відносин, наприклад, у сферах роз'яснення права, правотворчості, правового моніторингу та ін.

Розгляд функцій прокуратури має здійснюватися у взаємозв'язку з такими правовими категоріями, що характеризують статус прокуратури, як «компетенція», «повноваження», що найбільш часто вживаються поряд з «функцією» в теорії права. Слід зазначити, що в теорії та практиці правозастосовної діяльності подібні категорії часто змішуються.

А.В. Лапкін зазначає, що функції визначають компетенцію прокуратури, яка повинна відповідати функціям, гарантувати досить ефективну реалізацію.

Головною домінуючою функцією органів прокуратури України, яка зумовлює призначення, є нагляд за точним і однаковим виконанням Конституції України та виконанням відповідних законів у межах визначених ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», яка представляє систему підфункцій, реалізація яких охоплює практично всі сфери правових відносин, на які поширюється наглядова функція, особливо у сфері діяльності органів адміністративної юрисдикції, в яких порушення законів, які зачіпають права і свободи людини і громадянина.

Багатофункціональність прокурорського нагляду визначається статусними характеристиками органів прокуратури, заснованими на конституційному регулюванні існування цього органу та множинністю сфер правовідносин, які виступають об'єктами прокурорського наглядового регулювання при єдності правової суті прокурорського нагляду, є одною з ключових умов ефективної діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, забезпечення законності і правопорядку в Україні.

Список використаних джерел

1. Скибенко О.І. Наукові джерела конституційно-правового статусу прокуратури України. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 50-56.
2. Лапкін А. В. Проблеми формулювання функції прокуратури, визначеної пунктом 2 статті 131-1 Конституції України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 213-218.
3. Рибалка Н.О. Мета, завдання та функції управління органами прокуратури України. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. № 2. С. 211-215.
4. Ліпінська І.В. Функціонування органів прокуратури: Україна та міжнародний досвід. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського: юридичні науки*. 2018. № 6. С. 143-147.
5. Прокурорське право: навчальний посібник / Г.Д. Борейко та ін.; За заг.

ред. В.В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 640 с.

6. Васюк Ю.М. Механізм реалізації податкового контролю в Україні: державно-управлінський аспект: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2015. 254 с.

І. М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

О. І. Ненчук,
ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Однією з основних проблем будь-якої держави є формування грошових фондів, за рахунок яких будуть виконуватися різноманітні завдання та реалізовуватися численні функції в публічній сфері. У даний час відбувається ускладнення фінансової діяльності держави, її децентралізація, з'являються відносно нові для національної правової системи публічні фонди грошових коштів, що використовуються державою для задоволення загальних публічних інтересів [1, с. 12].

Термін «бюджет» походить від нормандського іменника «bougette», спочатку так називали гаманець, сумку, мішок з грошима [2]. Поступово цей термін придбав абстрактний фінансово-юридичний сенс, позначаючи спочатку досить хаотичний набір юридичних фінансових документів, згодом консолідованих в багатьох країнах в єдиний акт.

Сучасний феномен бюджету багатоаспектний. З точки зору характеру та масштабності суб'єктів він підрозділяється на бюджет приватних осіб і бюджет публічно-правових (територіальних) утворень.

Сучасні дослідники даного інституту сходяться на думці про те, що державний бюджет є багатозначним поняттям.

Л.К. Воронова вбачає три аспекти характеристики державного бюджету: економічний, політичний і юридичний [3, с. 114]. Вихідний і основний аспект змісту та призначення бюджету це аспект економічний. Економічна сутність бюджету проявляється в забезпеченні грошовими ресурсами держави в особі її органів та установ для здійснення своїх функцій і повноважень та населення.

Це здійснюється за допомогою функціонування фінансових і економічних інститутів: податків і зборів, діяльності унітарних підприємств, випуску державою цінних паперів, здійснення позик тощо.

Державний бюджет як економічний інститут становить фінансову основу функціонування держави та державного управління, будучи центральною ланкою фінансової системи держави, а певною мірою – суспільства в цілому [4, с. 167].

Від того, наскільки бюджет економічно обґрунтований, залежить не тільки фінансове благополуччя держави, а й добробут громадян.

Слід відзначити, що значення інституту державного бюджету не обмежується лише фінансовими відносинами, виходячи далеко за їх межі. Державний бюджет має політичну складову, яка зумовлюється тим, що сама держава виступає важливим політичним інститутом, головним елементом політичної системи суспільства.

Бюджет є необхідним атрибутом будь-якої держави, оскільки без фінансових коштів держава не зможе здійснювати жодну зі своїх важливих цілей, завдань, функцій. Для їх реалізації державою виникає природна потреба в акумулюванні необхідних грошових ресурсів і плануванні напрямів їх витрачання.

З урахуванням даного призначення державний бюджет одночасно став політичною категорією. Бюджет служить важливим регулятором життя країни, оскільки він є «матеріальним» дзеркалом важливих тактичних і стратегічних напрямів діяльності держави при здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики [5, с. 43].

Зокрема, його різні процедурні та змістовні складові впливають на

політичний режим відповідної держави, напрями політичного курсу, на співвідношення економічної, соціальної, культурної, військової та зовнішньої політики, здатні сприяти підвищенню ефективності держави та її зниженню.

Що стосується юридичної складової бюджету, то вона полягає в тому, що бюджет це юридичний документ, прийнятий у формі важливого нормативно-правового акта – закону.

Юридичний аспект інституту бюджету має службове призначення по відношенню до економічного та політичного аспектів. Якщо останні висловлюють сутність державного бюджету, то перший служить формою, що підвищує ефективність реалізації даної суті.

Слід зазначити, що, незважаючи на наявність у феномені державного бюджету яскраво вираженого правового аспекту, у даний час понятійний апарат, концептуальні питання бюджету: його призначення, форми та змісту найбільш ґрунтовно розроблені в рамках економічної теорії, доктрини та законодавства фінансового права.

Відповідно, в більшості визначень державного бюджету підкреслюється його фінансова складова. Як правило, вчені ставлять конституційні аспекти змісту державного бюджету на другий план, приділяючи помітно більше уваги чисто фінансової складової.

Такий підхід характерний для України та для зарубіжних країн, у тому числі Європейського Союзу. Це цілком зрозуміло. Основне призначення бюджету полягає в тому, щоб створити фінансову основу діяльності держави незалежно від того, якою держава є з точки зору принципів організації та діяльності; конституційна складова бюджету є похідною, пов'язаною з виниклими з часом уявленнями про те, як має бути розумно влаштоване держава [6, с. 89].

На думку економістів бюджет країни становить централізований рахунок держави як макроекономічної юридичної особи.

Аналогічний підхід використовується в бюджетному законодавстві. Відповідно Бюджетного кодексу України бюджет це форма утворення та

витрачання фонду грошових коштів, призначених для фінансового забезпечення завдань і функцій держави та місцевого самоврядування.

Україна зберігає високу ступінь бюджетної централізації, що багато в чому негативно позначається на її економічному розвитку. На нашу думку, однозначну оцінку даної особливості країни дати вельми непросто. У сенсі магістральної тенденції децентралізації для держави вельми перспективні.

Державний бюджет як правовий інститут є не тільки фінансово-правовим, а й конституційно-правовим. Правова складова державного бюджету обумовлена високою важливістю бюджету для забезпечення суверенітету держави та ефективності діяльності, необхідністю врахування бюджетом країни інтересів населення, значить контролю населення у даній сфері.

Список використаних джерел

1. Шершун К.П. Конституційно-правове регулювання економічних відносин: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2016. 22 с.
2. Бюджет. URL. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Воронова Л. К. Конституція України і фінансове законодавство. *Право України*. 2012. № 1/2. С.111-124.
4. Раделицький Ю.О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні: дис. д-ра екон. наук: 08.00.08. Львів, 2019. 443 с.
5. Єсімов С.С., Бондаренко В.А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 42-49.
6. Вінцова Д.С. Співвідношення принципів фіскальної достатності та економічності оподаткування: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 205 с.

Н. О. Пустова,
аспірантка кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Сучасний світ не стоїть на місці – він постійно розвивається, галузі науки і технологічні досягнення безперервно модернізуються і змінюються. Сучасне суспільство являє собою абсолютно динамічну систему, результатами діяльності якої стає поява нових видів відносин і видозміна старих, хоча не є виключенням і нові види і форми злочинних діянь. Незважаючи на наявне різноманіття проблем, вирішення яких надає чинне кримінальне законодавство, саме у зв'язку з швидкою зміною світу навколо нас деякі з них є одними з найбільш важливих.

Однак це працює і у зворотний бік – не варто забувати про те, що з плином часу деякі злочинні діяння перестають бути такими, втрачають статус суспільно небезпечних.

Декриміналізація – це процес визнання на державному рівні втрати криміналізованим діянням суспільної небезпечності, відсутність необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою Кримінального кодексу України та виключення норм, що передбачають відповідальність за його вчинення, з чинного закону про кримінальну відповідальність. На сьогодні питання про декриміналізацію набуває особливого значення у зв'язку із запровадженням у національне законодавство нового інституту – інституту кримінального проступку. Це передбачає необхідність широкої декриміналізації і переводу частини криміналізованих діянь із категорії злочинів до категорії кримінальних проступків [1, с. 27].

Проблеми декриміналізації діянь є одними з центральних у питаннях кримінальної політики, оскільки те чи інше рішення, пов'язане з

декриміналізацією, безпосередньо визначає обсяг заходів державного примусу, що застосовуються у сфері боротьби з суспільно небезпечними діяннями.

Декриміналізація є основою для діяльності більшості органів системи кримінальної юстиції, слідчих, судових, прокурорських органів, вона впливає на зміст і спрямованість профілактичних заходів і на правове виховання населення.

В основному, декриміналізація розглядається як деяке загальне поняття, яке охоплює процес і безпосередньо сам результат визнання деяких видів діянь злочинними і кримінально караними. Декриміналізація розглядається саме так, оскільки законодавчо закріпленого визначення декриміналізації не існує. Тому між авторами юридичної літератури існують різні точки зору щодо цього поняття.

У доктрині кримінального права існує безліч варіацій поняття декриміналізації. Процес декриміналізації складається з виявлення цілей, підстав і можливостей встановлення відповідальності за деякі діяння і законодавчого закріплення відповідних рішень. Вважають, що існує два способи здійснення декриміналізації: визначення найбільш загальних підстав і умов відповідальності за вчинення певних діянь та можливостей звільнення від неї, а також виявлення конкретних окремих видів суспільно небезпечних діянь, з вчиненням яких необхідно боротися на рівні законодавства, і закріплення подібних діянь як не кримінально караних складів.

Оскільки декриміналізація є одним із безлічі видів юридичної діяльності держави, вона, як і інші подібні методи, ґрунтується на певних принципах. У кримінально-правовій науці відсутня єдність думки щодо кількості принципів декриміналізації та їх безпосереднього змісту.

Деякі чинники, які автори відносять до переліку принципів декриміналізації діянь, збігаються. Водночас існують і значні відмінності в позиціях, що не дає можливості чіткої сформованості системи цих принципів у доктрині.

Більшість авторів відносять до принципів декриміналізації такий чинник,

як суспільна небезпека (або в деяких випадках – достатня суспільна небезпека), що видається не зовсім коректним – більш ймовірно те, що достатня суспільна небезпека швидше повинна належати до підстав визнання певного діянь кримінально караним, а не до принципів застосування процесу декриміналізації щодо діяння.

На думку В. Голіни, поняття суспільної небезпечності у кримінально-правовій доктрині розглядається як універсальне поняття, яке характеризує злочин як різновид правопорушень. Водночас ним не відкидається твердження, що поняття суспільної небезпечності повністю може бути вжито стосовно діянь, які і не передбачені кримінальним законом. Як і будь-яке явище, суспільна небезпечність має якісно-кількісні показники: характер небезпеки і її ступінь, тобто цінність суспільних відносин, на які посягає злочин, і обсяг небезпеки [2, с. 110].

Виходячи з думок авторів юридичної літератури, а також того, що декриміналізація – це процес, що охоплює дві основні стадії (формування моделі та її відображення в законодавстві за допомогою засобів юридичної техніки), доцільно виділяти дві групи принципів декриміналізації суспільно небезпечних діянь: які належать до формування підстав відміни кримінально-правової заборони, що належать до опису та закріпленню в тексті закону.

До основних принципів, пов'язаних з формуванням моделі кримінально-правової заборони в процесі декриміналізації, пропонуємо віднести:

- принцип допустимості декриміналізації, який полягає в можливості впливу на певну поведінку за допомогою некримінально-правових засобів і методів;
- принцип економії кримінальної репресії, що характеризується можливістю ефективного попередження поведінки за допомогою інших, менш м'яких і репресивних засобів (наприклад, за допомогою інших галузей права або інших соціальних регуляторів);
- принцип системності декриміналізації, що передбачає врахування відповідності виведеної кримінально-правової заборони положенням інших

галузей права, загально-правовим і кримінально-правовим принципам, рівню суспільної правосвідомості та нормам моральності;

- принцип соціальної доцільності декриміналізації, що виражається у переважанні позитивних наслідків декриміналізації над негативними, які виникають завдяки розширенню соціально корисних функцій особи, можливого включення в активне громадське життя, відновленню соціальних зв'язків;

- принцип недостатньої поширеності виражається в тому, що діяння не може бути масовим, винятковим у силу обставин, що склалися. Законодавець може прийняти рішення про декриміналізацію, зокрема при повній відсутності відомостей про факти, які мали місце, відповідної суспільно небезпечної поведінки. Певна поведінка може бути декриміналізована у межах виконання міжнародно-правових зобов'язань або на основі прогнозу неможливості у майбутньому суспільно небезпечної поведінки.

До принципів відображення декриміналізації кримінально-правової заборони в законі належать:

- принцип адекватності та повноти опису ознак складу декриміналізованого кримінального правопорушення, який полягає в тому, що законодавець під час формулювання норми повинен прагнути до найбільш точного опису моделі поведінки за допомогою слів. Під час опису ознак відповідного складу законодавцю слід максимально докладно охарактеризувати їх, при цьому дбаючи про стислість та лаконічність тексту закону. Законодавцю слід прагнути до оптимального співвідношення юридичної форми;

- принцип єдності та визначеності термінології, який полягає у необхідності вживання термінів у загальновідомому значенні, точного та недвозначного відображення змісту поняття, що визначається; слід дотримуватися вимог єдності вживання юридичної термінології, а у разі необхідності, давати чіткі визначення юридичних термінів. Законодавцю не варто допускати нормативної надмірності або бланкетних виразів, використання поняття без урахування системності викладу.

Принципи декриміналізації складають систему правил і критеріїв

відсутності кримінальної відповідальності. Вищеназвані принципи є важливими складовими системи декриміналізації, без дотримання яких окремо взяті підстави не можуть бути достатніми аргументами на користь декриміналізації діянь.

Послідовне застосування до оцінки окремого виду діянь повної системи принципів декриміналізації може створити достатнє обґрунтування для скасування кримінально-правової норми. Проте подібне застосування ускладнене тим, що законодавчо ці принципи не закріплені, а думки науковців в юридичній літературі різняться.

Список використаних джерел

1. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
2. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 107–116.

О. І. Савайда,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В. В. Надурак,
курсантка 2-го курсу факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Безперечно, для того щоб зрозуміти та усвідомити процес утворення конституціоналізму будь-якої держави потрібно в першу чергу зрозуміти та про тлумачити сам науковий термін, який існує в тій чи іншій термінології правової системи. Звичайно є декілька точок зору на саме визначення вказаного терміну, а отже поняття «конституціоналізм» вчені трактують по різному, а саме:

- «конституціоналізм – це обмеження державної влади в інтересах суспільного спокою» [1, с. 123];
- конституціоналізм – це «новий політико-правовий режим», що базується «на верховенстві прав і свобод людини та громадянина» [2, с. 12];
- «конституціоналізм — це результат ідеї, згідно з якою жодна гілка державної влади не є вільною від обмежень» – «обмежена влада; дотримання верховенства права; захист основоположних прав і свобод людини» [3, с. 523];
- «сутністю конституціоналізму є обмеження проявів сваволі публічної влади на предмет їх відповідності верховенства права. У теорії та практиці конституціоналізму такими критеріями є неприпустимість свавільного втручання у приватну сферу індивіда, діяльність органів публічної влади у суворо визначених конституцією і законом межах тощо» [4, с. 14];

– «конституціоналізм у політичному розумінні – це особливий характер відносин між державою і суспільством. Він є оформленням суспільної згоди щодо відповідних цінностей, принципів і механізмів» (так тлумачать вказаний термін представники харківської школи конституційного права [5]).

Кожне з наведених тверджень розкриває дане поняття з різних сторін. На нашу думку, найбільш вдалим та лаконічним є визначення А. Шайо, адже систему сучасного українського конституціоналізму спрямовано на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів людини і громадянина для досягнення (визнання, забезпечення, захисту) конституційно-правової свободи та прав людини.

У зв'язку з цим актуалізуються проблеми ефективності механізму держави та принципу розподілу та демократичності влади, тобто принципу «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади, а також організації публічної влади на місцях (сучасний процес децентралізації як раз й свідчить про конституціоналістичний вектор розвитку нашої держави), зокрема через удосконалення місцевого самоврядування як фактора, що стримує виконавчу владу на рівні місцевого управління, та як дієвого інституту громадянського суспільства, формування якого є необхідною соціальною передумовою конституціоналізму.

У сучасній українській юридичній науці склалися три основні підходи до визначення конституціоналізму: політико-ідеологічний, філософсько-історичний та юридичний. Ми погоджуємося із думкою Н.В. Мішиної, яка узагальнюючи підходи визначила, що «сутність конституціоналізму в юридичному аспекті становлять його принципи» [6, с. 22].

Сучасний український конституціоналізм ґрунтується на взаємопов'язаних між собою вказаних вище принципах. При цьому принципи конституціоналізму визначено як основоположні ідеї, стійкі керівні витоки, які адекватно відображають юридичні та соціальні цінності, сприйняті суспільством на даному етапі його розвитку, відображають сутність сучасного вітчизняного конституціоналізму, служать для створення внутрішньо

узгодженої системи конституціоналізму та практичного функціонування з метою обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів особи для досягнення конституційно-правової свободи людини. У контексті доктрини сучасного українського конституціоналізму принцип верховенства Конституції і законів України розглядається, насамперед, як принцип найвищої юридичної сили Основного Закону України, вищої юридичної сили законів у системі нормативно-правових актів України, що забезпечує їхню зверхність у діяльності суб'єктів права.

Місцеве самоврядування — це один з найважливіших демократичних інститутів громадянського суспільства, формування якого є необхідною передумовою становлення вітчизняного конституціоналізму, а забезпечення інтересів цього соціального феномена міститься в основі функціонування політико-правової системи конституціоналізму. Крім того, слушним є висновок, що «місцеве самоврядування виступає як дійовий елемент системи стримувань та противаг щодо реалізації державою виконавчої влади на місцевому рівні, що є додатковим важелем здійснення народовладдя в стосунках з державою» [7, 14].

Конституціоналізм як політико-правова система включає конституційну правосвідомість. Звідси, важливими складовими цієї системи є свідоме ставлення як окремої особи, так і всього суспільства до Конституції як до Основного Закону держави, суспільна упевненість щодо необхідності та корисності інститутів влади, що будуються за конституційними принципами та дають змогу самостійно захищати свої інтереси, зокрема, через здійснення управління на місцевому рівні. Місцеве самоврядування в такому випадку є первинним елементом конституційної політики держави та сприяє формуванню конституційної правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Шайо А. Самоограничение власти: (Крат. курс конституционализма) / [Пер. с венг. А.П. Гуськовой и Б.В. Сотина]. Х.: Юрист, 2001. 292 с.
2. Георгіца А.З. Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму: [наукова доповідь]. Чернівці: Рута, 2002. 41 с.
3. Головатий С. Верховенство права: український досвід. Кн. 3. К.: Фенікс, 2006. 1247 с.
4. Крусян А.Р. Конституційні правовідносини у системі сучасного конституціоналізму в Україні. *Юридичний вісник*. 2007. № 1. С. 15–21.
5. Конституційне право України : підруч. для студ. вищих навч. закладів / Л.К. Байрачна та ін.; за ред. Ю.М. Тоди́ки, В.С. Журавського. К.: Ін Юре, 2002. 544 с.
6. Мішина Н.В. Принципи українського конституціоналізму (на матеріалах конституційного реформування місцевого самоврядування). *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 21–25.
7. Теплюк М. О. Конституційно-правові проблеми організації публічної влади в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2008. 21 с.

В. В. Сеник,
кандидат технічних наук, доцент
завідувач кафедри інформаційного та аналітичного
забезпечення діяльності правоохоронних органів
факультету №2 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. В. Сеник,
доктор філософії у галузі права
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету №3 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Нині в Україні проводиться значна кількість реформ, які тією чи іншою мірою використовують інформаційні, інформаційно-телекомунікаційні технології у поєднанні із сучасними знаннями у різних галузях: політичній, військовій, економічній, соціальній тощо. Такі реформи вимагають одночасного реформування законодавства у відповідних сферах. У цій публікації ми б хотіли проаналізувати нинішній стан нормативно-правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, окреслити основні шляхи щодо вдосконалення системи їх правового регулювання та надати декілька практичних рекомендацій щодо внесення змін до українського інформаційного законодавства.

Основою сучасного українського законодавства у галузі інформації складає два основних нормативних документи: Конституція України [1] (статті 31, 32, 34) та Закон України «Про інформацію» [2]. Поряд з цим Класифікатором галузей законодавства України [3] виокремлено галузь

законодавства, що регулює суспільні відносини, пов'язані із зв'язком, інформацією та інформатизацією. У зв'язку із обмеженістю публікації, ми не перелічуватимемо значний перелік нормативно-правових актів, основою яких є попередньо названі документи, і які тією чи іншою мірою сьогодні складають систему законодавства про суспільні відносини в інформаційній сфері.

Нині роль держави як гаранта конституційного права на інформацію важко переоцінити. Оцінюючи соціально-політичні обставини у світі бачимо, що таке право можливе лише у правових, демократичних державах. У ряді держав обмеження демократії, як правило, починалося з обмежень на свободу слова та права на інформацію. Тому можемо констатувати, що процеси інформатизації у нашій державі зумовлюють процеси демократизації суспільства, опосередковуючи процеси передавання усіх видів суспільно значущої інформації та обміну нею.

На жаль, через ряд проблем у нашій державі (включаючи військові дії на Сході України, пандемію коронавірусу Covid-19, розповсюдження фейкової інформації в мережі Internet) складається ситуація, що загрожує ряду основних прав на отримання повної та неупередженої інформації, яка необхідна для прийняття усвідомлених рішень. Також негативно на стан забезпечення основних прав на отримання інформації впливає низька інформаційно-правова свідомість і культура громадян та посадових осіб.

Важливою проблемою є відомі недоліки і у самому інформаційному законодавстві. Серед них:

- окремі положення інформаційного законодавства є застарілими;
- недостатні юридичні механізми реалізації і захисту права на інформацію;
- наявність термінологічної невпорядкованості;
- наявність суперечностей у регулюванні окремих суспільних відносин різними нормативно-правовими актами, що призводить до неоднозначного тлумачення їх норм.

Ще однією проблемою є труднощі щодо доступу громадян до інформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Дані органи

іноді не об'єктивно застосовуючи грифи обмеження доступу до інформації, відмовляють у її наданні.

Таким чином, враховуючи названі проблеми, виникає необхідність розвитку та удосконалення політики держави у інформаційній сфері, насамперед стосовно реформування українського інформаційного законодавства, у тому числі із врахуванням міжнародних стандартів. Наприклад, Закон України «Про інформацію» потребує внесення змін в частині чіткого визначення порядку встановлення режиму доступу до інформації. Окрім цього, даний нормативний документ не відповідає сучасному рівню розвитку суспільних відносин в інформаційній сфері та не в змозі адекватно вирішувати існуючі проблеми у даній галузі. Однією із таких проблем є існуючий поділ інформації за режимом доступу, яку класифікують на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Інформацію з обмеженим доступом поділяють на конфіденційну, таємну, та службового користування. Поряд з цим українське інформаційне законодавство не містить вичерпного переліку відомостей, що належать, наприклад, до конфіденційної інформації. Відсутність критеріїв віднесення інформації до конфіденційної інформації чи вичерпного переліку таких відомостей у законі або інших нормативних документах дозволяє суб'єктам інформаційної діяльності обмежувати доступ до інформації на свій розсуд. Таким чином, наведений приклад вказує на суттєві перешкоди щодо здійснення громадянами своїх прав на доступ до інформації. Свідченням цього є скарги громадян на відмову у задоволенні запитів на відповідну інформацію до органів вищого рівня чи суду.

Окрім проблем доступу до інформації, нині важливою проблемою є спроба впливу органів державної влади та органів місцевого самоврядування на засоби масової інформації. Засоби масової інформації у державі, яка декларує верховенство права, не повинні розглядатися як інструмент органів влади. Один із принципів європейської демократичної політики у сфері засобів масової інформації полягає в тому, що вони мають бути чітко й ефективно відокремлені від політичної влади. Органи влади можуть мати право оприлюднювати

інформацію про свої рішення та діяльність, а також певні заяви, що становлять суспільний інтерес, через засоби масової інформації. Проте, органи влади не повинні мати жодних особливих прав щодо використання засобів масової інформації, прийняття рішень щодо їх інформаційного наповнення [4].

У науковій літературі давно проводяться дискусії про необхідність кодифікації законодавства України «Про інформацію». Передбачається підготувати та прийняти відповідний Кодекс України, до якого, зокрема, мають бути включені статті про засади електронної торгівлі, захисту прав інтелектуальної власності, авторського права під час розміщення та використання творів у мережі Internet, дистанційне навчання, надання інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет тощо.

Також важливо на державному рівні включити питання розвитку інформаційних технологій до пріоритетних напрямів державної політики України. А це вимагає розроблення та запровадження нових та удосконалення діючих нормативно-правових актів, насамперед спрямованих на регулювання суспільних інформаційних відносин у мережі Internet. При цьому пропонується залучати для цього фінансові програми Європейського Союзу, Організації з безпеки й співробітництва в Європі тощо. Реалізація запропонованих кроків сприятиме вдосконаленню інформаційного законодавства в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про інформацію : Закон України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/> (дата звернення: 04.06.2021).
3. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 № 43/5.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text
4. Красноступ Г.М. Сучасний стан та необхідність реформування інформаційного законодавства. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9249.

М. Я. Сидор,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

Ю. Р. Батюкевич,
*здобувачка вищої освіти Центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Конституціоналізм як політико-правова категорія з'являється після виникнення і утвердження конституції. Воно ґрунтується на Конституції. Хоч не завжди факт наявності Конституції означає становлення тої чи іншої моделі конституціоналізму.

Конституціоналізм – доволі поширений термін у конституційному праві, це:

- 1) правління, обмежене конституцією, політична система, що спирається на конституцію і конституційні методи правління;
- 2) політико-правова теорія, що обґрунтовує необхідність встановлення конституційного ладу.

Конституціоналізм визначають також як теорію і практику конституційного будівництва. Теорія, доктрина, згідно з якою здійснюється конституційне будівництво, формуються найважливіші суспільні й державні інститути, є важливою складовою конституціоналізму. Такі положення останнього, як теорія розподілу влад, парламентаризм, проголошення прав і свобод громадян є надбанням цивілізації.

У юридичній літературі не зустрічається якогось єдиного уніфікованого одноманітного підходу до визначення поняття «конституціоналізм». Одне з найбільш поширених нині понять конституціоналізму тлумачиться як система ідей, доктрин та уявлень про політико-правові цінності сучасного державно-організованого суспільства в органічній єдності з теорією і практикою здійснення керівництва державою на основі і у відповідності з Конституцією.

Іншими словами, конституціоналізм – це така система ідей, поглядів і уявлень, при якій визнається цінність Конституції, її роль у становленні демократичного суспільства та держави, а також у забезпеченні функціонування їхніх основних інститутів: інституту прав людини, інституту розподілу влади, інституту місцевого самоврядування, інституту демократичних виборів тощо.

За своєю суттю конституціоналізм опосередковує місце і роль конституції у правовій системі держави, тобто її верховенство та статус як Основного Закону держави.

За змістом конституціоналізм – це конституційне будівництво, реалізація конституції та її охорона, гарантування.

За формою конституціоналізм опосередковує конституційний лад, тобто державний і суспільний лад, форми безпосереднього народовладдя, держави тощо.

Елементами конституціоналізму є фактична і юридична конституція, конституційна теорія і практика, конституційні відносини. Конституціоналізм не можна ототожнювати з конституційним законодавством або процесом його реалізації, оскільки це складові конституціоналізму [1, с. 53].

Відтак, систему українського конституціоналізму утворюють:

- 1) чинна Конституція України як нормативно-правовий акт;
- 2) теорія, історія, ідеологія Конституції України;
- 3) існуючий конституційний лад.

У своїй сукупності ці елементи формують нормативно-правові, наукові, історичні, ідеологічні та організаційні засади конституціоналізму.

Нормативно-правові основи конституціоналізму перш за все визначаються конституцією як нормативним актом найвищої юридичної сили, Основним Законом держави, що регулює найважливіші суспільні відносини і має власну структуру, особливий порядок прийняття та внесення змін.

Наукові основи формує теорія конституціоналізму, що охоплює: досягнення зарубіжної наукової думки, вчення вітчизняних мислителів минулого, сучасні ідеї і концепції українського конституціоналізму.

Історичні основи конституціоналізму утворені такими складовими, як: передумови, витоки, основні етапи, тенденції, напрями і форми, результати й досягнення становлення і розвитку українського конституціоналізму.

Ідеологічні основи конституціоналізму визначає система правових ідей, поглядів, понять, теорій, заснованих на певних наукових і політичних знаннях та уявленнях, яка має за мету вплив на формування і розвиток правової, політичної і моральної культури.

Організаційні основи опосередковує конституційний лад (як система суспільних відносин, установлених відповідно до конституції), основними складовими якого є державний і суспільний лад.

Конституціоналізм є барометром прогресу, розвитку суспільства. Криза суспільства - це насамперед криза його конституціоналізму. Основними проявами такої кризи є істотні розбіжності між конституцією фактичною та юридичною, конституційною правосвідомістю і офіційною політико-правовою доктриною.

Сучасний український конституціоналізм найповніше виявляється у конституційних правах, свободах і обов'язках людини і громадянина, в якісно новій організації державної влади, в реалізації чинної Конституції України і в системі її охорони

Сучасний конституціоналізм визначають як публічно-правову систему конституційної організації сучасного суспільства на основі права, демократії та свободи людини, змістом якої (цієї системи) є Конституція та конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість,

конституційний правопорядок, функціонування якої спрямоване на обмеження публічної влади на користь громадського суспільства, прав і свобод людини. Усі моделі конституціоналізму гарантують політичну та економічну свободу, ринок, право на духовну й фізичну недоторканність (цілісність) індивіда.

Можна сформулювати декілька характерних ознак конституціоналізму:

а) конституціоналізм ґрунтується на суверенітеті народу, який проголошується Конституцією; її найвища юридична сила – результат волевиявлення народу; воля народу є основою легітимації діяльності держави; тільки народ приймає Конституцію, створює систему правління та відповідає за її належне функціонування;

б) будь-які дії держави мають відповідати Конституції та здійснюватись у межах конституційних обмежень;

в) Конституція має встановлювати представницьке правління, відповідальне перед народом на підставі загального всенародного періодичного волевиявлення;

г) наявність інституту конституційного контролю як судової гарантії Конституції;

д) дія Конституції не може бути припинена або скасована; політичні органи та партії не можуть тлумачити Конституцію; Конституція може бути змінена тільки згідно з певною процедурою, яка відповідає встановленій конституційній моделі та забезпечує її жорсткість і верховенство стосовно інших правових актів;

е) конституціоналізм вимагає від держави гарантії та захисту конституційних прав і свобод, захищає особисті свободи від державного або іншого примусу.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

Р. М. Скриньковський,
кандидат економічних наук, професор
професор кафедри економіко-правових дисциплін
юридичного факультету
(Львівський університет бізнесу та права)

Х. І. Кайдрович,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій
економічного факультету
(Львівський університет бізнесу та права)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

У сфері технічного регулювання формується особлива цілісна система централізованого регулятивного впливу, що характеризується прийомами регулювання, формування прав і обов'язків, їх реалізації, специфікою санкцій, дією єдиних принципів, загальних положень, що утворюють режим правового регулювання у сфері забезпечення безпеки продукції. Діяльність з підтвердження відповідності продукції (робіт, послуг) має управлінський характер, оскільки здійснюється вплив на суспільні відносини, що виникають з приводу визначення відповідності поданих заявником зразків продукції, на відносини, пов'язані з встановленням відповідності робіт, послуг [1, с. 150].

Закон України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» встановлює межі нормотворчості органів виконавчої влади у сфері технічного регулювання; визначає повноваження Кабінету Міністрів України, органу у сфері технічного регулювання щодо прийняття технічних регламентів; закріплює зміст прав і обов'язків органів з сертифікації, випробувальних лабораторій, виробників, продавців і осіб, які виконують функції іноземних

виробників, у сфері підтвердження безпеки продукції [2].

Технічними регламентами встановлюються вимоги безпеки до окремих видів продукції, які накладають на виробників, продавців і осіб, які виконують функції іноземних виробників, обов'язок щодо їх дотримання. Норми технічного регулювання мають власні адміністративно-правові засоби захисту. Наприклад, глава 13 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає настання адміністративної відповідальності за порушення вимог у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання [3].

Великий нормативно-правовий масив у сфері технічного регулювання дозволяє вченим говорити про технічне законодавство. З точки зору теорії права система законодавства є сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, виходячи з необхідності вирішення поставлених перед державою завдань, мають узгодженість дій і внутрішню єдність.

Система актів, об'єднаних внутрішньою єдністю, єдністю мети – забезпечення безпеки продукції, єдністю суб'єктів, для яких вони є обов'язковими, узгодженістю дії, скасування національних технічних регламентів в разі прийняття технічних регламентів ЄС, технічне регулювання є відокремленим в системі законодавства нормативним масивом. Можна стверджувати про сформовану галузь законодавства.

Технічне регулювання несе відбиток суспільних відносин, що становлять його предмет. Дослідники виділяють три групи відносин, що становлять предмет технічного регулювання позначених в Законі України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності».

Відносини, що виникають у зв'язку зі встановленням, застосуванням та виконанням вимог до продукції або до продукції процесів проектування, виробництва, будівництва, монтажу, налагодження, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації та утилізації. Зазначений блок поділяється на три підгрупи відносин:

- у зв'язку з розробкою та прийняттям технічних регламентів як актів,

обов'язкових для застосування на всій території України, що встановлюють засновані на міжнародних стандартах норми безпеки продукції та пов'язаних з вимогами до процесів виробництва і обігу; у зв'язку із застосуванням та виконанням технічних регламентів;

- що виникають у зв'язку із застосуванням національних стандартів, зводів правил, міжнародних, регіональних стандартів;

- що виникають у зв'язку із здійсненням оцінки відповідності продукції обов'язковим вимогам, встановленим в технічних регламентах. У даному сегменті виділяють групи відносин, пов'язані з: обов'язковим підтвердженням відповідності; визнанням результатів робіт з акредитації органів з оцінки відповідності держав-членів ЄС; з офіційним визнанням органом з акредитації компетентності органу з оцінки відповідності виконувати роботи в певній галузі оцінки відповідності, тобто з акредитацією.

Відносини, складові сфери технічного регулювання, виникають між різними суб'єктами: між органами виконавчої влади по горизонталі; між органами виконавчої влади та органами ЄС по вертикалі; між органами виконавчої влади та суб'єктами господарської діяльності щодо застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції; між органами виконавчої влади та органами з сертифікації; між органами з сертифікації та суб'єктами господарської діяльності; між суб'єктами господарської діяльності щодо застосування та виконання обов'язкових вимог. Кожна з перерахованих груп відносин характеризується власним змістом, обумовленим своїми об'єктами. При цьому треба відмітити, що технічна регламентація та державний ринковий нагляд у рамках цієї системи здійснюються органами влади, а стандартизація та оцінка відповідності, які є елементами дерегуляції у сфері технічного регулювання, – органами, які не є органами влади [4, с. 42].

Доцільно виділити адміністративно-процедурні відносини, що виникають у ході технічного регулювання.

В основі класифікацій відносин у сфері технічного регулювання лежать критерії: об'єкт відносин; суб'єкт відносин; зміст відносин. Слід виділити

регулятивні, дозвольні, контрольно-наглядові, юрисдикційні, адміністративно-процедурні відносини у сфері технічного регулювання.

Предмет технічного регулювання це сукупність кількох груп однорідних суспільних відносин, що характеризуються нерівністю сторін і специфічним змістом. Кожна однорідна група суспільних відносин становить предмет правового інституту. Предмет технічного регулювання ширше, ніж предмет окремого інституту адміністративного права або міжгалузевого комплексного правового інституту. У предметі технічного регулювання виявлені процедурні відносини поряд з матеріальними, що характерно для предмета адміністративного права.

Наявність матеріальних і процесуальних норм, що визначають правове становище суб'єктів та регламентують реалізацію прав і обов'язків, здійснення функцій, характерна ознака галузі адміністративного права.

Норми, які регламентують принципи та методи державного управління, визначають систему та компетенцію органів управління у сфері технічного регулювання, також утворюють правовий інститут технічного регулювання. Деякі автори виділяють у сфері технічного регулювання тільки інститути: стандартизація, сертифікація, метрологія, надаючи ознаки адміністративних інститутів технічного регулювання.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Сопільник Л.І., Сопільник Р.Л., Єсімов С.С. Технічне регулювання в системі права України. *Наук. записки ЛУБП*. Львів, 2020. № 25. С. 149-155. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/issue/view/9>
2. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

4. Большаков В.Б. Косач Н.І Павлова Г.О., Чернишенко О.В.
Гносеологічні аспекти технічного регулювання забезпечення якості продукції.
Вимірвальна техніка та метрологія. 2019. Том 80. Вип. 1. С. 41-45.

А. О. Собакарь,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

О. В. Нестерцова-Собакарь,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Роль конституції в суспільстві проявляється в її функціях, під якими слід розуміти суспільне призначення конституції та способи реалізації її норм.

Термін «функція» не є юридичною дефініцією. Вперше він був застосований в математичних науках і трактувався як визначення дій над «кількістю». Згодом термін «функція» увійшов до понятійного апарату багатьох суспільствознавчих наук, у тому числі й до юридичної. Термін «функція» запозичений з латинської мови (function) і означає «виконання» або «здійснення». Проте в найзагальнішому філософському значенні функція є не що інше, як зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта, спосіб його поведінки у визначеній системі відносин.

Функції Конституції України – це основні напрями і способи впливу на ті відносини, які існують і розвиваються у суспільстві та державі. Через функції розкривається сутність і призначення конституції, її місце і роль як у системі регулювання найважливіших і найзагальніших суспільних відносин, так і в загальному процесі державотворення та правотворення. Вони дають відповідь на питання, навіщо існує конституція. Функції конституції зумовлені її змістом, роллю щодо регулювання суспільних відносин, задоволення соціальних потреб.

Складність суспільних відносин зумовлює багатоплановість функцій та їх спрямованість. Одна група таких функцій «обслуговує» потреби конституції, інша – виходить далеко за межі конституції як політично-правового феномену. Конституція виступає як невід’ємний елемент всієї соціальної організації, як соціальне благо, ефективний регулятор і перетворювач суспільних відносин. Функції конституції розкривають її сутність щодо тих завдань, які стоять перед суспільством на конкретному етапі його розвитку, причому часом одне й те саме завдання вирішується за допомогою кількох функцій. Функції конституції поширюються на всі сфери суспільного життя – на ті суспільні відносини, які охоплюються дією конституції.

Питання про функції конституції є спірними. Різні вчені виділяють різну їх кількість [1, с. 60]. У зв’язку з тим, що конституція на відміну від інших законів являє собою унікальний документ універсального характеру, вважаємо, що для конституції характерні такі основні функції.

За сферами впливу конституції на суспільні відносини насамперед розрізняють такі її функції, як політичну, економічну, соціальну, культурну, ідеологічну. При цьому функції конституції не вичерпуються регулюванням відносин у згаданих сферах.

Політична функція. Зміст і особливості політичної функції визначаються тим, що конституція, її норми безпосередньо пов’язані з політикою, у зв’язку з чим в конституції закріплюються основні засади політики в різноманітних сферах суспільства і держави. Політична функція конституції полягає в тому, що вона формує найактивніше, найістотніше в політиці: належність влади в країні, внутрішню і зовнішню політику, державний лад. Саме конституція закріплює інтереси і волю народу, його державний та національний суверенітет на найвищому законодавчому рівні.

Конституція України закріплює засади конституційного ладу, політичного режиму, проголошує народовладдя, визначає напрями розвитку суспільства. Вона визнає і закріплює політичну багатоманітність, багатопартійність. Надаючи різним політичним силам рівні можливості в

отриманні державної влади, Конституція водночас забороняє дії, спрямовані на насильницьку зміну засад конституційного ладу, створення військових формувань.

Юридична функція. Конституція України є Основним Законом держави, базою системи національного права. Вона встановлює основоположні правові приписи, які є визначальними для інших галузей права. Оскільки норми Конституції мають найвищу юридичну силу, то вона забезпечує впорядкованість і необхідне правове регулювання суспільних відносин з допомогою взаємозв'язаних і внутрішньо супідпорядкованих нормативних актів держави.

Зміст **економічної функції** полягає у тому, що конституція фіксує основоположні суспільні відносини, які складають економічний лад (економічну систему) суспільства, базу, на якій функціонують усі інші інститути. Закріплення в конституції фундаменту суспільства, різноманітних форм власті створює необхідні умови для реалізації економічної політики країни, успішного функціонування її господарського механізму.

Установча функція спрямована на здійснення первинного юридичного оформлення найважливіших соціально-економічних і політичних інститутів суспільства. За допомогою установчих норм визначається устрій держави, впроваджується в життя передусім політичні та управлінські структури, різноманітні інститути демократії, закріплюється система державних органів, визначаються їх повноваження. Роль установчої функції конституції, таким чином, полягає в тому, що вона встановлює найважливіші інститути суспільства й держави, визначає їх спрямованість.

Найголовніші установчі правові норми започатковані в конституції. Установчий характер мають не тільки окремі її норми, а й уся конституція, бо вона є основою розбудови і діяльності держави й суспільства, всього законодавства, політичних і корпоративних установ країни.

Ідеологічна (культурна) функція. Ця функція виявляється в тому, що в Конституції України містяться важливі ідеї політичної еліти. Як головний закон

держави і суспільства Конституція закріплює основоположні цінності (демократія, суверенітет народу, права людини і громадянина тощо), виконує важливу роль стосовно державних і самоврядних інституцій, громадян і посадових осіб, орієнтує їх на виконання законів, шанування закріплених у них цінностей.

Конституція справляє величезний вплив на волю й поведінку мас. Акумулюючи найбільш істотні моменти світогляду, в основі якого лежить ідея народного суверенітету, суверенітет демократичної, соціальної правової держави, конституція водночас формує певний тип суспільної відомості, невід'ємною частиною якої є правосвідомість. Це сприяє формуванню позитивних установок, подоланню деструктивних, антигромадських мотивів. З цих позицій можна стверджувати про наявність у конституції ідеологічної (культурної) функції.

Гуманістична функція Конституції України проявляється в тому, що в ній закріплені права і свободи особи як складова частина правової системи держави, проголошуються загальновизнані принципи і норми міжнародного права і міжнародних договорів України, ратифікованих парламентом, проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Організаційна функція Конституції полягає в тому, що вона стимулює подальший розвиток суспільних відносин, містить у собі положення програмного характеру, є базою розвитку прогресивних політико-правових процесів.

Стабілізуюча функція виявляється в тому, що Конституція виступає стабілізуючим чинником соціально-економічних процесів, визначає стратегію розвитку політико-правової системи держави і суспільства.

Консолідуюча (лат. consolidatio – зміцнення чого-небудь) **функція** Конституції полягає в тому, що будь-яка конституція є результатом суспільної

злагоди, оскільки закріплює загальні соціальні інтереси основної більшості населення.

Обмежувальна функція Конституції полягає в тому, що конституційні норми створюють основу і визначають межі діяльності державних органів, стримують узурпацію та монополізацію влади певними структурами державної влади.

Зовнішньополітична функція проявляється в тому, що інші держави і народи за змістом Конституції можуть робити висновки про рівень демократизму держави. Конституція – своєрідний «паспорт» держави, її конституційного устрою.

Охоронна (правоохоронна) функція конституції полягає у забезпеченні належної дії інститутів і норм Основного закону, що досягається за допомогою специфічного механізму відповідальності. В основі такого механізму лежать конституційні санкції: визнання поведінки неконституційною, скасування чи призупинення дії актів державних органів тощо.

Поданий перелік конституційних функцій може бути доповнений іншими функціями. Проте сутнісне призначення Конституції України полягає в закріпленні та гарантії таких фундаментальних загальнолюдських цінностей, як верховенство права, соціальна справедливість, демократія, законність, правопорядок, гуманність, суверенітет, на яких ґрунтується цивілізоване суспільство.

Список використаних джерел

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

О. С. Таран,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри публічного та приватного права

Прикарпатського факультету

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Відповідно до статті 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека. Одним із основних завдань соціальної, правової держави у сучасних умовах є створення, розвиток та ефективне функціонування механізму попередження та припинення порушень прав людини. Забезпечення правопорядку в державі прямо пов'язано із діяльністю спеціальних державних органів, серед яких особливе значення мають суди, які на засадах верховенства права здійснюють правосуддя з метою захисту порушених, оспорюваних або невизнаних прав і свобод людини.

У сучасних умовах право на справедливий суд є однією із основних засад здійснення правосуддя в Україні та водночас невід'ємною складовою механізму забезпечення правопорядку в державі. Зміст права на справедливий суд розкрито у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та охоплює такі основні складові: справедливість судового розгляду справи, публічність, розгляд справи повноважним судом, призначеним у встановленому законодавством порядку, незалежність та неупередженість суду під час розгляду справи, розумність строків судового розгляду, вирішення судом спору щодо цивільних прав та обов'язків сторін або встановлення обґрунтованості обвинувачення у кримінальному провадженні. Основоположними елементами права на справедливий суд є також принципи змагальності та рівності сторін, що спрямовані на забезпечення рівного становища сторін судового розгляду

Право на справедливий суд передбачено у багатьох законодавчих актах України, зокрема стаття 55 Конституції України передбачає право кожного на звернення до суду за захистом своїх прав, а в стаття 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів в Україні» встановлює рівний доступ громадян України, іноземців та осіб без громадянства на судових захист в Україні.

Водночас при характеристиці права на справедливий суд у сучасних умовах в Україні слід звернути увагу на багатогранність даного поняття та його трансформацію у сучасних умовах шляхом розширення рівних прав та можливостей осіб і демократизації у сфері неупередженості судового розгляду [1, с. 375]. Крім того, слід звернути увагу на те, що недостатнім є лише де-юре закріплення певного положення у законодавстві, а натомість його де-факто реалізація у безпосередніх діях судів при вирішенні конкретних справ.

За результатами огляду ситуації у сфері прав людини в Україні за період 1 лютого — 30 квітня 2021 року [2] та тридцятої доповіді Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини [3] визначено наступні правопорушення у сфері забезпечення права на справедливий суд в Україні: надмірна тривалість проваджень в адміністративних, цивільних та кримінальних справах; недостатня інклюзивність та доступність судового процесу; випадки порушення права на захист, права зберігати мовчання та не свідчити проти себе; тривале невиконання судових рішень.

Ці порушення констатуються також у численних судових рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у рішенні у справі «Гусев проти України» від 14 квітня 2021 року підтверджено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод судами України, які безпідставно перекваліфікували справу та відмовили заявнику у задоволенні позову про стягнення з Міністерства внутрішніх справ грошових коштів, переданих заявником правоохоронним органам для виплати викупу у справі про викрадення сина [4]. У справі Романов проти України підтверджено порушення пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод у випадку, коли управлінням Служби Безпеки України було відібрано показання в підозрюваного без участі його захисника незважаючи на те, що він перед цим висловив бажання його мати. Згодом такі пояснення були викладені як складова частина обвинувального висновку, оскільки містили його зізнання в інкримінованому правопорушенні [5].

З метою усунення таких порушень і формування єдиної політики у сфері захисту прав людини у березні 2021 року в Україні прийнято Національну стратегію у сфері прав людини (надалі – Стратегія), відповідно до якої забезпечення права на справедливий суд є однією із стратегічних цілей розвитку української держави у сфері прав людини [6]. Основними напрямками вдосконалення сучасного стану забезпечення права на справедливий суд в Україні згідно Стратегії є: підвищення кваліфікації професійних суддів, розширення сфери безоплатної правової допомоги, дотримання строків виконання судових рішень, використання медіації, підвищення інклюзивності судової системи, правової просвіти громадян тощо.

Отже, належне забезпечення права на судовий захист має першочергове значення для забезпечення прав людини та повинно відповідати сучасним міжнародним стандартам. У сучасних умовах спостерігаються численні порушення права на справедливий суд в Україні, що відображаються у рішеннях Європейського Суду з прав людини. Водночас спостерігається тенденція до формування нової політики у цій сфері, ефективність якої можна буде оцінити згодом та встановити рівень демократичності та соціальної спрямованості нашої держави.

Список використаних джерел

1. Коруц У.З. Теоретичні аспекти регулювання права на справедливий судовий розгляд у національному праві та практиці Європейського Суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 371–375.

2. Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні за період 1 лютого – 30 квітня 2021 року Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних

Націй з прав людини. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-05/HRMMU_Update02_Final_UKR.pdf (дата звернення: 21.06.2021)

3. Тридцята доповідь Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/30thReportUkraine-UA.pdf> (дата звернення: 21.06.2021)

4. Рішення Європейського Суду з прав людини від 14 січня 2021 р., судова справа Гусєв проти України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01367> (дата звернення: 21.06.2021)

5. Рішення Європейського Суду з прав людини від 14 січня 2021 р., судова справа Романов проти України. URL: https://su.arbitr.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud5021/Oglyad_zalypen%60_1.pdf (дата звернення: 21.06.2021)

6. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 03.06.2021).

І. Б. Тацишин,

кандидат юридичних наук, доцент

адвокат

А. В. Мазур,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансів

Навчально-наукового Інституту економіки і менеджменту

(Національний університет «Львівська політехніка»)

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТ. 12 ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО СТАТУС ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ, ГАРАНТІЇ ЇХ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»**

Відповідно до Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України (частина перша статті 65) натомість держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (частина п'ята статті 17).

Згідно статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачено право учасників бойових дій на виплату грошової допомоги до 05 травня у розмірі п'яти мінімальних пенсій за віком.

У зв'язку з прийняттям Конституційним Судом України рішення від 27.02.2020 р. у справі 1-247/2018 (3393/18) та визнанням таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статей 12, 13, 14, 15 та 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного

соціального страхування, стаття 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» діяла та мала застосовуватись у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»» від 25.12.1998 року.

За юридичною позицією Конституційного Суду України встановлення пільг ветеранам війни, особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», є одним із засобів реалізації державою конституційного обов'язку щодо забезпечення соціального захисту осіб, які захищали Батьківщину, її суверенітет і територіальну цілісність, та членів їхніх сімей. Держава не може в односторонньому порядку відмовитися від зобов'язання щодо соціального захисту осіб, які вже виконали свій обов'язок перед державою щодо захисту її суверенітету і територіальної цілісності. Невиконання державою соціальних зобов'язань щодо ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність зазначеного вище Закону, підриває довіру до держави.

Соціальний захист ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», спрямований на забезпечення їм достатнього життєвого рівня. Обмеження або скасування пільг для ветеранів війни, без рівноцінної їх заміни чи компенсації є порушенням зобов'язань держави щодо соціального захисту осіб, які захищали Вітчизну, та членів їхніх сімей. У разі зміни правового регулювання, набуті вказаними особами пільги чи інші гарантії соціального захисту повинні бути збережені із забезпеченням можливості їх реалізації.

З огляду на зазначене вище дії Управлінь соціального захисту населення не відповідають вимогам Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та рішення Конституційного Суду України від 27.02.2020 р. у справі №1-247/2018 (3393/18), що свідчить про їх протиправність.

У зв'язку з прийняттям Конституційним Судом України рішення від 27.02.2020 р. у справі 1-247/2018 (3393/18) та визнанням таким, що не

відповідає Конституції України (є неконституційним), окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статей 12, 13, 14, 15 та 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, стаття 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» діяла та мала застосовуватись у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»» від 25.12.1998 року.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що Управління соціального захисту населення неправомірно не проводили та не проводять перерахунок та виплату щорічної грошової допомоги до 05 травня 2020 року та 2021 року, як учасникам бойових дій та іншим категоріям осіб, у розмірі п'яти мінімальних пенсій за віком, виходячи із розрахунку мінімальної пенсії за віком, встановленої Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» та Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік».

Аналогічного висновку дійшов Верховний суд України, розглянувши зразкову справу у рішенні від 29.09.2020р. справа №440/2722/20, згідно якого зазначено, що з 27.02.2020 року розмір разової грошової допомоги до 05 травня у 2020 р. підлягає нарахуванню і виплаті органом, уповноваженим здійснювати виплату разової щорічної грошової допомоги до 05 травня (Управління соціального захисту населення за місцем проживання особи) у розмірі, визначеному статтею 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 25.12.1998 року: «Щорічно до 05 травня учасникам бойових дій виплачується разова грошова допомога у розмірі п'яти мінімальних пенсій за віком».

Даний правовий висновок підтверджений і Великою Палатою Верховного суду України, яка розглянувши 13.01.2021 р. апеляційну скаргу на рішення Верховного Суду від 29.09.2020 р. у зразковій справі №440/2722/20 залишила його без змін.

У відповідності до вимог ч.3 ст. 291 КАС України при ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що питання соціального захисту учасників бойових дій потребує негайного реформування та приведення у відповідності до вимог Конституції України та діючих законів, оскільки подальше ігнорування факту існування даної правової та фінансової проблеми знівелює в черговий раз соціальний статус даної категорії громадян та підтверджуватиме некомпетентність чи небажання уповноважених осіб органів державної влади на при вирішенні питань реалізації соціальних прав громадян.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#n38> (дата звернення: 21.06.2021).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Бюджетного кодексу України від 27.02.2020 р. у справі 1-247/2018 (3393/18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#Text> (дата звернення: 21.06.2021).

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 21.06.2021).

Р. Б. Тополевський,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ),
старший науковий співробітник
Львівської лабораторії прав людини і громадянина
(НДІ державного будівництва та
місцевого самоврядування НАПрН України)

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНИМИ ПРАВАМИ В УКРАЇНІ

Права, закріплені в Конституції України фіксують переважно традиційні три покоління прав людини: громадянські і політичні права – перше покоління прав людини, соціальні, економічні та культурні права – друге покоління і колективні права – третє покоління. Однак, протягом останніх десятиліть все більшої уваги та зацікавленості набуває система прав, яку називають «четверте покоління прав людини», що нерідко пов'язують з розвитком науки, новітніх технологій, в тому числі і в медицині, перш за все в генній інженерії, а так само зі зміною, внаслідок цього, моралі [1, с. 217].

Варто зазначити, що права, які відносять до четвертого покоління, це продовження розвитку певних людських та конституційних прав. Втім, іноді розвиток певного права може призводити до розриву тяглості між правом-предком і правом-нащадком. Так, свого часу Європейський суд з прав людини, розглядаючи питання права на евтаназію визначив, що стаття 2 Європейської конвенції прав людини, яка передбачає право на життя, не стосується «права на смерть» – права на евтаназію.

Таким чином, права, які відносять до четвертого покоління можуть бути простежені і виведені з наявних конституційних прав. Подібним чином, свого

часу, Верховний суд США вивів право на приватність з низки прав, що передбачені в Конституції США.

В рамках прав четвертого покоління можна виділити певні групи – комплекси таких прав, які регулюють споріднені суспільні відносини. Сюди, наприклад, належить комплекс новітніх прав у сфері охорони здоров'я [2, с. 20] або як їх ще називають «медичних» («біологічних») прав. Реалізація таких прав людини пов'язана з вирішенням таких проблем як безпліддя, трансплантація органів, евтаназія, зміна статі, штучне запліднення, сурогатне материнство, клонування тощо. Однак, крім згаданого комплексу прав до четвертого покоління можна віднести ще два комплекси новітніх прав людини: комплекс інформаційних прав (інформація про себе, доступ до Інтернету, доступ та використання віртуальної реальності, тощо) та комплекс прав залишатися собою (зміна статі – соціальна складова, соціальні гендери, одностатеві шлюби або партнерства, зовнішній вигляд – зачіска, одяг, татуювання, а також фізична і душевна цілісність).

Таким чином, реалізація комплексу «медичних» (біологічних) прав, які відносять до четвертого покоління неможлива без врахування права на життя (ст. 27 Конституції України), права на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України) та свободу від втручання в особисте та сімейне життя («право на приватність») (ст. 32 Конституції України).

При реалізації в Україні «інформаційних» прав вихідним пунктом варто розглядати конституційне право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ч. 2 ст. 34 Конституції). Так, розвиток цього права призводить до необхідності перегляду понять «журналіст» та «ЗМІ», оскільки нерідко блогери мають аудиторію співставну з традиційними ЗМІ або й більшу, а самі традиційні ЗМІ перейшли в цифровий формат, публікуючись лише в мережі Інтернет. Можна також спрогнозувати, що, очевидно, в найближчому майбутньому розвиток штучного інтелекту та Big Data поставить необхідність переосмислення меж втручання в права людини, як це сталося із законодавством про персональні дані.

Що стосується комплексу прав «залишатися собою», то тут йдеться як про невтручання держави в приватне життя (ст. 32 Конституції України), так і про свободу від дискримінації (ст. 24 Конституції України) та право на свободу світогляду (ст. 35 Конституції України), право на вільний розвиток особистості (ст. 23 Конституції України).

Питання зміни моралі з урахуванням підходів четвертого покоління призводить до необхідності перегляду державної політики у сфері обмежень. Значною мірою питання четвертого покоління пов'язані з стрімкою зміною умов життя та зломом та підважуванням існуючої моралі, яка, значною мірою має релігійне підґрунтя.

Саме тому, напевно, породжує певний когнітивний дисонанс боротьба української держави з виробництвом та поширенням порнографії, в той же час, коли в мережі Інтернет доступний портал Pornhub. Так само, дивною видається боротьба правоохоронців з вирощуванням кількох кущів маріхуани, в той час, коли, наприклад, Канада декриміналізувала цю сферу і спостерігає за стрімким розвитком виробництва у цій сфері, а Всесвітня організація здоров'я, в свою чергу, змінює підходи щодо ставлення до канабіоїдів.

Права четвертого покоління демонструють тенденцію до урізноманітнення поглядів і підходів, в тому числі і через відмову від формування в суспільстві єдино-правильного підходу або ставлення до певного питання. В той же час, ключовими критеріями реалізації прав людини, в тому числі і четвертого покоління, залишається необхідність дотримання людської гідності та повага прав інших осіб.

Можна прогнозувати подальші зміни у цій сфері: контраверсійні питання, які викликають суперечки в сучасному українському суспільстві з плином часу стануть звичним явищем. У цьому відношенні залишається лише питання, яким чином ці права займуть своє місце в системі прав – чи через тривалу боротьбу громадян чи через усвідомлення законодавчим органом потреб сучасності.

Більше того, саме визнання певного права може дати певний поштовх для суспільного або економічного розвитку. Таку перевагу, порівняно з іншими, отримали держави, які легалізували порнографію або канабіс.

Подібним чином, лише заборона клонування є контрпродуктивним «заплющуванням очей», оскільки в світі існують держави, в яких активно проводяться дослідження у цій сфері. А, відповідно, вони обґрунтовано розраховують на отримання конкурентної переваги у цій сфері. Саме тому, заборона тієї чи іншої сфери, яку відносять до четвертого покоління прав людини матиме лише тимчасовий характер і, по суті, виглядає як намагання зупинити прогрес. Ці питання потребують не заборони, а відповідного правового регулювання.

Таким чином, права четвертого покоління – це перш за все права, які спрямовані на забезпечення вищого рівня свободи особи, звільнення її від надмірної регламентації: щодо того який одяг носити чи як виглядати, якою інформацією користуватися чи можливість особи знати про те, яку інформацію про неї збирають, обирати стать, партнера, надання додаткових можливостей народити дитину завдяки штучному заплідненню чи закінчити життя раніше у зв'язку з невиліковною хворобою. Саме тому, права четвертого покоління – це права, які дозволяють більш ефективно реалізувати свободу і скористатися нею.

Список використаних джерел

1. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. №837. С. 213-217.
2. Булеца С.Б, Менджул М.В., Паніна Ю.С. Поняття та правові засади формування прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVII наук.-прак. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова* (Харків, 22.02.2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 20-24.

Т. О. Тур,

аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПРЕДСТАВНИКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Питання підвищення ефективності захисту прав, свобод і законних інтересів громадян в адміністративному судочинстві у даний час є особливо актуальним і обговорюваним на сторінках юридичної літератури. Це обумовлено тим, що досягнення мети адміністративної юстиції сприяє суттєвому зміцненню законності та правопорядку у суспільстві.

Чинне законодавство про адміністративне судочинство закріплює право громадян на ведення адміністративних справ у суді особисто або через представника. Наявність представника не перешкоджає одночасно особистій участі громадян в адміністративному судочинстві [1].

Законодавством передбачаються випадки, коли ведення адміністративної справи через представника є обов'язковою. Наприклад, в якості законних представників недієздатних громадян і громадян, обмежених у дієздатності, повинні виступати батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники, інші особи, що володіють відповідним правом на захист прав і законних інтересів даних громадян відповідно до чинного законодавства.

Законні представники здійснюють від імені осіб, яких представляють всіх передбачених законом процесуальні дії. Водночас законні представники вправі делегувати повноваження на ведення адміністративної справи у суді обраному ними представнику.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, участь представника є обов'язковим у разі відсутності у громадян, що беруть участь в адміністративній справі про оскарження нормативно-правових актів в

адміністративних судах, вищої юридичної освіти.

Як кваліфікаційна вимога, що пред'являються законом до особи, яка здійснює представництво у суді, відносяться повна дієздатність, відсутність над цією особою опіки чи піклування, наявність вищої юридичної освіти.

Наприклад, громадське об'єднання, що не є юридичною особою, має право подати у суді уповноваженого на це учасника такого об'єднання, який має вищу юридичну освіту, представника, якому учасники об'єднання довірили ведення адміністративної справи у суді.

В якості представника організації, яка має право вести адміністративні справи у суді, виступає одноособовий орган управління організацією або уповноважені особи відповідно до законодавства і установчих документів організації.

У разі проведення щодо організації процедури ліквідації як юридичної особи в якості представника ліквідованої організації у суді виступає уповноважений представник ліквідаційної комісії. Органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування представлені у суді керівниками або іншими представниками зазначених органів.

Представлення інтересів Кабінету Міністрів України в судах здійснюють особи, які визначаються в порядку, встановленому урядом України. Закон містить вказівку на ряд обмежень, які стосуються можливості здійснювати функції представника у суді: як представник забороняється виступати суддям, слідчим, прокурорам. Виняток у даному випадку може становити участь зазначених осіб у судовому процесі в якості представників відповідних органів або законних представників.

З метою допуску до участі в адміністративній справі в якості представника адвокат надає суду документи, що посвідчують статус адвоката та повноваження (ордер, у передбачених законом випадках – довіреність), а інші представники (законні представники, представники органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій) – документи про освіту, інші документи, що засвідчують

повноваження, службове становище, установчі документи організації.

Повноваження представника на ведення адміністративної справи у суді, як правило, відображаються в довіреності, а у випадках, передбачених міжнародним договором України та законом, в іншому документі; дані повноваження можуть бути означені у письмовій формі за допомогою подання до суду, особою відповідної письмової заяви, або в усній формі – в усному заяві особи, яку представляють, зробленому в судовому засіданні, про що вказується у протоколі судового засідання.

Дане положення законодавства, подібно до більшості інших положень, було закріплено виходячи з раніше сформованої судової практики розгляду подібної категорії адміністративних справ. Довіреність представника організації або фізичної особи-підприємця повинна бути підписана керівником, іншим уповноваженим на це установчими документами організації особою або фізичною особою-підприємцем відповідно та скріплена печаткою.

Закон передбачає нотаріальне посвідчення довіреності, виданої громадянином представнику на ведення адміністративної справи, або посвідчення, здійснюване службовою особою організації, яка є місцем навчання, роботи, проходження служби довірителя; посвідчення довіреності, здійснюване товариством власників житла, житловим, житлово-будівельним, іншим спеціалізованим споживчим кооперативом, що здійснює управління багатоквартирним будинком, що управляє організацією за місцем проживання довірителя, адміністрацією стаціонарної організації соціального обслуговування, в якій проживає довіритель, медичної організації, в якій довіритель знаходиться на лікуванні у стаціонарних умовах.

У разі, якщо уявними особами є військовослужбовці, працівники військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів або члени сімей, довіреність, видана представнику, засвідчується командиром (начальником) відповідної частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу.

Довіреність, видана особою, яка перебуває у місцях утримання під

вартою або в місцях позбавлення волі, повинна бути посвідчена начальником відповідної установи. На підставі дослідження документів, представлених суду особами, які беруть участь у справі, і їх представниками, суд вирішує питання про визнання повноважень зазначених осіб і допуск до участі у судовому засіданні.

При необхідності зазначені документи, що підтверджують повноваження представників, або їх копії долучаються до матеріалів адміністративної справи, відомості про них заносяться до протоколу судового засідання. У разі неподання представником належно оформлених документів, порушення правил про представництво, суд приймає рішення про відмову у визнанні повноважень відповідної особи на участь в адміністративній справі, про що вказується у протоколі судового засідання.

У разі відсутності в особи, яка бере участь у справі, що не володіє адміністративною процесуальною дієздатністю, представника або відсутності у законного представника такої особи, права на ведення адміністративних справ у суді з підстав, передбачених законом, суд зупиняє провадження в адміністративній справі та ініціює перед відповідними органами та особами питання про призначення представника або про заміну законного представника.

Закон передбачає можливість здійснення представником від імені особи, яку представляють всіх процесуальних дій, проте в разі, коли притягнення особи до участі у справі в якості представника є обов'язковою, із загального обсягу повноважень представника зі здійснення процесуальних дій виключаються дії, здійснювані судом, пов'язані з отриманням пояснень, пояснень у особи, яку представляють, притягнення до участі в здійсненні інших процесуальних прав, якщо суд визнає це за необхідне.

Довіреність або інший документ повинні містити спеціальну вказівку на права представника щодо здійсненню основних процесуальних дій самостійно або за згодою особи, яку представляють.

До числа таких процесуальних дій відносяться підписання адміністративної позовної заяви, заперечень на адміністративний позов, подача

їх до суду; заяву про застосування заходів захисту за адміністративним позовом; подача зустрічної адміністративної позовної заяви; укладення угоди про примирення сторін, угоди сторін за фактичними обставинами адміністративної справи; повний або частковий відмова від адміністративного позову, визнання адміністративного позову; зміна предмета, підстави адміністративного позову; передоручення (передача повноважень представника іншій особі); підписання заяви про перегляд судових актів за нововиявленими обставинами; оскарження судового акта; пред'явлення виконавчого документа до стягнення; отримання присуджених грошових коштів або іншого майна.

Інститут представництва в адміністративному судочинстві покликаний забезпечити можливості для подання доказів, максимально ефективну, кваліфіковану юридичну захист прав, свобод і законних інтересів людини, суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>.

Н. П. Христинченко,

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права
і процесу та правоохоронної діяльності
(Західноукраїнський національний університет)*

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

"Божество зробило всіх вільними, а природа нікого не зробила рабом"

Алкідамант.

Конституцією України визначено головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини і громадянина: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і головний напрям діяльності держави. Держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Окреслені в Конституції України державні принципи, а саме соціальний і правовий передбачають увесь спектр політичних, соціально-економічних, світоглядних прав і свобод людини. Отож, першочерговою метою розвитку нашого суспільства є утвердження і всебічний захист прав і свобод людини і громадянина, а також жодного перешкоджання на шляху їх реалізації.

Наразі правова система України перебуває в стані реформування, обравши курс побудови демократичної, соціальної та правової держави. На стрижні такого реформування повинні стати насамперед конституційні основи, оскільки, головним гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституція! Безумовно, орган, який здійснює захист прав і законних інтересів людини, громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд, який покликаний забезпечити дотримання норм Конституції.

З проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Закріплене в Конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідним фактором. Право на правосуддя відображається в основних засадах судочинства. Тому зміст цього права складається з наступних елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи в найкоротший строк, що передбачений законом [8, с. 20].

Конституцією України передбачається низка гарантій, однією із яких є право судового захисту, що передбачено статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене [3].

Будь-хто має право законним шляхом відстоювати свої права і свободи, а також відстоювати їх через державні органи, суди. Щоб реалізувати в повній мірі своє право на судовий захист людина і громадянин повинні мати окрім бажання ще й певний рівень правової культури. Інколи громадяни нашої держави, незвиклі до можливості судового захисту своїх прав і свобод, не використовують дану можливість в повній мірі. Окрім, зазначених проблем існує низка інших починаючи від колізій в національному законодавстві, недостатністю документального підтвердження звинувачення, недовіри до суду і судової системи взагалі до неможливості сплатити державне мито і скористатися послугами адвоката [4].

Механізми захисту прав і свобод людини і громадянина повинні відповідати міжнародним стандартам, які являють собою загальновизнані

міжнародно-правові норми, що закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав їх дотримуватися, а також межі можливого або припустимого їх обмеження.

Аналізуючи законодавство України з прав людини, а насамперед Конституцію, слід зазначити, що вони відповідають міжнародно-правовим стандартам, але не відповідає цим стандартам законодавча і правозастосовча практика. Позитивно оцінюючи законодавчу сферу нашої держави, хочеться зазначити, що в Україні все ж таки продовжують порушуватися загальновизнані норми й принципи, які стосуються прав людини, ті чи інші статті Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, інших міжнародних документів. Тому наші громадяни не знаходячи захисту своїх прав на теренах держави, позиваються до ЄСПЛ. І хочеться зазначити, що за даними звітів ЄСПЛ декілька років поспіль Україна входить в трійку лідерів за кількістю звернень. Наприклад, у 2019 році, проти України прийнято 109 рішень. У 2020 році на розгляді в Європейському суді з прав людини перебувало загалом 59 800 справ проти держав-сторін Конвенції, з них 8 850 справ – проти України, що складає 14,8 % від загальної кількості звернень. В той час, коли за офіційними даними звернень від таких європейських країн, як Чехії або Швеції, взагалі немає. Проти Польщі, яка має приблизно однакову з Україною кількість населення, прийнято 12 рішень в 2019 році. Досить неприємна статистика, яка свідчить про те що недостатньо мати досконале законодавство потрібно відпрацювати досконалі механізми застосування.

Попри все сказане слід зазначити, що все ж таки ми живемо в період, коли, хоча й з певним запізненням, формується демократична правова держава, а отже, є сподівання, що з часом держава Україна не матиме проблем із забезпеченням усіх без винятку основних прав і свобод людини і громадянина. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм і принципів у галузі захисту прав людини. Саме тому маємо

великі сподівання, що судова реформа, яка триває в Україні вже певний час поселить в громадян довіру до судової гілки влади і вони повірять, що суд завжди буде на боці потерпілого. Довіра до національної правової системи стане запорукою багатьох економічних процесів, в які можуть влитися іноземні інвестиції, що сприятиме розбудові і стабільності в державі.

Впевненість і безпека в державі, створення ефективної судової влади в Україні – головні складові перспективної державної системи, а основне успішної інтеграції нашої держави в правове поле цивілізованих країн світу.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Аракелян М. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом *Право України*. 2006. № 3. С. 20.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за зверненням жителів міста Жовті Води від 25 грудня 1997 р. № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>.
4. Бакірова І.О. Зміст конституційного права людини і громадянина на судовий захист. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8158.

С. І. Церковник,
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Л. М. Кушнір,
курсант 2 курсу факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ НА ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1]. Одним, із найголовніших обов'язків нашої держави є забезпечення можливості реалізовувати свої громадянські права, в особливому порядку, на правову допомогу.

Ст. 59 Конституції України проголошує, що «кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1].

Право особи на правову допомогу покладається на Україну через ратифіковані міжнародно-правові договори. Відповідно до ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини 1948 р. «кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту» [2].

Право на правову допомогу, передбачене п. 3 (с) ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.: «Кожний обвинувачений у скоєнні кримінального злочину має право захищати себе особисто чи

використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» [3]. Відповідна норма закріплена у п. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Виходячи з цього, гарантія конституційного права громадянина на правову допомогу відповідає змісту міжнародних актів.

Право на правову допомогу у судочинстві забезпечується як особам, котрі скоїли злочин, так і постраждалим особам від злочину. Право правової допомоги потерпілим із появою і розвитком публічних засад у кримінально-процесуальному законодавстві та судочинстві відходило на задній план.

Це конституційне право зводилося до участі у справі державних обвинувачів, які відстоювали як державні інтереси, так і законні інтереси потерпілих від кримінально протиправних дій.

Проаналізувавши існуючі в юридичній науці думки на право правової допомоги, я вважаю, що її змістом у кримінальному судочинстві є гарантована Конституцією та іншими нормативно-правовими актами нашої держави можливість громадянина отримати кваліфіковану допомогу, поєднану із застосуванням українського законодавства для відстоювання її суб'єктивних прав та інтересів.

До основних вимог правової допомоги у кримінальному процесі слід віднести: захист від обвинувачення; професійне представництво.

За своїм єством забезпечення кожному права на правову допомогу у кримінально процесуальному судочинстві є конституційним принципом.

У науковій юридичній літературі суб'єктами одержання наукової літератури є підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, тобто ті особи, які захищають та відстоюють свій інтерес у справі. Суб'єктами, що надають відповідну правову допомогу, можуть бути лише ті особи, які мають відповідну професійну підготовку та є незалежними від сторони обвинувачення та суду і підпорядковуються загальним етичним

правилам. Проаналізувавши чинне законодавство, слідчу та судову практики, можна зробити висновок про те, що єдиною особою, яка надає правову допомогу у кримінальному процесі має бути адвокат. Підґрунтям для дослідження вказаних проблем у сфері кримінального судочинства є фундаментальні теоретичні конструкції, які наочно демонструють процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, а саме: механізм правового регулювання, механізм забезпечення прав і свобод людини, механізм реалізації права.

Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є однією з юридичних гарантій реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому і полягає його соціальна значущість [3]. Це право в жодному випадку не може бути обмежено (ст. 64 Конституції України), воно є нормою прямої дії, і випадках, коли це право не передбачене іншими нормативно-правовими актами, воно повинно гарантуватися особі, бо Конституція України, має найвищу юридичну силу.

Правову конструкцію «для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень [3].

За умови існування вже двох офіційних тлумачень даної статті на практиці до тепер виникають певні суперечності, щодо питань обрання саме суб'єкта надання правової допомоги та відшкодування судових витрат за надані послуги. Зокрема, звернення Приватного малого підприємства – фірми «Максима» до Конституційного Суду України в 2013 р., стосувалося питання, неоднозначного застосування ч. 1 ст. 59 Конституції України щодо права кожного на правову допомогу та на вільний вибір захисника своїх прав, що має

наслідком, відмову у відшкодуванні в господарському суді судових витрат на юридичні послуги, надані не адвокатом, а іншим фахівцем у галузі права, і призвело до порушення конституційного права на правову допомогу та обмеження конституційного права на вільний вибір захисника [4].

Конституційний Суд України у своєму рішенні вказав, що у контексті ст. 59 Конституції України, до складу судових витрат на юридичні послуги, які підлягають відшкодуванню юридичній особі у господарському судочинстві, належать суми, сплачені такою особою, якщо інше не передбачено законом, лише за послуги адвоката [4].

Оскільки, у ст. 55 Конституції України передбачається, що «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1], постає актуальним проаналізувати практику рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), щодо звернень громадян України з порушенням права на правову допомогу.

На порушення права на правову допомогу ЄСПЛ вказав у справах Яременко проти України [5], Балицький проти України [6], Єрохін проти України [7]. Розглядаючи дані категорії справ ЄСПЛ наголосив, що встановлені його практикою принципи, відповідно до яких право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист його інтересів, у разі необхідності – призначенням державою захисником, хоча й не абсолютне, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду.

Право особи на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо викривальні показання, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження. Хоча обвинувачений у кримінальному провадженні може за різних обставин відмовитися від свого права на захист його інтересів, така відмова не може суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу, повинна бути однозначно встановлена, та має супроводжуватись мінімальними гарантіями,

що відповідають важливості такої відмови (Справа Смирнов проти України) [8].

Отже, право особи на правову допомогу є одним із невід'ємних прав людини та громадянина нашої держави і виступає своєрідною гарантією щодо захисту всіх інших прав. Однак, в Україні це право часто порушується, про що свідчить практика рішень ЄСПЛ. Для удосконалення гарантій цього конституційного права, необхідно закріпити його в усіх процесуальних кодексах і на практиці використовувати міжнародний досвід.

Список використаних джерел

-
1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.06.2021).
 2. Загальна декларація прав людини; від 10 грудня 1948 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 17.06.2021).
 3. Про захист прав та основних свобод людини: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 17.06.2021).
 4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря [...] Конституційний Суд; Рішення від 30.09.2009 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09/paran54#n54>.
 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства [...] Конституційний Суд; Рішення від 11.07.2013 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-13>.
 6. Рішення ЄСПЛ у справі «Балицький проти України» URL: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.
 7. Рішення ЄСПЛ у справі «Смирнов проти України» URL: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.
 8. Рішення ЄСПЛ у справі «Єрохіна проти України» URL: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.

С. З. Чорна,

суддя

(Сихівський районний суд міста Львова)

Н. Я. Отчак,

суддя

(Червоноградський міський суд Львівської області)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОЗАХИСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В ХОДІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

У сучасній науці конституційного права України проблематика конституційного реформування державно-правових інститутів постала як окремий перспективний і актуальний напрям наукових досліджень.

За своєю сутністю конституційна реформа є стрижнем та правовою основою якісних змін суспільного і державного життя. Тому часто в літературі зазначається, що вона передбачає прогресивні політичні перетворення, проявляється в модернізації політичної системи суспільства, в політичних відносинах, тобто в реформуванні політичної системи і передбачає перетворення, зміну політичного життя суспільства, що здійснюється без зміни основ існуючого конституційного ладу. Таким чином, акцент робиться на політичній складовій конституційної реформи. Проте, на наш погляд, буде правильніше наголошувати і на правовій складовій конституційної реформи, зазначивши, що така реформа передбачає еволюційний розвиток суспільства, та його політичних і неpolітичних інститутів влади. Вона спрямована на закладення за допомогою визначених у Конституції юридичних засобів правових основ системних перетворень, ефективного реформування держави і суспільства, їх основних функцій, удосконалення конституційних засад взаємовідносин держави із суспільством та окремими індивідами з метою вирішення нагальних проблем державотворення шляхом оновлення Конституції і конституційного законодавства.

Одним із видів конституційної реформи є конституційна судова реформа, що спрямована на створення та розвиток судової влади як незалежної, самостійної гілки влади у системі поділу державної влади. Об'єктом цієї реформи (у контексті загального об'єкта правової реформи) є: позитивне право, що знаходить свою об'єктивацію в Конституції, яка займає особливе місце у системі нормативно-правових актів, що регулюють сферу судової влади.

Реформа судової влади є доволі чутливою проблемою, адже, по-перше, вона проводиться в час безперервного функціонування останньої, діяльності щодо вирішення конфліктів, захисту прав, свобод та інтересів осіб; по-друге, може розглядатися як зазіхання на незалежність судової влади. Вирішення цих проблем вчена бачить у методологічному обґрунтуванні проведення реформ, забезпеченні чистоти в розумінні завдань, функцій та відповідності їм статусу органів і посадових осіб державної влади [1, с. 57].

З часу набуття Україною незалежності наша держава перебуває у стані перманентного реформування судової влади. Слід зауважити, що упродовж майже усіх етапів реформування процесуальне законодавство постійно модернізується шляхом створення таких процесуальних механізмів, при яких правозахисна функція судової влади буде здійснюватись більш ефективно, забезпечуючи баланс публічних і приватних інтересів та підвищуючи рівень правозахисного потенціалу судової влади в інституційному механізмі захисту прав і свобод людини в Україні.

Важливими ознаками конституційної реформи судової влади є: послідовність етапів проведення конституційного реформування судової влади як перманентного конституційно-правового процесу вдосконалення судової влади в державі; інтегративність конституційних перетворень у сфері судової влади, що означає системний характер діяльності суб'єктів реформування в напрямі комплексного перетворення усіх законодавчих актів у сфері судової влади на підставі внесення змін до Конституції; сприйняття конституційної реформи судової влади суспільством на основі сформованої конституційної

правосвідомості та неухильного виконання здійснюваних конституційно-правових перетворень у сфері судової влади.

Основним завданням конституційної реформи судової влади в Україні повинно бути удосконалення правової системи держави в напрямку підвищення правозахисного потенціалу судової влади.

Безперечно, майже кожна судова реформа приносила певні позитивні зміни в діяльність судової гілки влади. Наприклад, з імплементацією нововведень судової реформи, проведеної на основі внесення змін до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII [2] відбулось реформування системи судоустрою та судочинства.

Серед позитивних законодавчих новел згаданої конституційної реформи у сфері судової влади можна назвати наступні: 1) в Україні встановлено трирівневу судову систему (місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд) замість чотирьохрівневої; 2) удосконалено склад, структуру, порядок формування та повноваження Верховного Суду як найвищого суду в системі судоустрою України; 3) підвищились вимоги до професійного рівня представників суддівського корпусу; 4) удосконалено критерії забезпечення прозорості та відкритості діяльності суддів, а також рівня їх відповідальності; 5) підвищено ефективність здійснення правосуддя та оптимізовано повноваження судів різних інстанцій; 6) посилено гарантії ведення адвокатської діяльності та надання ними правової допомоги у сфері судового захисту прав людини; 7) реорганізовано систему виконання судових рішень та підвищено ефективність виконавчого провадження шляхом запровадження механізму функціонування так званої «змішаної» системи органів примусового виконання судових рішень – поряд з державними виконавцями з'явився новий інститут приватних виконавців.

Проте, не дивлячись на чималу кількість позитивних змін, необхідно вказати й на недоліки, що супроводжують процес втілення судово-правової реформи. Адже деякі нововведення через певну хаотичність і непродуманість

призводить до дестабілізації судової системи. Зокрема, слід пригадати про різке загострення ситуації з кадровим забезпеченням суддями, що трапилось у 2016 році, коли близько двох тисяч суддів звільнилось з посад за власним бажанням через ті чи інші причини (здебільшого – через психологічний тиск, небажання проходити кваліфікаційне оцінювання, виносити на публічний огляд інформацію щодо майнового стану тощо). У зв'язку з цим виникла значна перевантаженість судів по всій території України, погіршилась якість прийнятих судових рішень, подовжувались терміни розгляду справ, що вплинуло на ефективність здійснення правозахисної функції судової влади.

Ще більш погіршила ситуацію зміна вектора судової реформи в Україні наприкінці 2019 року. Не зважаючи на численні застереження учених правознавців, практикуючих юристів, представників громадянського суспільства, дипломатичного корпусу щодо окремих законодавчих положень, що суперечили принципу незалежності суддів, все ж 16 жовтня 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» [3].

За запитом Моніторингового комітету ПАРЕ на початку грудня 2019 р. Венеціанська комісія оприлюднила висновок щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, що був прийнятий на її 121-му пленарному засіданні. У цьому висновку надано оцінку положенням Закону України № 193-IX. Зокрема, Венеціанська комісія звернула увагу на недоліки цієї реформи [4].

Разом з тим, Венеціанська комісія підкреслила, що стабільність судової системи та її незалежність тісно взаємопов'язані. Довіра громадян до судової влади може зростати лише в умовах стабільної конституційної та законодавчої бази. І таке зауваження видається цілком виправданим, адже через постійні зміни законодавства у сфері судочинства, проведення судово-правових реформ з мотивів політичної доцільності, виникають гострі соціальні проблеми у

фізичних і юридичних осіб у зв'язку з неможливістю захистити свої права та законні інтереси у судовому порядку.

Згідно з рішенням Пленуму Верховного Суду від 15 листопада 2019 р. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про Вищу раду правосуддя» у редакції Закону України № 193-IX [5].

11 березня 2020 року Конституційний суд України ухвалив Рішення № 4-р/2020 за вказаним конституційним поданням, у якому визнав неконституційними ряд положень Закону України № 193-IX [6]. Водночас Конституційний суд України встановив порядок виконання рішення та рекомендував Верховній Раді України невідкладно привести положення законодавства України у відповідність до цього рішення.

Описана ситуація з приводу реформування судової влади свідчить про відсутність у законодавчого органу цілісного та адекватного сприйняття даного інституту. Це може бути пов'язано з відсутністю у вітчизняній системі права цілісної групи норм й інститутів, що формують відокремлену галузь права та комплексно регулюють судову владу.

Для формулювання концептуального бачення конституційного реформування судової влади в напрямі підвищення її правозахисного потенціалу, а також формування концепції галузі судового права насамперед необхідно визначити систему науково-теоретичних, нормативно-правових та праксеологічних положень, що мають загальний засадничий характер і здійснюють безпосередній вплив на зміст і форми здійснення правозахисної функції судової влади в Україні.

Список використаних джерел

1. Бориславська О. Незалежність судової влади як умова існування конституціоналізму. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 6. С. 57–61.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16.10.2019 № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20#Text>

4. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування (Венеція, 6–7 грудня 2019 року). URL: <https://www.echr.com.ua/document/visnovok-shhodo-zmin-do-zakonodavchix-aktiv-yaki-regulyuyut-status-verhovnogo-sudu-ta-organiv-suddivskogo-vryaduvannya>.

5. Конституційне подання щодо перевірки відповідності Конституції України від 15.11.2019 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Konstytutsijne_podannia.pdf.

6. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2020 р. № 4-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#Text>.

І. М. Шопіна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ НІГЛІЗМ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток інформаційних технологій має своїми наслідками корінну перебудову суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності. Не є виключенням і відносини, пов'язані із правотворчістю і правозастосуванням. Правова норма як сукупність певних, вироблених на основі суспільної рефлексії і суспільного досвіду, правил поведінки, носить вербальний характер. За умов індустріального, особливо тоталітарного, суспільства, в якому вироблення інформаційного продукту не характеризувалося як надлишкове, правова норма як певне вербальне повідомлення займала одне із провідних місць в інформаційному просторі (поняття «інформаційний простір» ми вживаємо у значенні «соціальне середовище, у якому здійснюється виробництво, збирання, зберігання, поширення і використання інформації, на яке розповсюджується юрисдикція України» [1, с.11]).

Можна сказати, що правова норма як результат тривалого цивілізаційного розвитку не відчувала значної конкуренції з боку інших інформаційних феноменів, кількість, значущість і швидкість розповсюдження яких у суспільстві була значно меншою. Не останню роль відігравала також домінуюча роль держави у більшості суспільних процесів, що було притаманно навіть державам так званої «старої» демократії – повідомлення держави як провідної сили суспільства сприймалися як найбільш важливі з-поміж інших повідомлень. Це не виключало існування правопорушень, втім, будь-яке домінування в соціальній сфері завжди породжує опір.

Але перехід до постмодерного (метамодерного) суспільства супроводжувався кардинальними змінами інформаційного простору. У геометричній прогресії зростає кількість комунікаторів (творців та трансляторів інформаційних повідомлень) і починається жорстка конкурентна боротьба за їх реципієнта (того, хто такі повідомлення сприймає). Чим більш досконалішими стають технології виробництва і поширення інформації, тим більшою стає кількість інформаційного продукту.

Нині людина є об'єктом великої кількості інформаційних впливів. Середньостатистичний член суспільства відчуває впливи, спрямовані на зміну або підтримання певних варіантів його поведінки, щонайменше від кількох десятків суб'єктів, до яких, зокрема, належать представники вищих органів держави, формування (призначення) членів яких залежить від електоральної активності громадян; міжнародні організації, цілі діяльності яких пов'язані з розвитком демократії, попередженням порушень прав та свобод людини і громадянина, створенням умов для мирного розв'язання міжнародних та внутрішніх конфліктів, забезпеченням сталого економічного розвитку; представники виробників та реалізаторів товарів і послуг; професійні групи, специфіка діяльності яких передбачає наявність певних інформаційних меседжів, призначенням яких є формування бажаної поведінки як їх членів, так і інших учасників суспільних відносин тощо [2, с.136].

Існування особистості в агресивному комунікативному середовищі має свої особливості, пов'язані у тому числі зі зниженням ефективності інформаційних впливів та зростанням рівня індивідуалізації запитів і потреб особистості, а також варіантів їх задоволення. За такої ситуації найбільш значущими стають повідомлення, які апелюють не до когнітивної, а до емоційної сфери особистості. Правова норма як позбавлене емоційних ознак повідомлення носить максимально знеособлений характер. Отже, за умови агресивної конкурентної боротьби за увагу реципієнта, ефективність її сприйняття значно знижується порівняно з тими інформаційними продуктами, які апелюють до почуттів та емоцій. Гуманізація відносин у сфері притягнення

до юридичної відповідальності накладає на ці процеси свій відбиток – покарання вже не сприймається як неминуче екзистенційне страждання.

Держава як один із головних суб'єктів інформаційної політики намагається зберегти своє лідерство в інформаційному просторі. Однак ефективні за умов дефіциту інформаційної продукції варіанти поведінки (оприлюднення правових новел та популярне роз'яснення їх сутності правниками) вже не працюють. Інформаційний простір переповнено повідомленнями, продуктивність споживання яких є значно вищою внаслідок їх емоційного характеру – телешоу у формі судових засідань, фабули справ для яких підбираються з урахуванням поширених життєвих ситуацій, стають значно популярніше реальних судових рішень. Так, на нашу думку, виникає на перший погляд нелогічна непослідовність держави у кримінально-правовій політиці (гучні затримання з надяганням кайданків у прямому ефірі з наступним закриттям кримінального провадження за реабілітуючими підставами; включення обіцянок «посадок» у передвиборчі програм осіб, компетенція яких не поширюється на кримінально-процесуальну діяльність, тощо). З одного боку, такі дії породжують емоційні реакції частини населення, що «потрібним» чином впливає на її електоральну поведінку. Але, з іншого боку, така політика сприяє ще більшому зростанню правового нігілізму у суспільстві, що примушує державу та інших комунікаторів вживати якісно нові емоційні стимули, що стає можливим внаслідок появи нових інформаційних технологій, *et sic in infinitum*.

Чи означає це остаточну смерть права як універсального регулятора в умовах постійного вдосконалення технологій виробництва, збирання, зберігання, поширення і використання інформації? Вважаємо, що ні. Існує щонайменш два фактори, які дозволяють позитивно оцінювати перспективи розвитку права в постмодерному суспільстві. По-перше, це активний розвиток локального правового регулювання (як приклад можна навести численні корпоративні настанови, етичні кодекси та кодекси доброчесності тощо, порушення норм яких тягне за собою юридичні наслідки для представників

певних професій або корпорацій). По-друге, це поява і посилення так званої концепції «м'якого» права. «М'яке» право включає правові документи, що не мають загальнообов'язкового характеру, але суб'єкти суспільних відносин можуть добровільно визнати їх обов'язковість (сюди відносяться як деякі міжнародні угоди, так і правила та регламенти транскордонних корпорацій, таких, наприклад, як Інтернет-корпорація з присвоєння імен та номерів, діяльність якої забезпечує функціонування мережі Інтернет у всьому світі). Посилення тенденцій транскордонності і розвиток інформаційних технологій буде, на нашу думку, сприяти подальшій локалізації правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Арістова І.В. Еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера». *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 31. С. 239-245.
2. Шопіна І.М. Інформаційно-психологічні впливи як категорія інформаційного права: поняття, ознаки, особливості дослідження. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С.134-140.

О. Г. Ярема,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Правовий простір – об’єкт дослідження, який привертає увагу юристів і філософів. Філософський аналіз даного поняття включає вивчення соціальної природи правового простору, взаємодію з іншими соціальними явищами, дослідження соціальних чинників, що впливають на формування та розвиток цього явища. Категорія простору в юриспруденції має методологічне значення, оскільки є невід’ємним елементом знання про будь-які сторони права, про будь-які правові явища [1, с. 16].

Беручи до уваги, що правовий простір формується на рівні цивілізаційного розвитку, він відповідно, вбирає всі досягнення та невирішені проблеми соціуму. З огляду на правову специфіку досліджуваного об’єкта, слід зазначити, що до числа основних факторів, що впливають на розвиток правового простору, відносяться ті, які визначають утворення права у суспільстві.

Правовий простір можна розуміти як форму існування соціального буття права. Будучи формою існування вищого структурного рівня організації буття права, правовий простір є основним механізмом підтримки соціальних зв’язків і відносин соціальних суб’єктів у межах соціоприродного простору. Елементи правового простору: суспільні утворення; норми права (природного і позитивного); носії природно-правового простору; правосвідомість; свободна воля [2, с. 26-27].

Вивчення обумовленості законодавства крізь призму механізму дії соціальних факторів висуває на перший план проблему класифікації цих

чинників і виявлення наявних між ними взаємозалежностей.

Соціальні фактори правотворення в юридичній літературі прийнято поділяти на основні (зовнішні), які зумовлюють виникнення проблемної ситуації, що вимагає законодавчого регулювання, щоб забезпечити (внутрішні), які сприяють належному вирішенню проблемної ситуації, що виникла під впливом основних факторів, шляхом видання нормативного акта.

До основних відносяться економічний, демографічний, національний, політико-правовий, соціокультурний, моральний ціннісно-психологічний, географічний чинники. До забезпечувальних – організаційний, інформаційний, науковий та програмний.

При цьому маємо на увазі, що, виділяючи в кожному конкретному випадку основний у даних умовах чинник, треба враховувати дію інших соціальних факторів, по-своєму значущих. Необхідно враховувати ту обставину, що вони діють не розрізнено, а в системі. Але при цьому, додаються ті чинники, які впливають саме на правовий простір, який постає як самостійне, відмінне від державного простору явище, розвиток якого характеризується власною сукупністю ознак, таких як:

- суверенітет держави над всією територією;
- безперервність, однорідність і цілісність правового простору;
- територіальна обмеженість;
- системно-структурний характер;
- внутрішня єдність;
- зовнішня єдність;
- спадкоємність.

На особливості розвитку правового простору соціальні фактори здійснюють системний вплив, а тому в даному випадку слід говорити про багатфакторність впливу соціуму.

Беручи до уваги, що підхід до визначення соціальних факторів може бути вузьким і широким, розглянемо деякі, найбільш значущі соціальні чинники, що впливають на смислову та структурну зміну (розвиток) правового простору.

Перш за все, слід зазначити, що правовий простір це одночасно простір, в якому здійснюється соціально-економічна діяльність, виробляються матеріальні блага та послуги, спрямовані на задоволення потреб людей, тому всяка зміна в економічному механізмі неминуче тягне потребу в адекватному правовому регулюванні та відповідний розвиток правового простору.

Водночас, слід зазначити, що з боку правового простору має місце зворотний зв'язок і вплив на економічну діяльність як з точки зору створення сприятливих умов для неї, так з точки зору виникнення перешкод зародженню нових тенденцій розвитку економічних відносин.

Щодо тісного зв'язку та взаємовпливу правового і економічного простору, по суті, створюється економіко-правовий масив у межах кордонів, пов'язаних з правовим полем. Серйозним фактором, що робить вплив на правовий простір, стає наука, а точніше наукові відкриття та науково-технічний прогрес.

Розвиток інформаційних технологій спричинив великі зміни та появу нової для людини реальності – віртуальної. У цій реальності стали складатися необхідні для людей суспільні відносини, які не мали чітко окреслених меж, не дозволяли часом конкретизувати та персоналізувати учасників, відрізнялися безконтрольністю та безвідповідальністю.

Ці відносини, будучи за природою видом суспільних відносин, стали потребувати правового регулювання та відповідно стали формуватися у своєрідний правовий простір.

Специфіка цього виду простору полягає в тому, що окремі усталені ознаки мають більш слабіше вираження і знаходять нетипові форми прояву. Наприклад, віртуальний правовий простір не відрізняється однорідністю та цілісністю, відсутня чітко виражена територіальна обмеженість.

Віртуальний простір не прагне до чіткого правового регулювання, у зв'язку з цим вчені відзначають, що право віртуального простору це до певної міри абстрактне явище, оскільки дає суб'єктам Інтернет-відносин можливість вислизати від контролю.

Важливим соціальним фактором, який впливає на розвиток правового простору є рівень правосвідомості громадян. Особливість впливу цього фактора полягає в тому, що через правосвідомість людина виходить на проблему належного правового регулювання відносин, отже, критично підходить до правового простору, що вже склався, ставить завдання його вдосконалення та розвитку.

Однак дія цього чинника тісно пов'язана з іншими, наприклад, економічними, культурними, політичними та іншими чинниками, які у сукупності забезпечують реальний, а не уявний розвиток правового простору.

Для правового розвитку України на сучасному етапі характерні суперечливі тенденції. З одного боку, політичні і економічні перетворення призвели до розростання правового масиву, з іншого, накопичення нормативно-правового матеріалу супроводжується погіршенням якості і ослабленням ефективності дії законів.

Процеси правотворчості та правозастосування відрізняються хаотичністю, дії законодавчих і виконавчих органів влади – недостатньою узгодженістю. Дефектами законодавства є безсистемність, внутрішня суперечливість, зайва численність нормативних актів.

Головна проблема полягає не в кількості нормативних актів і договорів, а в тому, щоб вони були пов'язані в єдину систему.

У науковій літературі справедливо відзначається, що поки немає повноцінної правової політики, бо немає єдиного правового простору; рішення часом приймаються поспішно, непослідовно, спонтанно; відсутній моніторинг всього позитивного та негативного у розвитку законодавства; влада працює не з причинами, а з наслідками, не встигає за ситуацією, хоча справжня політика пов'язана з випередженням обставин, з передбаченням нової реальності на підставі наукового прогнозування.

Тим часом створення правової держави та формування громадянського суспільства неможливо без налагодженого механізму забезпечення належної ефективності правового регулювання. Політична реформа та економічні

перетворення висунули на перший план не тільки проблему формування, а й виконання законів і нормативних договорів.

Незважаючи на різноманіття підходів до даної проблеми, спрямованість і рівень наукових дискусій не до кінця висвітлює спектр існуючих питань. Необхідний розгорнутий і глибокий аналіз чинників, що впливають на ефективність механізму правового регулювання, створення системи цілеспрямованих заходів щодо її підвищення.

Список використаних джерел

1. Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 15-18.
2. Романова А. С. Людина у природно-правовому просторі: інтелігібельний і сенсигбельний виміри: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 42 с.

О. Г. Ярема,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Д. Р. Татусько,

ЗВО освітнього ступеня «бакалавр»

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ОСВІТИ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Право на освіту гарантується кожному громадянину Конституцією України. Освіта виступає основою знань та стратегічним ресурсом здобуття покращення добробуту громадян. Вона є запорукою високо розвинутого суспільства, слугує зміцненню авторитету та стабільного функціонування демократичної та соціальної держави, визначає її місце на міжнародній арені. Національною доктриною розвитку освіти основними засадами функціонування та розвитку сучасного інформаційного суспільства визначено пріоритетні заходи, які направлені на реалізацію державної політики, складовою якої є удосконалення освітнього процесу, ефективність та доступність освіти, формування умов щодо приведення у відповідність до вимог кадрового забезпечення інноваційного розвитку держави якості та рівня освітнього потенціалу.

Сучасне інформаційне середовище сприяє необхідності перебудови державної політики у сфері пошуку новітніх засобів навчання. Вимоги до професійної кваліфікації постійно зростають і потребують якісно нових методів підготовки фахівців у тій чи іншій сферах. Стрімкі зміни у всіх сферах державного середовища, постійні заміни старих технологій новими призводять до гострої потреби підвищення освітнього рівня фахівців у відповідних галузях.

Процес розвитку інформаційного суспільства зумовлює необхідність реформування традиційної, класичної освіти у нову, отриману за новітніми технологіями, з використанням сучасних методик і дієвих прийомів.

Право на освіту передбачене в Конституції України. Так, стаття 53 Конституції України визначає, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1].

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги націй і народів [2, с. 54].

Для всебічного і повного дослідження сутності освіти необхідно з'ясувати її місце і роль в життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства та загальне соціальне призначення. Як вже зазначалось вище, право на освіту є конституційним та включає можливість громадян безоплатно здобувати вищу освіту в державних та комунальних освітніх заходах на конкурсній основі. Новелою останніх років є зарахування на навчання у заклади для здобуття вищої освіти на основі сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання, що власне і становить конкурсну основу.

Отже кожна особа, відповідно до Конституції України, має право на освіту і отримання відповідного документу державного зразка, що засвідчує факт здобуття відповідної освіти.

Дуже часто освіту розглядають як процес, як систему, як результат отримання знань у відповідній сфері чи області. Як соціальне явище, освіта нерозривно пов'язана з іншими галузями духовної та матеріальної культури, виступає предметом дослідження багатьох наук.

Відповідно до преамбули Закону України «Про освіту» освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її

успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [3].

Варто зазначити, що у сучасному інформаційному суспільстві інститут освіти – як соціальний інститут виконує ряд функцій, зокрема, економічну та соціальну. Економічна функція полягає у ролі освіти для участі у вдосконаленні трудових ресурсів шляхом формування професійного потенціалу суспільних мас. Соціальна ж функція реалізовується шляхом становлення всебічно розвинутої особистості та здійснення адаптації працюючих до поточних змін оточуючого середовища.

Трактування освіти у юридичній літературі полягає у розгляді освіти як процесу, в ході якого здійснюється передача знань від покоління в покоління, які полягають в духовних багатствах та результатах освоєння сприйняття та пізнання навколишніх явищ і процесів.

Вона розглядається як необхідна умова підготовки до життя і праці, основний засіб залучення людини до культури і оволодіння нею.

Інколи освіта ототожнюється з процесом передавання готового знання, сукупністю знань і пов'язаних з ними умінь та навичок, необхідних для практичної діяльності, з результатом засвоєння систематизованих знань, умінь, навичок або просто з процесом навчання [4, с. 32] та ін. Проте, слід зауважити, що за такого підходу не розкривається її сутність, а здійснюється розкриття лише однієї із сторін освіти а також порушуються комунікаційні зв'язки освіти та істотно звужуються перспективи розвитку її елементів, складових.

В. Мельніченко визначає освіту як цілісну самостійну систему, що має інституалізований характер. Автор говорить не просто про діяльність з навчання і виховання, а про особливим чином організовану, структуровану, рольову діяльність, що спирається на спеціальні установи та регульована спеціальними нормами [5, с. 14-18].

Досліджуючи поняття освіти, у літературі можна зустріти визначення освіти у взаємозв'язку зі сферою духовного виробництва. За такого підходу освіта існує відокремлено від людини. Вона активно впливає на індивіда, але

при цьому не враховується наявність чи відсутність у нього початкового, вихідного бажання випробувати це діяння. Освіта виступає самостійним чинником, що існує незалежно від людини, але сама людина є залежною від освіти [6, с. 65].

Вважаємо також, що освіту варто розглядати і як діяльність, так як лише в процесі активної діяльності людина сприймає, засвоює та пізнає навколишній світ та відповідно збагачує власний інтелект.

Такої ж думки притримуються і різні вчені, зокрема, за визначенням Г.П. Клімової, освіта – це специфічний вид діяльності щодо навчання й виховання людини. Виходячи з цього, вона є засобом залучення до культури, засвоєння культурної спадщини, формування суб'єктності людини. За умов функціонування освіти як соціального інституту, даний вид діяльності набуває сталий, організований характер і являє собою організовану спільність людей, які пов'язані між собою за допомогою спеціальних установ, здійснюють навчання й виховання, трансляцію соціокультурних цінностей в системі дій та відноси [7, с. 116].

Відтак, такий соціальний феномен як освіта має два виміри: широкий і вузький. У широкому сенсі освіта являє собою діяльність і результат засвоєння культурної спадщини та професійного досвіду; у вузькому – це набуття, розширення та оновлення знань, умінь та навичок. Слушно вказує О.Л. Сидоренко, зазначаючи, що у вузькому, прагматичному аспекті продуктом освітньої індустрії є професіонал, здатний виконувати функції, необхідні для здійснення суспільного виробництва [8, с. 31].

«Енциклопедія освіти» дає таке визначення поняттю «освіта»: цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності

визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості [9, с. 323].

Соціальне призначення освіти надзвичайно важливе, оскільки право на освіту закріплене в Основному законі держави, а призначення, роль і місце освіти у життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства є неоціненними.

Крім того, за останні роки в Україні відбуваються значні зміни в економіці та відповідно в системі праці. Вимоги до працівників зростають, багато з них змушені перекваліфіковуватись, або освоювати нові додаткові знання в окремих сферах виробництва. Постійна зайнятість, вік часто позбавляють певні групи громадян досягнути, здобути нові знання в необхідних галузях. Дані обставини викликають необхідність пошуку оновлених способів та методів отримання необхідних знань і це можливо. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій необхідно розробити дієві програми запровадження електронної освіти в Україні. Адже сучасні напрями інноваційного розвитку соціальних процесів викликають необхідність до розробки в Україні дієвої моделі залучення суспільних ресурсів, в тому числі і використання зарубіжного досвіду, що матиме істотний вплив на національну систему якісної освіти.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Дзвінчук Д.І. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. Київ : Нічлава, 2000. 164 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.08.2020).
4. Автономова Н. Еволюція інформаційної функції бібліотек у період переходу до інформаційного етапу розвитку суспільства. *Наукові праці*

Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 35. С. 333–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_35_34.

5. Мельніченко В. Освіта як соціальне явище. *Вересень*. Київ, 2003. № 1 (23). С. 14–18.

6. Ракша Н.С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львівський національний ун-т, 2007. 202 с.

7. Климова Г.П. Образование как феномен цивилизации: дис. д-ра. филос. наук : 09.00.03 / Харьков, 1997. 418 с.

8. Сидоренко О.Л. Вища освіта : шляхи України у світовому вимірі. Харків: Основа, 2000. 256 с.

9. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

ЗМІСТ

Благута Р. І.	
25 років Конституції України: підсумки та перспективи.....	3
Апетик А. М.	
Юридична природа персональних даних.....	6
Баран М. В.	
Конституційне право особи на свободу отримання і поширення інформації у контексті забезпечення інформаційної безпеки.....	11
Бондаренко В. А.	
Щодо питання комунікативної компетентності юриста та її структури.....	16
Бортник Н. П.	
Формування та розвиток конституційних основ взаємовідносин держави і особи в Україні відповідно до концепції ліберальної демократії.....	21
Бортник Н. П., Єсімов С. С.	
Кібербезпека як важливий аспект національної безпеки України.....	26
Висоцький В. М., Лук'янова Г. Ю.	
Правове регулювання статусу публічних службовців в Україні.....	29
Воловик В. О.	
Об'єкт адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби.....	34
Гаврильців М. Т.	
Сучасний законодавчий процес в Україні та шляхи його удосконалення.....	37
Гаврильців М. Т., Солодкевич В. І.	
Конституційно-правове регулювання і розвиток інституту виборчої системи в Україні.....	43
Гайворонюк Н. В.	
Право на ідентичність як проблема сучасного конституціоналізму.....	48
Гришук А. Б.	
Реформа державної служби: конституційно-правовий аспект.....	52
Гришук А. Б., Апетик М. М.	
Основні форми взаємодії державної влади, суспільства та засобів масової інформації.....	56
Гурковський М. П., Перепелиця А. В.	
Форми забезпечення законності в роботі органів місцевого самоврядування.....	61
Дегтярьов Д. О.	
Актуальні проблеми демократичного цивільного контролю над силами оборони.....	65
Демків Р. Я.	
Конституційне регулювання авторського права в Україні.....	69
Долинська М. С.	
До питання застосування принципу верховенства права у нотаріальному процесі України	73

Дутко А.О., Ковалів М.В.

Адміністративне розслідування як самостійний вид юридичного процесу77

Єсімов С. С.

Державна політика розвитку громадянського суспільства – фактор
забезпечення національної безпеки.....82

Зіборєва О. Б.

Система правового забезпечення підготовки кадрів в інтересах
Збройних Сил України.....86

Зубанський М. К.

Проблематика гармонізації законодавства України та положень
Римського статуту Міжнародного кримінального суду (в контексті
військових дій на Сході України).....90

Ілюшик О. М., Цьона С. Ю.

Правове регулювання режиму спільного транзиту.....95

Йосифович Д. І., Ільчишин З. Р.

Підготовка та прийняття Конституції України 1996 року.....100

Кобець М. П.

Громадський контроль в Україні і світі: порівняльний аспект104

Ковалів М. В.

Особливості основних функцій Конституції України.....110

Крамар Р. І., Гачак-Величко Л. А.

Види юридичної відповідальності за неповагу до суду.....114

Красницький І. В.

Конституційна відповідальність як елемент системи правової охорони
конституції України.....119

Кучер В. О.

Право власності у Конституції України.....124

Леніш Н. Я.

Методологічні підходи дослідження тлумачення норм права.....129

Лозинський Ю. Р.

Деякі аспекти конституційно-правового регулювання прав людини в
Україні.....134

Лозинський Ю. Р., Барчишин Х.

Економічні, соціальні та культурні права та свободи в Україні як
об'єкт конституційно-правового регулювання.....137

Луців І. І.

Правове регулювання адміністративного ціноутворення на
публічні послуги.....140

Мариняк Н. М.

Систематизація процесу надання адміністративних послуг.....144

Микієвич М.М.

Розвиток публічної служби у Польщі та країнах Балтії: досвід для
України.....149

Навроцька В. В.	
Предмет та межі адвокатської таємниці	154
Назар Ю. С., Павлисько М. Ю.	
Зародження та розвиток конституціоналізму в Україні.....	158
Онишко О. Б.	
Розвиток джерел конституційного права України.....	163
Онопрієнко С. Г.	
Фактори, які впливають на стан інформаційної безпеки органів публічного адміністрування.....	169
Остапенко І. О.	
Правові аспекти стратегічних комунікацій у секторі безпеки та оборони.....	172
Павелко О. М.	
Необхідність законодавчого розмежування понять «застосування» та «використання» вогнепальної зброї.....	174
Павлович-Сенета Я. П.	
Об'єднана територіальна громада, як основа формування нового територіального устрою України.....	177
Павлович-Сенета Я. П., Шукалович Б.	
Економічний розвиток об'єднаних територіальних громад, як основа забезпечення їх спроможності.....	182
Павлович-Сенета Я. П., Яворська В.	
Становлення об'єднаних територіальних громад в Україні.....	187
Панкевич О. З.	
Конституційний Суд України: деякі дискусійні питання щодо його сучасної юридичної природи.....	194
Парасюк В. М.	
Право на свободу та особисту недоторканість: конституційні та конвенційні норми.....	199
Пономарьова Д. С.	
Класифікація ознак взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами.....	205
Приймак В. А.	
Критерії оцінювання ефективності діяльності з протидії корупційним правопорушенням.....	210
Проць І. М.	
Багатофункціональність органів прокуратури як основа забезпечення законності.....	213
Проць І. М., Ненчук О. І.	
Державний бюджет як правовий інститут фінансової системи України.....	218
Пустова Н. О.	
Основні принципи декриміналізації.....	222
Савайда О. І., Надурак В. В.	
Сучасний стан та розвиток українського конституціоналізму.....	227

Сеник В. В., Сеник С. В.	
Сучасні проблеми інформаційного законодавства України та напрями їх вирішення.....	231
Сидор М. Я., Батюкевич Ю. Р.	
Сутність та характерні ознаки конституціоналізму як політико-правового явища.....	235
Скриньковський Р. М., Кайдрович Х. І.	
Деякі аспекти технічного регулювання в системі права України.....	239
Собакарь А. О., Нестерцова-Собакарь О. В.	
Особливості основних функцій Конституції України.....	244
Таран О. С.	
Право на справедливий суд: проблеми реалізації та шляхи розвитку в Україні.....	249
Тацишин І. Б., Мазур А.В.	
Правові аспекти реалізації статті 112 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу».....	253
Тополевський Р. Б.	
Четверте покоління прав людини та його співвідношення з конституційними правами в Україні.....	258
Тур Т. О.	
Особливості правового та процесуального статусу представника в адміністративному судочинстві.....	262
Христинченко Н. П.	
Захист прав і свобод людини через призму євроінтеграційних процесів.....	267
Церковник С. І., Кушнір Л. М.	
Конституційне право особи на правову допомогу на досудових стадіях кримінального провадження.....	271
Чорна С. З., Отчак Н. Я.	
Актуалізація правозахисного потенціалу судової влади в Україні в ході конституційної реформи.....	276
Шопіна І. М.	
Правовий нігілізм в інформаційному суспільстві: постановка проблеми.....	282
Ярема О. Г.	
Соціальні фактори розвитку правового простору.....	286
Ярема О. Г., Татусько Д. Р.	
Поняття освіти та її соціальне призначення.....	291